

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TELEVİZYON KADIN PROGRAMLARINDA KADININ
KONUMLANDIRILIŞI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Hamza ÇAKIR**

**HAZIRLAYAN
Emel KİRAZ**

**Radyo Sinema Televizyon Anabilim Dalı
Radyo Sinema Televizyon
Yüksek Lisans Tezi**

KAYSERİ-2008

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TELEVİZYON KADIN PROGRAMLARINDA KADININ
KONUMLANDIRILIŞI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Hamza ÇAKIR**

**HAZIRLAYAN
Emel KİRAZ**

**Radyo Sinema Televizyon Anabilim Dalı
Radyo Sinema Televizyon
Yüksek Lisans Tezi**

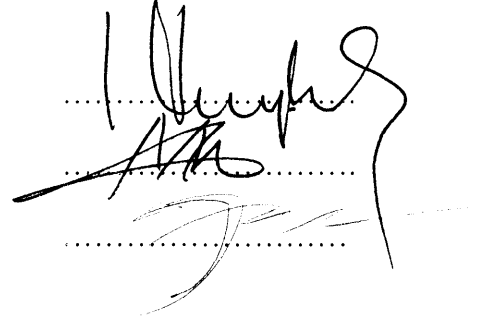
KAYSERİ-2008

Doç. Dr. Hamza ÇAKIR danışmanlığında **Emel KİRAZ** tarafından “**Televizyon Kadın Programlarında Kadının Konumlandırılışı**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Sinema Televizyon Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

17.04/2008

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Hamza ÇAKIR
Üye : Doç. Dr. Metin IŞIK
Üye : Yrd. Doç. Dr. Y. Gürhan TOPÇU

ONAY

Bu Tez Enstitü Yönetim Kurulunun 16.05.2008 tarih ve 11..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

16.05.2008

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

ÖNSÖZ

Bu Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, Gündüz Kuşığı Kadın Programları örneklerle incelenerek ortaya çıkardığı genel yapı anlatılmış, özellikle Türkiye’de televizyonda hazırlanan söz konusu kadın programlarının amaca hizmet etmediği ve yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Bu nedenle hazırlanan bu programlar çerçevesinde, örnek alınan kadın programlarının incelenmesi yoluyla, ortaya çıkan olumsuz yapı ve koşullar değerlendirilmiş, alternatif çözüm yolları önerilmiştir. Bütün bu değerlendirmelerin temelinde, ataerkil yapının varlığı vurgulanmış ve bu yapının ortaya çıkardığı kadın-erkek eşitsizliği sorununun yansımaları çalışma konusu olan kadın programları çerçevesinde incelenerek tartışılmıştır.

Bu tez çalışmasının oluşmasında bana yardımcı olan, tez danışmanım Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Hamza Çakır’a, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyelerinden Fikret Yazıcı’ya ve benim için çok değerli olan aileme katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Emel KİRAZ

TELEVİZYON KADIN PROGRAMLARINDA KADININ KONUMLANDIRILIŞI

Emel KİRAZ

ÖZET

Günümüzde insan yaşamı çok karmaşık ve renkli bir hâl almıştır. Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmeler insan yaşamındaki bu karmaşıklığı ve çeşitliliği televizyon programları aracılığıyla kitlelere aktarmaktadır. İzler kitleyi kendine bağımlı hale getirmek isteyen ve reyting kaygısıyla hareket eden yapımcılar yeni yeni program türlerini ortaya çıkarmışlardır.

Ataerkil bir aile yapısı içinde konumlanan Türk kadını yaşadığı sorunlar, gördüğü muameleler ve geleceğe yönelik hayalleriyle program yapımcıları için bulunmaz bir malzeme konumuna gelmişlerdir. 1990 yılında illegal olarak ilk özel televizyon yayıncılığının (Magic Box ve İnter Star televizyonu) başlamasıyla televizyon ekranlarında kadına yönelik bir çok program yapılmıştır. Ancak özellikle 1990' lı yılların başlarında bir furya haline gelen kadın programları toplumda olumsuz etkilere yol açmıştır. Bu programlarda yaşanan olaylar ve konuşmalar sonrasında ortaya çıkan bir çok şiddet olayı söz konusu programların incelenmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Basın mesleği etik kuralları çerçevesinde kadın programları yapımcılarının büyük hatalar içine düştüğü gözlenmiş ve bu programlar sonucu yaşanan olaylar meslek etiği ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmek zorunda kalmıştır. Televizyon kuruluşlarının kendi özdenetim mekanizmalarını harekete geçirerek, bu programlar sonucunda yaşanan olumsuz olaylara karşı önlem almaya çalışması da bu konunun önemini göstermektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde kadına yönelik teorik feminist yaklaşımlara değinilerek farklı kadın hareketleri üzerinden feminist yaklaşımlar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, tarih sürecinde Türk kadını ele alınmış, kadın programlarına konu olan Türk kadınının sorunları bu sayede anlaşılmasına çalışılmıştır. Türkiye' de yaşanan sosyal değişimin kadın üzerindeki etkileri ortaya konularak kadın programlarının hedef kitlesi olan ev kadınlarının değişen sosyal yaşam alanları içerisindeki konumlandırılması tartışılmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye'de televizyon kültürü ve kadınlar ele alınmıştır. Özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla kadın programlarında ortaya konan kadın kimliği, ilgili programlardan örneklerle (Serap Ezgü ile Biz Bize Programı, İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz Programı) tartışılmıştır. Bu sayede televizyonda gündüz kuşağı kadın programlarının hangi sorunlara yol açtığı üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada özellikle izlenme oranlarının yüksek olduğu düşünülen iki kadın programı incelenerek, kadın programları üzerinden genel bir yargıya varmaya çalışılmıştır. Çalışma kadın programlarıyla ilgili ortaya çıkan genel sorunlara çözüm yolları sağlamak üzere hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminist yaklaşımlar, Kadın, Kadın programları, Mahremiyet ihlâli, Televizyon ve kadın

IDENTIFICATION OF WOMEN IN TV PROGRAMS CONCERNING WOMEN**Emel KİRAZ****ABSTRACT**

Human life has become complex and vivid at the present time. Social, culturel, economic, political and technological improvements have transferred the complexity and the diversity of life to publicity via television Producers who desire to addict the audience to themselves and motivated by concerns of rating are creating new kinds of program.

Turkish woman located mids patriarchial family structure with her problems, reactions she faces and hopes and expectations towards future becomes the unique material for producers. With the beginning of illegal private Tv broadcasting a lot of program towards the issues of women has been initiated (Magic box and Interstar). But especially in the early 90's these booming programs have become the reason of negative effects in the society. Cases and conversations met during these programs were the reasons of so much violence which have become the unavoidable reason of the research of these kinds of programs.

Within the framework of media ethics it has been observed that producers of women issues oriented programs are falling into error and cases experienced after the program broadcasting had to be evaluated due to professional ethics. Efforts of the tv institutions towards preventing unwanted cases by self supervision indictes the importance of the phenomena.

In the first part of the study feminist approaches towards women are mentioned in terms of various women actions. In the second part Turkish women is studied in terms of history through this way problem of Turkish women mentioned during these programs is tried to be discussed. The effect of social changes in Turkey on women is presented in order to maintain a location of the role of the housewives consisting the main target group of this kind of program. In the third part Tv culture in Turkey and women is studied. The identity of women with the beginning of private broadcasting presented on tv is discussed with the samples from the related programs (Serap Ezgü ile Biz Bize Programı, İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz Programı). By this way harms of this kind of programs are presented.

In this study especially two programs thought to be scoring high rating is researched and a general idea is tried to be achieved. The study aims to maintain solutions to the general issues related to women programs.

Key Words: Feminist approaches, Women, Women programs, Violation of trivacy, Television and women

İÇİNDEKİLER

ONAY	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	8
FEMİNİST YAKLAŞIMLAR	8
1.Farklı Kadın Hareketleri	9
1.1. Liberal Feminizm	10
1.2. Radikal Feminizm	13
1.3. Marksist/ Sosyalist Feminizm	15
1.4. Kültürel Feminizm	17
İKİNCİ BÖLÜM	20
TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AİLE DÜZENLERİ VE TÜRK KADINI.20	
2.1. Anaerkil Aile Düzeni İçinde Kadın	20
2.1.1. Anaerkil Aileden Ataerkil Aileye Geçiş	22
2. 1.1.1. İlkel Toplum	23
2.1. 1. 2. Kölecî Toplum	25
2.1. 1. 3. Feodal Toplum	27
2.1. 1. 4. Kapitalist Toplum	28
2. 1. 2. Ataerkil Aile	31
2. 2. Cumhuriyet Öncesi Türk Aile Yapısı Ve Kadının Rolü	39
2. 2. 1. Eski Türk Toplumlarında Kadın	39
2. 2. 2. Osmanlı Devleti ve Kadın	41
2. 3. Cumhuriyet Sonrası Türk Aile Yapısı Ve Kadının Rolü	49
2. 3. 1. Cumhuriyetin İlk Yılları	50
2. 3. 2. 1960 Dönemi (İhtilal Sonrası Ve Kadının Konumu)	56
2. 3. 3. 1980' lerden Günümüze Kadının Konumu	59
2. 4. Türkiye'de Yaşanan Sosyal Değişimin Kadın Üzerindeki Etkileri	71
2. 4. 1. Eğitimin Kadınlar Üzerindeki Etkileri ve Devlet Politikası Olarak Kadın Eğitiminin Desteklenmesi	74
2. 4. 2. Mevcut Ekonomik Sistemde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri	81
2. 4. 3. Değişen Sosyal Yaşam Alanları İçerisinde Ev Kadınının Konumlandırılması	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	88
TÜRKİYE'DE TELEVİZYON KÜLTÜRÜ VE KADINLAR	88
3. 1. 1990 Öncesi Dönem Ve Kamu Yayıncılığı	88
3. 2. 1990 Sonrası Dönem Ve Özel Televizyon Yayıncılığı	92
3. 2. 1. Kamu Televizyonlarının Yayın Politikası ve Kadının Yeri	96
3. 2. 2. Özel Televizyonların Yayın Politikası ve Kadının Yeri	98
3. 3. Televizyonda Gündüz Kuşağı Kadın Programları Ve Kadının Kimlik Temsiliyeti	101
3. 3. 1. Ev Sahibi Kimliğin İnşası	103
3. 3. 1. 1. Konukların Kimliği	104
3. 3. 1. 1. 1. Sıradan Kişiler	104

3. 3. 1. 1. 2. Uzmanlar	105
3. 3. 1. 1. 3. Seyirciler	105
3. 3. 2. “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı Program ve Kadının Temsili:	108
3.3.2.1.“İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı programın 16. 01. 2008 tarihli yayını	109
3.3.2.2“İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı programın 28. 01. 2008 tarihli yayını	118
3.3.2.3.“İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı programın 25. 01. 2008 tarihli yayını	124
3. 3. 3. “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı Program ve Kadının Temsili:	128
3. 3. 3. 1. “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı Programın 23.01.2008 TarihliYayını	129
3. 3. 3. 2. “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı Programın 29.01.2008 TarihliYayını	133
3. 3. 3. 3. “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı Programın 03.03.2008 TarihliYayını	137
3. 4. Kamusal Alan ve Kadın Programlarının Aile Mahremiyetini İhlâli	139
3. 5. Gündüz Kuşağı Kadın Programlarıyla İlgili Ortaya Çıkan Genel Sorunlar ve Çözüm Yolları	141
SONUÇ	145
KAYNAKÇA	148
ÖZGEÇMİŞ	157

KISALTMALAR

CEDAW: The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)

ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GFK: Growth from knowledge

KİA: Kitle İletişim Araçları

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst kurulu

T. C: Türkiye Cumhuriyeti

TRT: Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu

TÜSİAD: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği

TV: Televizyon

Vb: Ve benzeri

Vs: Vesaire

GİRİŞ

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de de yaygın kitle iletişim aracı olan televizyon; aynı zamanda üzerinde en fazla tartışma yapılan medya aracı konumundadır. Bunun temel nedenleri olarak, televizyon izlemenin günümüz insanının günlük yaşamının bir parçası haline gelmesi, görsel - işitsel yönüyle diğer kitle iletişim araçlarından daha kolay takip edilebilir oluşu ve buna bağlı olarak da toplum üzerinde etkin bir araç olarak düşünülmesi sayılabilir.

Kadının kitle iletişim araçlarındaki temsilini anlamak için tarihsel gelişimini incelemekte fayda vardır. Mülkiyetin erkek egemen bir yapıda var olması erkeğin kadına bakış açısını da belirlemektedir. Maddi değerlerin mülkiyetini ele geçiren erkek, karşı cinside o değerlerin bir kesiti olarak kabul edip, onu da kendi mülkiyet alanına dahil etmiştir. Bu durum, kadının toplumsal yaşamdaki konumunun erkeğe göre ikincil kalması sürecinin başlaması anlamına gelmektedir. Kadının bu ikincil konumu toplumsal yaşamın her düzeyinde geçerlilik kazanarak giderek genel kabul görür bir hal almıştır. Zaman içinde bu konumlandırmayı kendisinin de doğal karşılaması ve kabullenmesi sonucu, erkek egemen ilişkiye dayalı düzen içerisinde kadını bağımlı hale getirmiştir. Kadının bu durumu kabul etmesi ve bu durumdan kurtulmak için bir direnç göstermemesi, zaman zaman gösterilen dirençlerin marjinal kalmasına ve toplumdan destek görmemesine neden olmuştur.

Kadının ev ortamından dışarıya çıkması, kamusal alanda yer almaya başlaması, ekonomik özgürlüğünü de eline geçirmesi süreci ile modern toplumsal ortamda daha belirgin hale gelmiştir. Kapitalist ilişkilerin olduğu modern toplumlarda kadının kamusal alana çıkışı, iş ve eğlence yaşamında kendini göstermeye başlaması bir yandan da onun, modern yaşamın gereklerine uygun bir yaşam biçimi geliştirmesi gereğini doğurmuştur.

Kadın ve medya ilişkisini de bu noktada ele almakta fayda vardır. Hakim ataerkil yapıdan güç alan cinsiyetçilik, medya özelinde çalışanların çoğunun erkek olmasının da etkisiyle, medyada cinsiyetçi temsil olarak karşımıza çıkmaktadır(Bek, 2001;213). Yani medya sektöründe de diğer bir çok sektörde olduğu gibi erkek egemen bir yönetici kitlesi vardır. Genel Yayın Yönetmenlerinin ve Yayın Müdürlerinin bir çoğu erkektir.

Kapitalist düzende medya, kadını özellikle cinselliğini ön plana çıkarma noktasında ele almaktadır. Gelişen televizyon program türleri içerisinde kadının farklı şekillerde program malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Kadına programlarda çok fazla yer verilmemekte, verildiği zaman da ataerkil düzenin kalıpları içerisinde erkek egemen söylemin ona atfettiği roller ile temsil edilmektedir(Ulus, 2005;206). Tüketim olgusunu desteklemek (moda ve kozmetik alanında ürün satışını artırmak) ve kadının cinselliğini ön plana çıkartarak programları izlettirmek dışında, kadının kendi iç dünyasına ait sorunların tartışıldığı program türleri son dönemde görülmektedir. Türkiye’de özellikle aile içi şiddet, cinsel taciz ve toplumsal baskıya maruz kalan kadınların sorunları ilk defa gündüz kuşağı kadın programlarında yüksek sesle dile getirilmiştir. Buradan hareketle kapalı, muhafazakâr ve ataerkil bir aile yapısı içerisinde konumlandırılan kadının özel yaşamının ekranlara yansması, özellikle kadın izleyiciler tarafından büyük ilgi görmüştür. Bu alanda önemli reytingler elde edeceklerini anlayan program yapımcıları ise sürekli olarak yeni kadın programları hazırlayarak reklam geliri elde etmeye çalışmışlardır.

Bu noktada tartışmaya açılması gereken en önemli husus, gündüz kuşağı kadın programlarında Türk kadının kimlik probleminin ne derece yansıtıldığının ortaya konulmasıdır. Gerçekten “sorunlara yönelik çözüm önerileri ve öğütler mi verilmektedir”, yoksa “mevcut sorunlara yenilerini mi eklemektedir” konusu sıkça tartışılmaktadır.

KONUSU

Bu yüksek lisans tezinin adı ve konusu “Televizyon Kadın Programlarında Kadının Konumlandırılışı” üzerinedir. Kadına yönelik feminist yaklaşımlar ve Türk kadınının tarihsel süreç içerisinde hangi toplumsal ve sosyal aşamalardan geçtiği ele alınarak; Türkiye’ de hazırlanan gündüz kuşağı kadın programları çerçevesinde kadın

programlarında yaşanan genel sorunlar ve çözüm yolları bu “Tez”in konusunu oluşturmaktadır.

AMACI

Bu çalışma ile Star TV ve Show TV kanallarında hazırlanan “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” ve “Serap Ezgü ile Biz Bize” programları üzerinden gündüz kuşağı kadın programlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu iki program, ayrı ayrı üçer gün takip edilerek, yayınlanan bölümleri söylem analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu sayede televizyonda kadının konumlandırılışı, ortaya çıkan genel sorunlar ve çözüm yollarının tartışılması hedeflenmiştir. Özellikle 1990 sonrası özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla beraber, Türkiye’de izleyici alışkanlıkları değişmiştir. Televizyon program yapımcıları rating (reyting) getireceğine inandığı yapımları ekranlara taşımışlardır. Gündüz kuşağı kadın programları da yayınlandığı dönemler itibariyle önemli izleyici oranlarına ulaşmışlardır. Bu durum halen devam etmektedir. Buradan hareketle Türkiye’de kadın programlarının Türk kadınlarının sorunlarına ne derece yer verdiğinin de ortaya çıkarılması bu çalışmanın bir diğer amacıdır.

ÖNEMİ

Türkiye’ de özellikle son dönemlerde ulusal televizyon kanallarında ve yazılı basında yer alan kadına yönelik programlar ve haberler medyada kadının kullanım sorunsalını gündemde tutmaktadır. Bu programlarda kadın hakları ve kadının sosyal yaşam içerisinde yaşadığı sorunlar dile getirilerek çözüm yolları öneriliyormuş imajı verilse de amacı dışına çıkarak önemli sosyal sorunlara yol açtığı (programa katılan kadınların yaşamını yitirmesi, şiddete maruz kalması vb.) görülmektedir. Bu programlarda özel yaşamlarına ait sırlarını dile getiren kadınlar programlardan sonra gerek eşleri, gerekse yakın aile çevreleri tarafından baskıya maruz kalmaktadırlar.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine gerek formel gerekse informal denetim mekanizmaları harekete geçmek zorunda kalmıştır. RTÜK bu programlarda yaşanan toplumsal olaylar üzerine ilgili televizyon kanallarını uyarmış; Kanal D ve ATV televizyonları RTÜK’ün herhangi bir cezai işlem yapmasına gerek duymadan kendi özdenetim mekanizmalarını harekete geçirerek programları yayından kaldırma kararı aldıkları gözlenmiştir.

Programlar sonrasında yaşanan olumsuz gelişmelerin kadın izleyiciler tarafından da tepki ile karşılandığı görülmektedir.

Radyo ve TV'nin toplumsal yaşama dahil olmasıyla insan yaşamı büyük ölçüde değişmiştir. Zaman içinde toplumsal olayların yönlendirilmesinde ve kitleleri harekete geçirme noktasında bu araçların etkinliğinin anlaşılması onların hakim güçler tarafından yönetilmesi sonucunda olmuştur. Devlet bu araçları kontrol altına alarak kendi devamlılığını sağlamak için bir propaganda aracı olarak uzun yıllar bu önemli silahları kullanma amacını taşımışlardır. Böylesine hızlı gelişen ve popüler olan KİA (Kitle İletişim Araçları) toplumsal yaşamda mücadele etmiş ve insanların kanaatlerin belirlemede en önemli bir güç haline gelmiştir. Bu yapı içinde kadında kendini konumlandırmış ve KİA içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Kadına uygulanan şiddet kadının bir cinsel obje olarak medyada yer alması ve bunu etik değerler ihlal edilerek KİA vasıtasıyla verilmesi bugün tartıştığımız “medyada kadının kullanımı” konusunu gündeme getirmiştir.

Ekonomik bozulma siyasi bozulma idari çarpıklıklar toplumun temel çekirdeği olan aile kurumunu sarsmıştır. Bu programlarda “insan ve ailenin bozulmasındaki etkenler” tartışılmış ve uzun süre gündemin ilk sırasında yer almıştır.

Kadının tartışıldığı bu programlarda, toplumsal bozulmanın, aile dejenerasyonunun, komşuluk ilişkileri ve ahlak anlayışının ne hale geldiğinin canlı örnekleri olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Reyting amaçlı yapılan bu programlarda amaca ulaşılmasına rağmen çok önemli bir toplumsal gerçek ortaya çıkmıştır. Bu gerçek, toplumsal yapının nasıl yozlaştığıdır.

YÖNTEM

Bu çalışma nedensellik ilişkisi tasarımı, literatür taraması ve betimleyici araştırma tasarımı yöntemlerinin belirli safhalarda uygulanmasıyla hazırlanmıştır. Nitelik olarak kapsamlı analitik incelemeler sonucunda ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesiyle sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada kadına yönelik feminist yaklaşımlar ve Türk kadınının tarih sürecinde aile yapısı içerisinde edindiği rol betimlendikten sonra; özellikle 1990 sonrası özel televizyonların toplum yaşamına

girmesi ve kadın programlarıyla reyting elde etmeye çalışması incelenmiştir. Bu sayede konuyla ilgili neden- sonuç ilişkisi kurulmuştur.

Ayrıca, kadın programları içerisinde önemli yer tutan “Gündüz kuşağı kadın programları” kavramına açıklama getirilmiş, bu programların ortaya çıkışı tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de nasıl gelişmiştir? sorusu ayrıntılı olarak tanımlanmış ve betimlenmiştir. İki kadın programı (İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz ve Serap Ezgü İle Biz Bize) seçilerek söylem analizi yöntemi uygulanarak çalışmanın son bölümünde bu analizin verileri kullanılmıştır. Bunun yanında konuyla ilgili yerli ve yabancı kaynaklar okunarak yorumsamacı bir yaklaşımla bilgiler derlenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada sadece Star ve Show TV’ de yayınlanan iki gündüz kuşağı kadın programında yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Bunun nedeni gündüz kuşağı kadın programlarının televizyon kanallarının hemen hemen hepsinde olmasıdır. Bütün programları incelemektense ilgi gören ve reyting alan bu iki programın konuyla ilgili genel çıkarımlarda bulunmamızda yardımcı olacağı düşünülmüştür. Çalışmanın son bölümünde kullanılan söylem analizi yöntemine örneklem olması amacıyla, yukarıda bahsedilen TV kanallarındaki iki kadın programının farklı zamanlarda yayınlanan üçer programı kaydedilmiştir. Ayrıca bu programlar içindeki bütün diyaloglar deşifre edilmesine rağmen, tez çalışmasında sadece konuyu destekleyecek diyalog metinlerine yer verilmiştir.

Türkiye’de gündüz kuşağı programlarının incelenmesi sebebiyle, dünyadaki benzer programlar kapsam dışı tutulmuştur. Kadınlara yönelik feminist yaklaşımların açıklanması yoluyla bu yaklaşımlardan hangisinin Türk kadının yaşayışına uyduğu kapsam dahilinde incelenmiştir.

Kadın programlarında incelenen konuların benzer olması sadece iki örneklem alınmasında etkili olmuştur.

“Televizyonda Kadın Programları ve Kadının Kullanımı” adlı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Her bölümde incelenen konuya ilişkin öğreti ve uygulamadaki fikirlerin yansıtılmasına ve özellikle kişisel görüşümüzün gerekçeleriyle ortaya konulmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır.

“Kadına Yönelik Teorik Feminist Yaklaşımlar” başlıklı birinci bölümde; kadına yönelik feminist yaklaşımlar anlatılarak kadın sorunlarının temeline inilmeye çalışılmıştır.

“Tarih Sürecinde Türk Kadını” başlıklı ikinci bölümde; “Türk Kadını” kavramına değinilmiş ve Türk kadınının tarihsel süreçte toplum içindeki yaşayışı anlatılarak anaerkil ve ataerkil aile yapısı içerisindeki farklılıkları tartışılmıştır.

“Türkiye’de Televizyon Kültürü ve Kadınlar” başlıklı üçüncü bölümde ise; 1990 sonrası, Türkiye’de özel televizyon yayıncılığının başlaması sürecinden itibaren kamu ve özel televizyon yayın politikalarında kadının yeri ele alınmıştır. Televizyonda gündüz kuşağı programlarında kadın programları ve kadının kimlik temsiliyeti; sıradan kişiler, uzmanlar ve seyirciler ekseninde ortaya konulmaya çalışılmış, “Serap Ezgü ile Biz Bize” ve “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” örnekleminde aile mahremiyeti kavramı sorgulanmıştır.

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Çalışmada problem alanının bütünleştirilmesi ve tanımlanması amacıyla yerli ve yabancı kaynaklara ulaşılmış; her birinin incelenmesi, anlamlandırılması ve yorumlanması suretiyle literatür çalışması tamamlanmıştır. Bu çerçevede mesleki dergiler, bilimsel kitap ve makalelerle alanda yazılan tezlere ulaşılarak güncel gelişmeler teze aktarılmıştır. Özellikle gündüz kuşağı kadın programlarıyla ilgili verileri elde etmede internette yer alan görüş ve eleştiriler toplanmıştır. Bunun yanında tez yazım aşaması boyunca konuyla ilgili kadın programları da takip edilerek ilgili görülen yerlere bilgi aktarımı yapılmıştır.

VARSAYIMLAR

Bu çalışmanın varsayımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Tarihsel süreç içerisinde kadın, erkek egemen bir yapıda konumlanmıştır.
- Kapitalist sistemde kadın, ev yaşamından çıkarak iş hayatı ve kamusal alanda etkin hale gelmiş ve erkeklerle eşit haklara kavuşma mücadelesi vermiştir.

- Kitle iletişim araçları içerisinde en çok kullanılanı ve ilgiyle takip edileni olan televizyonda, program türlerinin çeşitlilik göstermesi üzerine kadın programları artmış ve bu programlarda kadın sorunları yüksek sesle dile getirilmiştir.
- Kapitalist sistemde kitle iletişim araçlarında, özellikle televizyonda, kadın tüketim unsuru olarak kullanılmıştır.
- Gündüz kuşağı kadın programları olarak tabir edilen bu yayınlar, kadınların özel hayatlarında yaşadıkları problemleri çözmekten çok yeni sorunlar ve toplumsal olaylar üretmektedir.
- Bu programlarda yayıncı kadın kimliği üzerinden tecimsel fayda sağlamaktadır.

Bu varsayımlardan hareketle tez de, kadınlara yönelik bu programların sorunları çözmekten uzak kaldığı ortaya konulmaya çalışılmış ve yeni çözüm önerileri getirme yoluna gidilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

Kadın tarihsel süreç içerisinde değişik kültür ve toplumsal yaşayış alanlarında farklı roller almıştır. Kadın ile erkek arasındaki cinsiyet ayrımı zaman içerisinde yaşamsal ve varolma çatışmasını beraberinde getirmiştir. Kadının, gelişen yaşam koşulları içerisinde ekonomik ve sosyal hakları elde etmesiyle beraber farklılaştığını görmekteyiz. Bu farklılaşma kendini ideolojik farklı akımlarda kendini bulmuştur. Kadının erkek karşısında sosyal anlamda eşitliğini savunan en önemli ideolojik yaklaşım da feminizm olmuştur.

Kadınların toplumdaki haklarını ve görevlerini artırarak erkeğiyle eşit duruma getirmeyi amaçlayan ve kökeni Fransız devrimine kadar uzanan düşünce akımına feminizm adı verilmektedir (Gelişim Hachette, cilt 4; 1358).

Başka bir şekilde tanımlayacak olursak Feminizm; kadın-erkek ayrımcılığına karşı çıkarak, cinsler arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan görüştür (İmançer, 2002; 151).

Yeni bir kadınlık bilincinin doğmasına yardımcı olan feminizm, kadın üzerine yapılan sosyal araştırmalarda sosyal bilim alanında önemli yaklaşımlar getirmiştir. Sosyal bilimlerin bir çok dalında eleştirel yaklaşımların gündeme gelmesi ile kadın üzerine yapılan çalışmalarda da bu yaklaşımları rahatlıkla görebilmekteyiz.

Feminizmi sadece kadın-erkek eşitsizliği olarak ele almak tek boyutlu bir çözümleme olacaktır. Aslında kadın sorunu ekonomik, politik, ideolojik, psikolojik yönlerin iç içe geçtiği karmaşık bir olgudur (İmançer, 2002; 151). Bu olguyu anlamak adına tarihsel süreç içerisinde gelişen feminist yaklaşımları incelemekte fayda vardır.

Feminist sözcüğünün benimsenmesi kadın sorunlarına yönelik, yeni, köktenci bir bakış açısını simgelemektedir. 1980’lerde kendilerini feminist olarak tanımlayıp, kadın hareketine öncülük eden kadınlar kadın sorunlarının kökeninin ataerkil toplum yapısından kaynaklandığını savunmaktadır. Onlara göre ataerkil toplum yapısı kadını ezmektedir. Amaç kadın- erkek eşitliğinden öte, kadınların kendi değerleri ile şekillendirebilecekleri adaletli bir dünya yaratmaktır. Kadının ezilmişlikten kurtulması için ataerkil yapının ve devlet başta olmak üzere, bu yapının baskı araçlarının (“devlet himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim ve güvenlik kurumları”) yeniden şekillenmesi gerekmektedir. Özel alan ile kamu alanı arasındaki uçurum aşılaraq kadının özel hayatında güvenceye, seçme özgürlüğüne kavuşturulması şart olmuştur (Arat, 1991; 12).

Temelde ataerkil toplumsal düzenini eleştiren feminist görüşü bir bütün olarak çözümlemeye imkan tanıyan bir teori geliştirilemediğinden, feminist düşünürler, liberalizm, Marksizm, psikanalizm, varoluşçuluk ve radikalizm gibi düşünce akımlarının etkisinde kalarak geliştirdikleri teoriler ile kadın haklarına alternatif çözüm arayışlarını sürdürmektedir. Bu feminist teoriler, kadınların ataerkil toplumsal düzen yapısı içinde değersizleştirildiklerini varsaymakta ve bunun nedenini sorgulamaktadır (İmançer, 2002; 152).

1. Farklı Kadın Hareketleri

Kadınlar 19yy’dan beri erkek egemen anlayışa karşı savaş vermektedirler. Bu savaşımalarında feminizm kavramı etrafında birleşmek gerektiğine inanmalarına karşın pek bir başarı sağladıkları söylenemez. Daha en başından feminizmi çeşitli biçimlerde yorumlamaları bölünmelere neden olmuştur (Kızılkaya, 2004;128). Bugün;

1. Liberal feminizm
2. Radikal feminizm
3. Marksist/ Sosyalist feminizm
4. Kültürel feminizm

olarak karşımıza dört tür feminizm anlayışı çıkmaktadır. Kadına yönelik kuramsal yaklaşımları incelemek ve bu yaklaşımlarda hangi teorilerin ortaya atıldığını anlamakta yarar vardır.

1.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm liberal siyasal düşünce geleneğinin bir uzantısıdır. Liberalizmin temel öğretisi bilindiği üzere insan olarak eşitlik ve bireyin özerkliğidir. Sosyal statüyü yetenek ve başarı belirlemesi gerektiğinden bu bağlamda kadın ve erkek sosyal statüde başarı ve yetenek gösterimi ile rekabet içinde eşit haklara ve fırsatlara sahip olmalıdır. Liberal feminist hareket rekabette iki cins arasında gerekli olan eşitliğin sağlanması için “oy hakkı, eşit eğitim, eşit iş, eşit ücret” kampanyalarını başlatmıştır. Çağdaş liberal feminizm cinsiyetçi ayrımcılıktan kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerine odaklanmıştır (Binark, 1992; 63-64).

Liberal feminizme göre, kadınlar erkek egemen düzen tarafından ezildiklerinin, sömürüldüklerinin farkında değildirler. Yaşama koşullarının iyi oluşu da kadınların bu durumdan farkında olmamalarını sağlayan unsurlardan biridir (Kızılkaya, 2004;128).

Liberal feministler kapitalist sosyo - ekonomik sistemin kadınlara yarar sağlayacak şekilde ıslah edilmesini savunmakta ve diğer feminist araştırma ekollerince fazla iyimser bulunup, sistemi tartışmaya açmamakla suçlanmaktadır (Uslu, 2000 ;47). Ayrıca liberal feministler, “yalnızca sınıf farklılıklarını değil, daha uzlaşmaz olabilen cinsiyet farklılıklarını da görmezden gelmek istiyorlardı”(Philips, 1995;190). Bazı feminist akımlarsa kadınların erkeklerden farklı olduğunu savunmuşlardır. Bu akımlara ilerleyen bölümlerde (Kültürel Feminizm) değinilecektir.

Liberal feminist söyleme göre özgürlük ve eşitlikle ilgili genel liberal ilkeler kadınlar içinde uygulanmalıdır, bu sayede toplumsal olarak kadına yüklenen cinsiyet rolleri iyileştirilebilir. Cinsiyet rol stereotipleri, cinsiyete uygun davranış reçeteleri, dış görünüş, ilgiler, yetenekler ve öz-anlayışları liberal feminist medya çözümlemesinin merkezinde yer almaktadır (Van Zoonen, 2002;473).

Kadın hakları konusunda mücadelenin temel taşı olan liberal anlayış kadının özel alan ile sınırlı kalmasına karşı çıkarak, birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip

olması gerektiğini savunmaktadır. Kadın hayatı boyunca içerisinde bulunacağı konumu kendisi belirleyebilecek durumda olmalıdır (İmançer, 2002; 152).

Mary Wollstonecraf, liberal feminist teorinin klasik savunucusu olarak kabul edilmektedir. Wollstonecraf, “Vindication of the Rights of Women ” adlı kitabında “kadınların da erkekler kadar Tanrı’nın yarattığı varlıklar olduğu, daha ciddi bir biçimde eğitilmeleri ahlaksal ve zihinsel yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiği ” tezini savunmaktadır (Mitchell, Oakley, 1984; 158).

Kadınların yeteneklerini geliştirebilecekleri, fırsatları kullanmaları sağlayıcı bir özgürlük kazandırılmalıdır. Kadın ve erkek arasında varolan fırsat eşitsizliği, ancak kadınların mesleki başarıları, entelektüel gelişmeleri ve yasal düzenlemelerle, örneğin kadınlara yurttaşlık haklarının eşit olarak tanınması ile kamu yaşantısına katılma olanağının verilmesi ile çözümlenebilecektir. Ayrıca kadının yaşamında biyolojik etkenlerin rolü de azaltılmalıdır. Kısacası liberal feminizm biyolojik ayrımcılıktan kaynaklanan eşitsizliği reddetmektedir. Liberal feminizm kadının özgürleşmesine egemen olan erkeğin tanımladığı çalışma yaşamına kadınların katılması olarak görmüştür (Binark, 1992, 63-64).

Liberal feminizm kadınlara yurttaşlık haklarının eşit olarak tanınmasını öngörmekte ve kadınlar, kamu yaşantısının parçası oldukları ölçüde, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün ve kamu ile özel yaşantının ayrımına dayalı patriyarkal yurttaşlık tanımlarının sınırlarını zorlamaktadırlar(Çağatay, Soysal, 1990;304-305). Kadın kamu alanına dahil olsa bile, kadının kimliği yine varolan aile kavramları çerçevesinde belirlenmektedir.

Liberal feminizmin, kadınların toplumsal yaşamda daha etkin olması ile ilgili getirdiği bazı çözüm yolları vardır. Öncelikle kadınlar toplumda daha eşit konumları elde etmeli, erkek egemen alanlara girmeli ve güç kazanmalıdırlar. Belli bir süre sonra kitle iletişim araçları değişimi yansıtacaklardır (VanZoonen, 2002; 467). Liberal feminist yaklaşıma göre kitle iletişim araçları toplumsallaşma sürecinde yer alan, cinsiyet kalıp yargılarını bir kuşaktan diğerine ve toplumun yeni üyelerine aktaran temel kurumlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Timisi, 1997;408).

Liberal feminizmin bir diğer öngörüsü de kadının eğitilmesinin sağlanmasıdır. Böylelikle kadınlar özel alanlarında hapsolmemalı ve kamusal hayatta girişimci olarak yerlerini alabilmelidir. Bu noktada özellikle kitle iletişim araçlarına düşen görevi

vurgulamakta fayda vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadının eğitim alarak toplumsal yaşama katılması bir sorun olarak durmaktadır. Toplum yaşamına girmeyen kadın sınırlı bir alanda yaşayarak kendini geliştirememekte ve erkek egemen bir yapıda yaşamayı kabul etmektedir. Ekonomik olarak aile bütçesine katkı sağlayamayan kadının görevi ev işleri ve çocuk bakmaktan ibarettir. Bu anlayışın kırılmasında toplumun bir çok kurumuna görev düştüğü gibi, özellikle kitle iletişim araçlarına büyük görev düşmektedir. Zamanının önemli bir kısmını televizyon başında geçiren bir kadının bu yolla eğitilmesi en kolay ve etkili yollardan biridir.

Aydınlanmacı Feminist teoride bazı temel sorunlar göze çarpmaktadır. Genel olarak özetleyecek olursak, bunlardan birincisi; liberal çözümlemenin özel alanı dokunmadan bırakmış olmasıdır. Kadınların, erkeklere bağımlılıklarına, ataerkil ya da erkeğe hizmet eden eğitim sistemine ve toplumsal kurumlara karşı bir sınıf olarak niteleyen bir çok liberal feminist, radikal feminist duruşa doğru kaymıştır. Liberal feministler tarafından sonuçsuz bırakılan bir başka konu da kadın ve erkek arasında ruhsal ve ahlaki yetenekler bakımından gerçekten bir fark olup olmadığıdır. Bazı liberaller genel olarak var olan farkların küçük olduğunu ve içinde bulunulan koşullar sonucu oluştuğunu savunmaktadırlar (İmañer, 2002; 154).

Liberal feministler devletin kadınlara sağladıkları olanakların erkeklere sağlanan olanaklarla eşit hale getirilerek, fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğini söylemektedirler. Cinsiyet ayrımı, güç ve egemenlik ilişkilerine bağlı olarak üretim ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Burada kadın ve erkek arasındaki güç ve egemenlik ilişkilerini belirleyen unsur kazanılan ücret miktarıdır. Toplumsal kimliği oluşturan güç ve statü ilişkileri, toplumsallaşma sürecinde ortaya çıkar. Louis Althusser'e göre, okul, din, aile ve kitle iletişim araçları ideolojik devlet organları olarak işlev görmektedir. Toplumsal kurumların kurdukları bu ideolojik baskı toplumsallaşma sürecindeki kimlik oluşumunu etkilemektedir.

“ Toplumsallaşma süreci bir yandan bütünleştirirken, diğer yandan verili olanın varlığını sürdürmesine aracılık eder. Ama aynı süreç bireyleri ve genellikle de belirli toplumsal ilişkilerde eşitsiz konumda olanların üzerinde denetim mekanizması anlamına geldiği ölçüde bu kesimler için özgürlük istencini harekete geçirir”(Ercan, 2001; 35).

Klasik liberal kuramda bireyin toplumun üzerinde ve onun dışında bir konuma yerleştirilmesi, kadınların toplumdaki dışlanmalarına da izin vermiştir.

1.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizmde kadınlar, bir grup ya da sınıf olan erkekler tarafından tahakküm altına alınmış ve zulüm yapılan bir grup ya da sınıf olarak kabul edilmektedir. Kadınlar üzerindeki bu erkek tahakkümü ve kadınların toplumdaki yeri ise “ataerki” kavramıyla nitelendirilmektedir. Ataerkinin, erkeklerin kadınları doğuştan saldırgan bir eğilimle tahakküm altına almaya çalışmalarının sonucunda ortaya çıktığı düşünülür (VanZoonen, 2002;476). Liberal ve eşitlikçi kadın hareketlerinde toplumsal sistem kusursuz olarak kabul edilirken, radikal feminizmde sistemin kendisi cinsiyetçi bir bakış açısına sahiptir ve toplumsal iktidar ataerki politikalar üzerine kurulmuştur.

Radikal kadın hareketi cinsiyet, toplumsal sınıf, aile, evlilik, aşk, kültür gibi geniş bir perspektiften toplumsal sistemi ve iktidar ilişkilerini incelemektedir. Radikal feministler toplumsal iktidarın ve egemenlik ilişkilerinin gündelik yaşamda kurulduğu varsayımını ortaya atarak bu konunun önemini vurgulamışlardır (Binark, 1993;65).

Radikal feminizm kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının temel sebebini kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören bir kuramdır (İmançer, 2002; 158). Bu biyolojik farklılık erkek ve kadının toplumda farklı şekillerde konumlandırılmasına sebep olmaktadır.

Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkların temelde biyolojik olduğu şeklindeki düşünce, diğer feminist bakış açılarında da kabul gören bir inanç olmuştur. Kadınların konumuyla ilgili çözüm ataerki kültürden uzaklaşmakta değil, dişil sesler için yeni ve meşru alanlar yaratmakta aranmaktadır (Van Zoonen, 2002; 478-479).

Radikal feminist alanda kuramsal düşünce geliştiren Kate Millet ve Shulamith Firestone’ nin ortaya attığı kuramlara bakmakta fayda vardır. Radikal feministler kadının baskı altında olması ve kadınla erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunmaktadırlar. Millett’e göre “aile gençleri ataerki ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlar içinde” (Millet, 1990;35) toplumsallaştırmaktadır. Radikal feministler, aile kurumunu, ataerki düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandıran erkek egemen ideolojisinin yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak gördüklerinden dolayı ret etmektedirler.

Firestone ise biyolojik cinsiyet farklılıklarının kadınların baskı altında tutulmalarının temelinde yattığı düşüncesini savunmaktadır. Firestone kadınların doğum ve annelik rolleriyle sınırlandırıldığını ortaya koymakta ve buna çözüm olarak teknolojiyi, kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmak için kullanmak gerektiğini düşünmektedir: “İnsan türünün, her iki cinsin yararı için yalnız bir cins tarafından üretilmesinin yerini (hiç değilse bir seçme olarak) yapay üreme alacaktır. Çocuklar her iki cinse de eşit olarak doğrulanabileceklerdir. Ya da ikisine de bağlı olmaksızın doğabileceklerdir ” (Firestone, 1993; 22). Böylece çocuk bakımı topluluğun üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilecektir. Cinsiyete dayalı rol sorumlulukları yeniden tanımlanmış ve yeni bir kültür oluşturulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde radikal feminizmin ana akımı kadın kültürünün korunması ve yeniden üretimi üzerinde odaklanmıştır. Radikal feminizm kadının ataerkil düzenden kurtuluşunu sadece ekonomik koşullar ve yapıda görmemekle birlikte, kamusal alan ile bireysel alanı birleştirmeye çalışır. Bu çalışmalarda da dil ve patriarşi arasında ilişki kurulmaktadır. Ayrıca Kadın kültürü içinde kadınların kendi dil formlarını ve anlamlandırmalarını kurmaları gereğine dikkat çekilir (Arat, 1991; 71).

Radikal feminizmin kitle iletişim araçlarına yansımaysa ataerkil toplumun çıkarına yönelik olmuştur. Radikal feminizm kadınların kendi iletişim kanallarına sahip olmalarını önermektedir. Kitle iletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmeler bir çok feminist düşüncenin kamusal alana taşınmasına neden olmuştur. Radikal feminist medya genelde kar etme amacı taşımadan gönüllülerce ortaya ürün koymaktadır. Radikal feminist anlayışta hiyerarşiye yer olmamakla birlikte yapılan katkıların isimsiz ya da sadece ilk isimleriyle imzalanarak ortaya çıkartılırlar. Bu tüm kadınların aynı ataerkil baskıyı paylaştığını ortaya çıkaran bir birlikteliktir. Medya erkek egemen bir kitle tarafından yönetildiği için ataerkil bir toplumun çıkarları doğrultusunda yayın yaptığı düşünülmektedir. Bu bakış açısı doğrultusunda özellikle kadının cinsel bir öge olarak kullanılması radikal feministler tarafından eleştirilmektedir (Van Zoonen, 2002;476-477).

Radikal feminizm feminist araştırma ekolleri içinde ulaşılması en zor beklentileri ortaya koyan bir ekoldür. Kadınların erkek toplumuyla tüm ilişkilerini keserek bağımsız bir birey olarak toplumda kendine yer edinmesi gerektiğini savunur (Uslu, 2000 ;48). Bütün bu iddialı söylemler bazı kadınlar tarafından destek bulmuştur.

1.3. Marksist/ Sosyalist Feminizm

Liberal ve Radikal Feminizmin aksine, sosyalist feminizm kadının konumunu açıklamak için sadece toplumsal cinsiyet üzerine odaklanmaz, kadınların sınıfsal ve ekonomik koşullarını da çözümlemelerine dahil etmeye çabalamaktadır (Uslu, 2000; 48). Sosyalist feministler ataerki ve kapitalizm sistemlerini birlikte ele alıp; ataerki kapitalizm; kapitalist ataerki nitelemesiyle kadınların ezilmesini sınıf temelli açıklamaktadırlar. Sosyalist feministler kadının biyolojisinin rolünü varolduğu tarihsel koşullar ve toplumsal durumlar içinde değerlendirirler (Binark, 1993; 67).

Feminist teorinin gelişmesinde Marks ve Engels'in görüşlerinin çok büyük bir önemi vardır. Özellikle kadınların bilinçlerinin arttırılmasında Marksist tarihsel materyalist görüşlerin etkisi kuşku götürmemektedir. Bu görüş kültür ve toplumun köklerinin maddi ve ekonomik koşullarda yattığını savunan maddeci determinizm düşüncesine dayanmaktadır. Engels ise, Marksın görüşünü şu şekilde temellendirmektedir. Tarihsel gelişim içerisinde ilkel toplumlarda kadın ve erkeğin iş bölümü vardır, ancak cinsiyet ayrımcılığının bulunmadığını savunmaktadır. Bu toplumlarda ev içindeki üretim kadınlar, ev dışındakilerde erkeklerin denetimindeydi. Engels, daha sonra ev dışında üretimin yoğunlaştığını söyler (Büyük baş hayvancılık, maden işletmeciliği, dokumacılık vs. gelişmesi) (İmançer, 2002; 155). Bu durumda erkeklerin alanındaki emek üretkenliğinde bir fazlalığa yol açmakla birlikte erkeğin kadın üzerinde yeni bir ekonomik güç elde etmesini sağlamıştır.

Elde edilen ekonomik güç ile birlikte erkekler kadınlara karşı bir üstünlük sağlamış ve analık hukuku yerine babalık hukukunu (mirasın babadan devralınması, babalık hakkı vs.) geçirmelerini sağlamıştır (İmançer, 2002; 155). Üretimin erkeğin alanında yoğunlaşmasından dolayı erkekler bir artı-değer kazanmış ve bu onun servet sahibi aynı zamanda mülkün sahibi olmasının koşulunu doğurmuştur.

Erkeklerin kadınlara karşı üstün konuma gelişi ve kadınların da erkeğe bağımlı bir duruma gelişini August Bebel şu şekilde yorumlamaktadır: “ Kişisel mülkiyetin kurulmasıyla, kadının erkeğe bağımlı olması kesinlik kazanmıştır. Bu bağımlılık sonucu kadın aşağı bir yaratık olarak görülmüş ve küçümsenmiştir. Anaerki, komünizmi ve herkesin eşitliğini meydana getirmişti. Babaerki kişisel mülkiyeti, mirası, kadının bağımlılığını ve tutsaklığını meydana getirdi ” (Bebel, 1976; 39).

Üretim ev dışına taşınmış, kadın hem kamusal olarak tanımlanan alanda üretime katılmak zorunda bırakılmış, hem de kişisel olarak adlandırılan alanda üretim faaliyetlerini sürdürmüştür (Binark, 1993; 67). Sosyal feministlere göre, kadınlar hem kamusal, hem de özel yaşantılarında ezilmeleri nedeniyle, sadece kamusal alanda ezilen erkeklere göre iki kez dezavantajlı konumdadır. Bunun nedeni ise, kapitalizmin toplumu kamusal ve kişisel olmak üzere iki farklı alana bölmesidir.

Engels’e göre: “Kadınların kurtuluşu ancak kadınlar üretime, geniş toplumsal ölçekte katıldıkları ve ev içindeki görevleri yalnızca iyice önemsiz hale geldiği zaman mümkün olur. Ve bu da ancak, yalnızca kadınların üretime geniş çapta katılmalarına izin vermekle kalmayıp bunu kesinlikle gerektiren ve ayrıca özel ev işlerini de daha kamusal bir sanayiye dönüştürmeye çabalayan modern geniş çaplı sanayinin bir sonucu olarak mümkün hale gelmiştir” (Engels, 1967; 152). Özetlemek gerekirse; Engels mevcut düzende kadınların özel alanda ev işleriyle sınırlı tutuldukları ve üretici çalışmadan dışlandıkları sürece toplumsal anlamda erkeklerle eşit olmalarının mümkün olmadığını söylemektedir.

Marksist feministler toplumda var olan iş bölümünü değiştirmek için bilinçlenmenin şart olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre; “Maddi varlık bilinci belirleyebilir, fakat varlık koşullarının devrimci dönüşümü sınıf bilinci düzeyinin yükseltilmesine bağlı olacaktır”(Barret, 1980; 166).

Marksist Feminist yaklaşımda, ataerkil toplumsal sistemdeki aileye karşı alternatif bir aile tarzı sunulmaktadır. Alternatif aile anlayışında “ataerkil ailenin yerine iş ortaklaşmasının getirilmesi hiç kuşkusuz devrimci kafa eğitimi sorununun temelidir” (Reich, 1980; 209). Marks’a göre, toplumsal devrimin başlıca görevlerinden biri ailenin ortadan kaldırılmasıdır. Toplumcu ortaklaşmacılığın kan ortaklığına göre değil, iktisadi işlev ortaklığına göre oluşması gerekmektedir.

Medyada inşa edilen dişillik ideolojilerine daha çok ilgi göstermesiyle ayırt edilen sosyalist feminizmin önerdiği çözümler liberal ya da radikal medya stratejilerinden çok farklı değildir. Genellikle ikili bir strateji üzerinde durulmaktadır: anadamar medyada reform yapma ve ayrı feminist medya üretme bu stratejileri ifade etmektedir. Kadın medya yapımcıları için yapılan sosyalist çağırısı diğerlerinden ayıran şey, bu stratejilerin daha çok orta-sınıf kadınlara hizmet etmesi ve aynı zamanda medya işgücünün örgütlenmesinde yapısal değişimlerin zorunlu olduğunu görmesidir (VanZoonen, 2002

; 481). Ayrıca Sosyalist feministler, politik düzlemde ‘Kadın Bakanlığı’ kurulmasını ve eve ait işgücünün ekonomik değerinin karşılanması önermekle birlikte, diğer yandan refah devletinin olumsuz yanlarını eleştirirken; sağlık, konut, eğitim, iş güvenliği, çocuk bakımı hizmetleri gibi alanların kadınların yararına olacak şekilde iyileştirilmesini talep etmektedirler.

Sosyalist kadın hareketi, araştırma yöntemi olarak edebiyat okumaları ve yapısalcı metin çözümlemelerini benimsemiştir. Kadın pratiğinin sadece sınıf ile bağıntılı olmaması ise, sosyalist kadın hareketine yöneltilen eleştirilerdendir (Binark, 1993;68).

1.4. Kültürel Feminizm

Anaerkil bakış açısını yansıtan Kültürel Feminizm, aydınlanma geleneği üzerine gerçekleşir. Eril bakış açısı, erkek ve kadın cinslerinin birbirine göre biyolojik olarak konumlandırılması gerektiği görüşünü benimsemektedir. Günümüzün modern toplumları barışseverlik işbirliği, farklılıkların şiddetsiz bir aradalığı, kamusal alanın bir arada düzenlemesini temel almaktadır.

Kültürel feminizmi savunan kuramcılar, kadınların erkeklerden farklı olduğunu vurgulamaktadırlar.

Margaret fuller’ın “ Women in The Nineteenth ” adlı eseriyle başlatılan kültürel feminist gelenek, Avrupa’da ki ekonomik akımın bir ürünüdür. Aydınlamacı feminist geleneğin katı ve mekanik bakışından tamamen farklı bir şekilde, bilginin duygusal sezgisel yönünün altını çizmekte ve organik dünya görüşünü savunmaktadır. (Donovan, 1997; 71)

Kültürel feminizm kuramını savunanlar hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde durmakla birlikte kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine, genellikle kadınlık niteliklerinin farklılıkları üzerinde dururlar. Kültürel feminizm kuramını savunanlar aynı zamanda liberal feminizmin eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul etmeye devam etmektedirler(İmançer, 2002 ; 154).

Kadının düşüncesi, dışarıdan birbiriyle ilişkisiz gibi görünen bütünün parçaları arasında var olan uyumu kolayca keşfederek, yaratıcılığını harekete geçirebilen bir yeteneğe sahiptir. Doğuştan gelen sezgisel güç ve yetenekleriyle görünenin arka planını anlamada

oldukça ustadırlar. Dışarıdan kadınların hissi ve duygusal davrandıkları yönündeki değerlendirmeler onların düşünsel yeteneklerinin bir göstergesidir. Bu nedenle kadınlar salt birey olarak kendi gerçekliğini keşfetmekle kalmayıp aynı zamanda kendi yeteneklerini de geliştirme özgürlüğüne sahip olmaktadır.

Kültürel feminizm daha çok Batı romantizminin Liberalizm ile kucaklaştığı bir çizgide yer almaktadır. Romantik birey anlayışı bireyi, organik bütünsel bir parça birimi olarak algılamakta ve kadına ilişkin yazında teorik ve metodolojik olarak çoğulluğu savunmaktadır.

Kültürel feminist kuramcılara göre, kadının erkek himayesinde insanca gelişmesi engellenmiş, aile ilişkileriyle alakalı konular eril bakış açısından düzenlenmiştir. Varolan bu duruma son vermek için ev hayatında köklü değişiklikler yapılması gerekmektedir. Ataerkil bakış açısının uyguladığı baskıcı, yıkıcı ve savaşçı değerler yerine kadınların pozitif, çok yönlü yaklaşımları ve olumlu bakış açıları bir kez daha yönetimin kamusal gücüne ve dine katılmalıdır. Kültürel feminist kuramcılar, babaların ev hayatına katılımı ile özel alanın zenginleşeceğini ve kamusal alanın annelerin varlığı ile yükseleceğini öne sürerler.

Kültürel feminist kuramcılar, toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunun biyolojik farklılıklardan ziyade, toplumsal inşa sorunundan kaynaklandığının altını çizmektedirler. Kimlikler ve kültür üzerine temellenen bu görüş, değişime açık olmakla birlikte, J. Donovan tarafından değişmesi mümkün olmayan biyoloji olgusuna dayanan ideolojiye göre daha az güvenilir olarak bulunmaktadır(İmançer, 2002;155).

Aynı zamanda hayvan hakları savunucusu da olan kültürel feministlerden Fuller, Stone, Amelia Bloomer, Victoria Woodhull, Anthony ve Stenton ... vb., çocukların küçük yaşlardan itibaren hayvanlara karşı duyarlı davranma konusunda eğitilmeleri gerektiği görüşünü benimserler ve birey ve evreni şu şekilde birleştirirler (Donovan, 1997;76-77):

Fuller'in, kültürel erdişiliğin bir noktaya kadar romantik teorinin bütünleyici bir kısmı olan microcosmos ile macrocosmos arasındaki benzerliğin Yeni Platonik kavrayışına sahip olan Emmanuel Swedenborg'dan etkilendiği görülmektedir. Erkek ve kadın da dişil nitelikler birlikte bulunur ve bunların ruhsal bir uyumu olarak organik harmonik bütünlük, ying – yang uyumu gibi birbirini bütünleyen karşıtların diyalektiğini yaratarak, dış dünyaya yansımaktadır. Erkek ve kadındaki büyük radikal ikiliğin iki yönünü temsil etmekle birlikte sonsuz olarak birbirlerinin içine geçerler. Bu geçiş bir

uyum içinde ise, birey ve evrende birbiri ile uyum içindedir. Dişiliğin kamusal alanda bütünleşmesi kültürlerin kadınsılaşması sonucuna gidecektir.

Kadının olması gereken yani toplumdaki gerçek yerine yükselmesi gerekmektedir. Çünkü insanlığın ilerlemesi ve gelişmesi kadın üzerinden gerçekleşebilecektir. Her iki cinsinde eşit bir biçimde egemen ve söz sahibi olduğu bir toplumun varlığı toplumsal ilişkileri de dengeye getirecektir.

Sonuç olarak toplumda, erkek ve kadın cinsine mâl edilen roller birer kültürel oluşumlardır. Bu bağlamda kültürel feminist kuram da kadın- erkek farklılığını biyolojik olarak değil, toplumsal çevre kaynaklı değerlendirmektedir. Toplumsal cinsiyet kimlikleri, birer toplumsal inşa süreci ürünüdür. Kadın ve erkek için özel ve kamusal alanın bağlamı içerisinde insani değerler sistemi geliştirilirse, köklü bir toplumsal reform sağlanmış olacaktır. Kadınlar siyasi değerler sisteminde, geleneksel kadın kültüründen türemekle birlikte kültürel feminist ideolojiyi eğitim kurumları tarafından yaygınlaştırarak sistemleştirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AİLE DÜZENLERİ VE TÜRK KADINI

Toplumların tarihsel gelişimini ve kadınların bu gelişim içindeki konumunu incelemek, günümüz toplumunda kadının yaşam koşullarını anlamak için gereklidir. Ayrıca, kadının ekonomik yapı ve yaşam içerisindeki yerini ve rolünü incelemeyen, kadının toplumsal yapı ile toplumsal yaşam içindeki konumunu, rolünü, kadına ilişkin üst yapı kurumlarını ve değer yargılarını doğru olarak anlama ve algılama olanağı yoktur. Bu yüzden öncelikle ilkel aile düzeninden gelişmiş aile düzenine geçiş sürecine değinmekte yarar vardır.

2.1. ANAERKİL AİLE DÜZENİ İÇİNDE KADIN

Türk kültür tarihinin temelinde, bir başka deyişle soydanlık zincirinin kökeninde doğrudan doğruya Ana-soyu esası bulunmaktadır. Günümüz Türkçe'sinde "kardeş" kelimesinin kökünün karındaş olması bunun önemli bir göstergesidir(Turan, 1998; 138).

Türkçe sözlük 'erk'i " , bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar, sözü geçerlik, istediğini yapabilme gücü, nüfuz; bir bireyin, bir toplumsal kümenin, bir toplumun, başka bir birey, küme ya da toplumların egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, özgürlüklerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetisi ya da yeteneği, iktidar " olarak tanımlamaktadır. Buradan yola çıkılarak 'anaerkil ' ve 'anaerki' kavramlarına şu şekilde açıklık getirilebilir: Yine Türkçe sözlük de 'anaerkil'i "anaerki temeline dayanan" olarak tanımlanmaktadır. 'Anaerki'de " soyda temel olarak anayı alan ve ailede çocukları ana klanına mal eden ilkel bir toplum düzeni" olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzden geriye doğru bakıldığında karşımıza iki tür aile tipi çıkmaktadır. Bunlar;

a. Ataerki Aile

b. Anaerkil Aile'dir.

Erkeğin kesin egemenliğine dayanan ataerkil aile, kuşkusuz ki toplum tarihinin gördüğü tek aile tipi değildir. Bir çok toplumda anaerkil aile tipine de rastlanmaktadır. Bu ikinci tipte yani anaerkil aile tipinde kadın egemendir. Aslında bu sorunu “kadın egemendir”, “erkek egemendir” şeklinde ortaya koymak durumu basitleştirmek demektir. Bu durumu mirasın geçiş şekline bağlı olarak, evlenen kişinin gittiği yere göre (kadın mı erkeğin evine, erkek mi kadının evine), akrabalık ilişkilerinde hangi tarafının ağır bastığına bakılarak değerlendirmek ve kendi içlerinde alt gruplarına ayırmak daha doğru olacaktır(Alkan, 1981;5).

İnsanlığın ilk dönemlerinde, avcılık öncesi çağlarda kadın ve erkek cinselliğinin farklı olarak toplumdaki rolleri üstlendikleri ve rolleri üstlenmede erkeğin üstün bir konumda olması değil, bireyselliğin önde geldiği yada daha da ileri gidilerek “kadın cinselliğinin” daha egemen olduğu bir toplumsal yapının varlığından söz etmek mümkündür. Yüzyıllar boyunca egemen “babasoylu –ataerkil ” (patriyarkal) aile tipinin tam tersi olarak kadının egemen olduğu bir toplum yapısı göze çarpmaktadır. Öncü insan bilimcilerin yaptıkları araştırmalarda, ataerkil (atasoylu) aile yapısından önce anaerkil (anasoylu) bir örgütlenme biçiminin varolduğu ortaya çıkarılmıştır. Buchofen bu dönemi daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan “ baba hukuku”na karşı “ana hukuku” dönemi diye tanımlamaktadır. Daha sonra bu deyim “anaerkil” olarak yerleşmiştir. Bu dönemde günümüzdeki durumun tersine, kadının biyolojik varlık olarak doğurma özelliğinin bulunması dolayısıyla kadın cinselliğinin o günkü topluluk yaşamında prestij sahibi bir konumda oldukları bilinmektedir. Kadının bu konumu ise, toplumsal roller sonucu değil, kadının biyolojik, doğal yapısından kaynaklanmaktadır. Bu düzende, bilindiği üzere, soy zincirinin ve mirasın anasoyuna göre hesaplandığı, çocukların bugünkü düzende olduğu gibi veli olarak babaya değil anasoyundaki dayıya bağlı ve onun soyuna ait olduğu bir toplum düzeni hakimdir. Bu düzende kadın ve kadın ailesinin ekonomik bağımsızlıkları söz konusu olmaktadır(Aziz, 1992; 257-258).

İnsanoğlu, anasoylu topluluklar döneminde hiçbir emek harcamadan doğanın ürünlerinden faydalanmaktadır. Yani İlkel komünal toplumlarda insanoğlu doğaya hiçbir şey katmamış, doğanın ürünlerini hiçbir emek üretmeden toplamış ve ürünlerle beslenmeyi sağlamıştır. Toplayıcılık dönemi olarak tanımlanan bu dönemde insanların birbirlerine üstünlük kurmalarını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Ortaklaşa

yaşamın dayandığı etkenlerin başında anasoyluluk gelmektedir. Buna doğanın vahşi yaşam koşullarına karşı insanların korunma iç güdüsünü de eklemek gerekmektedir (Kızılkaya, 2004; 9-11).

Anaerkillik, ilk toplumsal örgütlenmelerde uygulanması kaçınılmaz bir başlangıç olmakla birlikte insanlığın evriminin başlangıcında annelerin emeğinin var olduğu gerçeği yadsınamayacak bir gerçekliktir.

2.1. 1. Anaerkil Aileden Ataerkil Aileye Geçiş

Aanaerkil aile tipinden ataerkil aile tipine geçişin nedenleri ve süreci, kuşkusuz ki toplum tarihinin en ilginç ve önemli olaylarından biridir.

Çeşitli anlatılarında desteklediği, antropolojik bir varsayıma göre kadın ve erkek insan olarak ilk yaratılış dönemlerinde barınmak, beslenmek, korunmak, kısacası hayatta kalabilmek için hep birlikte avlanıp doğaya karşı birlikte savaşırken, soyun devam etme sorununun kadına yüklediği bebeği karnında taşıma, sonrada besleme ve büyütme yükümlülüğü, bu süre. İçerisinde onun daha çok barınak içinde kalma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle hamilelik döneminde kadın, beslenme gereksinimini oluşturan proteine, av etine ve öteki ürünlere ancak erkeğin aracılığı ile ulaşmaktadır. Bu durum bir ölçüde de olsa kadın erkeğe bağımlı kılmıştır. Bu bağımlılık giderek, erkek tarafından kadına av eti yetiştirmenin güçlüğü ve erkeğin av etini paylaştığı kadının yalnız o erkeğe ait olması gerektiği düşüncesinin getirdiği mülkiyet duygusu, tek eşli ve erkek egemen bir aile tipinin ilk temel taşlarını oluşturmuştur(Yavuz, Cumhuriyet; 02. 12. 2003).

Doğa, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelince insanlar zorunlu olarak doğaya karşı savaş açmışlardır. İlk yaptıkları, yabani hayvanları avlamak, onların etinden, sütünden, derisinden ve evcilleştirerek gücünden yararlanmak olmuştur. Bu da klanın bireyleri arasında iş bölümünü doğurmuştur. Avcılar, av aletleri yapanlar, doğal olarak topluluğun sözü geçen yani egemen bireyleri olmuşlardır. İşte bu egemen avcılarla ataerkil aile yaşamına ilk adım atılmıştır (Kızılkaya, 2004; 11). Başka bir deyişle özel mülkiyetle geçişle birlikte ataerkil aile yapısına geçilmiştir. Böylece özel mülkiyetin doğmasıyla birlikte aile yapısında köktenci bir değişim yaşanarak kadınların özgürlüklerini kaybetmesine sebep olmuştur.

Avcılıkta ve ilk çağ dönemlerindeki ekonomik gelişmelerin daha sonra kadın ve erkeğin yabancılaştırılmasına neden olacak bir toplumsal yapı oluşturduğu görülmektedir. Özellikle çok tanrılı dinlerin ortaya çıkışı ise, kadının birey olarak kendisinden uzaklaşmasına, doğal olan haklarının bir kısmının, toplumun diğer cinseli olan erkeğe verilmesine neden olmuştur. Giderek görev, yetki ve sorumlulukları sınırlandırılan kadının, “ana” yetkisi ile çocukların büyütülmesi, yetiştirilmesi sorumluluğunu üstlendikleri görülmektedir (Aziz, 1992;258).

Bu açıklamalarla birlikte anaerkil dönemden ataerkil döneme geçişi toplumu tarih içerisinde bölümlere ayırarak incelemek daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır.

Toplum buna göre;

I- İlkel toplum

II- Köleci toplum

III- Feodal toplum

IV- Kapitalist toplum

Olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.1.1. İlkel Toplum

İnsanlığın Evrimi ilkel toplum modeliyle başlar. İlkel toplumlarda başka bir ifade ile anasoylu toplumlarda ekonomi büyük ölçüde, toplayıcılık esasına dayanmaktadır. İnsanoğlu, doğanın ürettiklerini hiçbir emek harcamadan toplayıp tüketmiş ve başka ihtiyaçlarını da bu yolla karşılamıştır. Doğaldır ki toplama yeteneğine sahip her birey, canı istediği zaman başka bir bireyin yardımına ihtiyaç duymadan gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Hiçbir bireyin başka bir insana muhtaç olması gibi bir olgu söz konusu değildir. Bu durum, bireylerin birbirleri üzerine egemenlik kurmalarına olanak tanımaz. Kadının erkek, erkeğin kadın üzerinde egemenlik kurmasının maddi koşulları henüz ortaya çıkmamıştır (Kızılkaya, 2004;16).

Kadın, insanlığın toplayıcılık döneminde özgürdür. Hiçbir seçimde, davranışında erkeğin onu etkilemesi, yönlendirmesi söz konusu edilemez. Tam tersine, erkekler,

anasoylu toplumlarda anasoyunu sürdüklerinden ana klanın kurallarına uymakla yükümlüdürler.

İlkel toplum yapılanmasının üç ana evresi vardır. Bu evrelere çok kısa bir şekilde değinmekte fayda vardır:

Toplayıcılık Evresi; İlkel toplum yapılanmasının ilk evresi olan toplayıcılık evresinde insanlar doğada hazır buldukları yiyecekleri toplayarak ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Ancak bir süre sonra insanların çoğalması ve doğanın bu insanların maddi gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmesi insanları yeni arayışlara yöneltmiştir.

Avcılık Evresi; Toplayıcılık evresinde doğanın artık insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesi insanların doğaya müdahalesini gerektirmiştir. İlk aşamada doğadaki hayvanlardan yaralanmak gerektiği düşünülmüştür. Hayvanları avlamak için avcılara ve av aletlerine ihtiyaç duyulmuştur. Avcılık ve av aletleri yapma işini erkekler üstlenmekle birlikte bu aletler, erkeğin güç sahibi olmasını sağlamış, alet yapan insanın yani erkeğin ilk özel mülkiyeti de doğal olarak yonttuğu, cilaladığı taş ve bu taşları kullanarak yaptığı kesici, parçalayıcı aletler olmuştur. Alet sahibi insan(erkek), avladığı hayvanlarla içinde bulunduğu toplulukta söz sahibi olmaya başlamıştır.

Tarım Evresi; Doğanın yeniden üretilmesinin ikinci aşaması, toprağın işlenmesi yani tarımın yapılmasıdır. İşlenmeye başlanan toprak özel mülkiyet niteliği kazanmıştır. Özel mülkiyet de iş bölümünün ortaya çıkmasını sağlamakla birlikte iş bölümünde üretici güç, doğal olarak toplumun da egemeni olmuştur. İşte bu aşamada kadınlar, ağır ve tehlikeli işlerin erkekler tarafından yapılmasını kabullenmişlerdir (Kızılkaya, 2004;18).

İlkel toplum yapılanmasının üç ana evresi olan toplayıcılık evresi, avcılık evresi ve tarım evresi hakkında açıklayıcı birtakım bilgilerden sonra, ekonomik yapıdaki değişimin anasoyluluğu yavaş yavaş işlevsizleştirdiğini ve erkeğin egemenliğini simgeleyen ataerkil yapıyı koşullaması daha iyi anlaşılmaktadır. Böylece, anasoyluluk dönemi sona ermiş ve yeni bir toplumsal yapılanma olan “ataerkil ”lık tarih sahnesinde yerini almıştır.

Özetleyecek olursak; insanlık anasoyluluktan ataerkilliğe bir zorunluluğun sonucu olarak geçmiştir. İnsanoğlunun maddi gereksinimleri onun evriminde çok büyük bir önem arz etmektedir. Üretimle birlikte üretim araçları, üretici güçler sürekli olarak

değişmiş ve gelişmiştir. Altyapıdaki bu değişimler, ilkel toplumdan günümüz toplumuna kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. Dolayısıyla ilkel komünal düzenin son aşamasına dek etkinliğini sürdüren anasoylu yapılanma, yerini özel mülkiyete dayanan kölecî, feodal ve son aşamada da kapitalist toplum düzenine bırakmıştır.

2.1.1.2. Kölecî Toplum

İlkel toplum yapılanmasının üst aşamasında kölecî toplum düzeni yer almaktadır.

Yerleşik ilkel toplum tarımsal üretim tekniğinde gelişmeler meydana getirmiştir. İleri sulama sistemi gibi teknikler ve demirden yapılmış araçlar sayesinde, insanoğlu eskisine oranla doğayı daha fazla denetimi altına alabilmiştir. Bu da insan ekmeğinin üretkenliğini arttırmakla birlikte beraberinde artık -ürün getiren sürekli ve düzenli üretime ulaşılmıştır. Yaratılan bu sürekli artık -ürün biriktirmeye başlanmıştır. Tarımsal üretimdeki gelişmenin yanı sıra nüfusun artması, yeni topraklar elde edilmesine yol açan savaşları zorunlu kılmıştır. Savaşlarda elde edilen tutsaklar artık öldürülmeyip tarımsal üretimde kullanılmıştır. Savaş tutsakları köleleştirilmiş, bundan böyle özgür üreticinin yanı sıra, başkasının yararına artık-ürün yaratan köle emeği ortaya çıkmıştır. Kendisi bir üretim aracı haline gelen kölenin, yarattığı artık-ürün üzerinde hiçbir hakkı bulunmamaktadır. Giderek, diğer üretim araçlarıyla birlikte köleler de topluluk başkanının ve öteki yöneticiler grubunun özel mülkü haline gelmeye başlamıştır. Yeni üretim ilişkileri, insanların üretim araçlarına sahip olup olmamalarına göre belirlenmiş ve tarihte ilk kez, toplum sınıflara ayrılmıştır. Bu sınıflama şu şekilde sıralanmaktadır:

- Üretim araçlarına ve emeklerinden yararlanan kölelere sahip efendiler- Egemen sınıf
- Her türlü mülkiyetten yoksun, efendilerin servetini yaratan köleler -Köle sınıfı
- Üretim araçlarının sahibi olup kendi emekleriyle üretim yapan özgür üyeler (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975;24).

Efendi, kölenin hayatı üzerinde de söz sahibi olmakla birlikte a dönemde mevcut olan bu kölelik düzeni insan sömürsünün ilk ve en kaba biçimidir. İlerleyen zamanlarda

meta-para ilişkisi de gittikçe ilerlemiş ve bu durum servet eşitsizliğini hızlandırmıştır. Gittikçe yoksullaşan halk zenginlerden ödünç para ve iş aletleri alırken borçlanmış ve sonunda köleleşerek mevcut olan köle sayısı hızla artmıştır.

Kölecî düzen tam anlamıyla kurulduğunda “devlet” doğmuştur. Devletin ortaya çıkması, kölecî toplumun, ilk sınıflı toplum olması nedeniyle gerçekleşmiştir. Aynı nedenle tek -eşli evlilik de ilk kez kölecî toplumda doğmuştur. Erkeğin üretimdeki egemenliği kadın - erkek ilişkisine yansımış ve tek eşli evliliği ortaya çıkararak, erkeğin(babanın) baskısı altında kadın ve çocuklardan oluşan aile kurumunu meydana getirmiştir (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975;26).

Egemen sınıfın aile ahlâkı, tek eşli gibi görünse de zina ve fuhuş da yine ilk kez kölecî toplumda ortaya çıkmıştır (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması; 27). Kısacası özel mülkiyetin, mirasın gereği olarak tek eşli evliliği doğuran ilk sınıflı toplum (Kölecî toplum) zina ve fuhuşun da yaratıcısıdır.

Bu düzende yani kölecî toplumda kadın, köle ticaretinin önemli bir satış ürünüdür. Bu durum tek tanrılı dinlerce de onaylanmakla birlikte, kölelerin alınıp satılmasında bir sakınca olmayacağı sürekli dile getirilmiştir. Her ne kadar erkeklerde köle olarak alınıp satılmaktaysa da, bu kadınların ticareti yanında hem daha sınırlı hem de kısa süreli olmuştur (Kızılkaya, 2004; 12).

Sayıları yüz binlere varan kölelerin evliliği ise çok daha farklı bir durumdadır. Efendi için sadece emeğini sömürdüğü bir araç olan köle her an satılarak ailesinden koparılabileceği için köle ailesinde bir bütünlük söz konusu olamamıştır. Ayrıca köle evliliğine çocuk yoluyla köle sayısını artırıcı bir öge olduğu için izin verilmiştir (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975; 27-28). Bu düzende köle kadın ve köle erkek ayrı sömürülmeleri nedeniyle köle ailesi çok güçsüz konumda bulunan bir kurumdur.

Köle emeğine dayanan kölecî üretim biçimi, toplumun üretici güçlerinde ilkel topluma oranla belirgin bir şekilde gelişme sağlamıştır. Ancak örgütten yoksun, bütünselliğe ulaşmamış köle ayaklanmaları patlak verip düzeni sarsarken, komşu barbar kavimlerin saldırıları da buna eklenince kölecî düzen yıkılmaya başlamıştır.

2.1.1.3. Feodal Toplum

Kölecî üretim tarzı yerini, belirgin üretim faaliyetinin yine tarım olduğu feodal üretim tarzına bırakmıştır. 4-11. yüzyıllar arasında yeşeren, 12 -16. yüzyılları arasında Avrupa’ da egemen olan feodal üretim ilişkileri, 16. yüzyıldan sonra çözülmeye başlamıştır.

Feodal toplumda da kadının aile içindeki yeri pek iç açıcı değildir. Toprak sahipleri için kadın, kullanılıp atılan bir mendilden farksız konumdadır. Toprak sahibi, istediğı kadar kadınla evlenebilir; koskoca bir harem oluşturabilir, kadın ise, bu toplum düzeninde kocasının isteklerine karnını doyurabilmek için boyun eğmek zorunda olan bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. Çocukları üzerinde söz sahibi olamadığı gibi hiçbir mülkiyet hakkına da sahip olduğu söylenemez. Erkek tarafından sokağa atıldığında hiçbir ekonomik güvencesi yoktur. Bu nedenle de kocasının her dediğini tanrı buyruğı gibi yerine getirmek zorunda olan kadının geleceğı sadece kocasının iki dudağı arasındadır. Öyle ki, bu toplum düzeninde tek tanrılı dinler bile erkeğı yüceltmekte, kadını ise aşağılamaktadır (Kızılkaya, 2004;12). Feodal düzende üretim araçlarının gerçek sahipleri, yine erkeklerdir. Kadın, konumu ne olursa olsun, herhangi bir üretim aracına sahip değildir. Kadın, yine bir üreme aracıdır. Böyle olunca da kadının ezilmesi, horlanması, kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu gerçeklerden de açıkça görüldüğü gibi toplumun üst yapı kurumlarındaki, değer yargıları, düşünceleri, ahlâk anlayışındaki tüm değişiklikler yürürlükteki toplumsal düzenin yapısı nedeniyle kaçınılmaz olarak erkeklerin istekleri ve kadınların da bu isteklere alet olması doğrultusunda olmuştur (Tüm İktisatçılar Birliğı Araştırması, 1975; 36).

Özet olarak, kadının cinsel olarak sömürüsünün çok açık olduğı bu toplumlarda kadın, önce beyin, sonra ataerkil aile yapısı içinde kocasının tutsağıdır. Üretime çok yaygın bir biçimde katılmasına karşın, saygın bir yere sahip olamamış ve sürekli ezilmiştir.

Sonuçta feodal üretim ilişkileri 16. yüzyılda çözülmeye başlamış ve ancak 19. yüzyılda yer alan sanayi devrimi ile tamamen çözümlenerek yerini kapitalist üretim ilişkilerine bırakmıştır.

2.1.1.4. Kapitalist Toplum

Feodal sistemde üretici güçlerin gelişmesi, serflerle feodal bey arasındaki uzlaşmaz çelişki, feodal beyin üretici güçlerin gelişmesine engelleyici tutumu ve ticaret yoluyla elinde servet biriktiren yeni bir sınıfın yani burjuvazinin iktidarı ele geçirme mücadelesi feodal sistemin çöküşüne neden olmuştur. İlk kez İngiltere’ de görülen bu gelişim, bir sonraki aşamada kapitalist sistemin egemenliğini sağlamıştır(Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975; 38).

Kapitalist toplumlarda kadının konumu içler acısıdır. Bugün dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde kadının rolü, doğurmak, çocuk bakıcılığı ve ev hizmetçiliğidir. Bu rollerin tümü ona ataerkil aile tarafından verilmiştir. Kapitalist toplumda evliliği kabul eden kadın, kendisini bu rollere hazırlamak zorundadır. İnsanoğlu anasoylu toplum yapısından ataerkil aile düzenine özel mülkiyetin doğuşuyla geçer. Kapitalizm de özel mülkiyetin en gelişmiş modeli olduğundan ataerkil aile düzeni küreselleşen dünya ekonomisine denk bir gelişme göstermektedir (Kızılkaya, 2004;13).

Burjuva ideolojisi kadını “ feminite”(kadınlık) denilen ve müşkülinite ya da “ virilite” nin erkeklik karşıtı olarak tanımlanan bir dizi norma uymak zorunda bırakmaktadır. Kadın ya zevce, ya ana, ya da sevgili olarak erkeğin gereksinimlerini karşılayan, ona destek olan ve onu tamamlayan biri olarak tanımlanmaktadır. Kate Millet, kadının “ erkeğin içinde serpilip yeşerdiği bir ser” olduğunu, Simone de Beauvoire ise onun erkeğe göre tanımlanmış bir “nesne” olduğunu ifade etmektedir. Kadın tarihin ve toplumun öznesi değildir; o ancak erkeğin bir “alter egosu”, ona göre tamamlanmış “öteki kişidir”. Kadın kendi kimliği ile, toplumla, meslek yaşamıyla ve insanlarla kurduğu doğrudan ilişkilerle değil, babası, kocası, oğlu, sevgilisi durumunda olan erkeklerin kanalından kurduğu ilişkilerle tanımlanır(Tekeli, 1988; 47-48).

Dışarıda çalışmayan kadın ev işleriyle ve çocuğu ile meşgul olmaktadır. Ancak "Bütün kurtarıcı yasalara karşın kadın, ev kölesi olarak kalmaktadır; çünkü küçük ev işleri onun mutfağı ve çocukların odasına zincirleyerek, saçma, üretici olmayan bayağı, sinirlendirici, sersemletici ve ezici bir uğraşta çabalarını çarçur ederek onu bunaltmakta, boğmakta, sersemletmekte, aşağılamaktadır” (Lenin, 1978;62). Bu görünümleriyle kadınlar, ekonomik bakımdan kocalarına bağımlı, kendi başlarına özgür hareket edebilme hakkından yoksun ve toplumun ahlâk anlayışı açısından sürekli

horlanan ve ezilen kitlelerdir.

Kapitalizmin kötü dönemlerinde, ilk önce işten atılan kadınlar olmaktadır. Üretime katılmasına rağmen, toplumlarda söz sahibi olmayan eğitim ve sendikalaşma düzeyleri düşük olan, toplumdaki asıl işlevleri analık, kadınlık ve ev hizmetçiliği olarak kabul edilen kadınların işten atılması çok daha az toplumsal gerginlik yaratmaktadır (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975;43).

Toplumda kadın, daha düşük ücretler alarak çok daha fazla sömürülmekte, üstelik, toplum içinde var olan egemen değer yargılarınca aşağılanmaktadır. Kadının toplumdaki bu konumunu oluşturan kapitalist sistem aynı zamanda bu olguya sahip çıkmakta ve kadının ezilmişliğini diğer emekçilerin susturulmasında kullanmaktadır. Kadın işçilere daha düşük ücret verilerek erkek işçiler hallerinden memnun olmaya zorlanmaktadırlar. Ayrımcı toplumda sürekli baskı altında bulunan erkekler için, daha fazla ezilen kadın bir rahatlama aracı olmaktadır (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975;44).

Kapitalist sistem hem erkekleri hem de kadınları ezdiği gibi erkekleri de kadınları ezmeye yöneltir; fakat her erkek bunu kendi adına üstlendiği ve içselleştirdiği için sistem değişse bile erkekler, kadınlara ilişkin ön yargılarını ve iddialarını korumaya devam edeceklerdir (Tekeli, 1988; 175).

Bilindiği gibi kapitalizm eşitsiz bir düzendir. Emekle sermayeyi piyasada karşı karşıya getirirken benimsediği formel eşitliğin altında gerçek eşitsizlik ilişkilerini gizler. Gizlediği tek eşitsizlik, sermaye, emek eşitsizliği olmamakla birlikte kapitalist düzende var olan bir başka temel eşitsizlik de cins eşitsizliğidir. Ancak, bu doğrudan kapitalizmin gerektirdiği bir eşitsizlik değil, kapitalizmin patriyarkal düzenden devrıldığı ve kendi ilişkilerine eklediği bir eşitsizliktir (Tekeli, 1988; 368).

Kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu toplumlarda, aile ve kadın bir tüketim birimidir. Toplumsal faaliyetlerden uzaklaştırılmış olan kadınlar sürekli olarak tüketime alıştırılmışlardır. Tüketim birimi olan aile ve kadın, kapitalist sistem için vazgeçilmezdir. Ancak tek amacı kâr olan bu sistem, kendi elleriyle oluşturduğu en güvenilir üst yapı kurumlarından birini, yine kendi elleriyle yozlaştırmaktadır.

Engels kadın sorunun temelini şöyle belirlemiştir: “ Modern karı koca ailesi, açık ya da gizli, kadının köleliği üzerine kurulmuştur ve modern toplum sırf karı koca ailelerinden

– moleküller gibi – meydana gelen bir kütledir. Günümüzde erkek, çoğunlukla hiç değilse varlıklı sınıflarda ailenin desteği olmak ve onu beslemek zorundadır, bu durum ona hiç bir hukuki imtiyazla desteklenmeye muhtaç bulunmayan egemen bir otorite kazandırır”(Tekeli, 1988;15).

Kısacası kadın, sadece erkek tarafından değil sistem tarafından da ezilmekte ve horlanmaktadır. Kadının kurtuluşu da öncelikle erkeğe karşı değil, bu sisteme karşı mücadeleye yatmaktadır. Bu mücadelede cinsiyetçi bir tavır takınmak, doğru feminist bir yaklaşım olmaz. Gerçek ve en doğru tavır cinsiyetçi ayrımcılığı ortadan kaldırarak, kadını ve erkeği insan gerçeğinde buluşturacak bir tavır olacaktır. Bu durumda kadının özgürleşmesine giden yolu açmak için onun özgürlüğünü kaybetmesine neden olan maddi koşulları irdelemek gerekmektedir. Bu da bizim burada yaptığımız gibi anasoyluluktan ataerkilliğe geçişi sorgulamakla mümkün olacaktır.

Küreselleşen dünya ekonomisine denk gelişme gösteren ataerkil aile düzeni kadının kurtuluşu ve özgürlüğü için değişim göstermek zorundadır. Ataerkillik bir üst yapı kurumu olduğuna göre onu koşullayan alt yapı değişime uğradığında ataerkil aile düzeni de değişime uğrayacaktır.

Konuyu bir de bu toplum yapılanmalarındaki aile yapısı bakımından özetleyecek olursak; Köle toplumundaki aile yapısı ile ilkel toplumdaki aile yapısı çok farklı özellikler taşımaktadır. Feodal toplumdaki aile yapısı, köle toplumuna göre daha ileri ve daha ilkelidir. Günümüz aile yapısı da kuşkusuz ki feodal topluma göre çok ileride bulunmaktadır. Sınıflı toplumlarda ailenin ortak özelliği, tümünde kadının erkek karşısındaki güçsüzlüğü ve ezilmişliğidir. Her ne kadar günümüzde kadın-erkek eşitliğinden söz edilse de bu sadece sözde kalmaktadır.

Sınıflı toplumlarda gerçek eşitlikten söz edilmesi mümkün değildir. Özellikle de bu eşitlik kadın – erkek eşitliği anlamındaysa orada gerçek eşitlikten söz edilemez. Erkeğin egemenliğine son vermenin ön koşulu, kadının erkekle birlikte üretimin bütün alanlarına girmesi, kamusal alanda üretime katılması ve erkeğe olan ekonomik bağımlılığından kurtulmasıdır. Kadının ikinci sınıf olmaktan kurtulmasının yolu kamusal alanda üretime katılmaktan geçmektedir.

2.1.2. Ataerkil Aile

‘Ataerkil’ kavramı Türkçe sözlükte “Ataerki temeline dayanan ” olarak açıklanmakta, ‘ataerki’ de “Soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk durumu” olarak tanımlanmaktadır.

Ataerkillik erkeklerin kurallarını koyduğu ve iktidarını belirledikleri bir olgudur. Bu nedenle, ataerkil sistemin kadınlarla olan bağlantısı üzerinden açıklanmaya çalışılması ‘ataerkil ağ’ adı verilen bu yapının nasıl işlediğini ve yeniden üretildiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ataerkillik, sadece “sistem” kavramıyla açıklanabilecek bir gerçeklik değildir. Sistem kavramı, işleyen bir süreci ve düzeni ifade eder. Ataerkillik ise; sistem- üstü bir olgudur, daha çok bir yapı veya yapılanma diye söz etmek daha doğru olacaktır (Demren, 2003;33).

Kandiyoti’nin antropoloji ve sosyal bilimler literatürüne kattığı “ataerkil pazarlıklar” kavramı ile ataerkillik olgusu daha fazla açıklık kazanmaktadır. Kandiyoti, kazandırdığı bu terimle iki cinsiyet arasında geçen, her ikisinin de rıza gösterdiği ama bunun yanı sıra zaman içerisinde değişebilen, karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağına dikkat çeker. Bu pazarlıkların niteliği toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte kadınların aktif veya pasif direnişlerinin hem niteliğini hem de biçimini etkiler. Ataerkil pazarlıklar toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden kurulması esnasında bir takım mücadele ve tarihsel dönüşümlere açık bulunmaktadırlar (Kandiyoti, 1997; 114). Ataerkil ağ, tüm ataerkil algılayışları, pazarlıkları, sözleşmeleri, hiyerarşik ilişkileri v. b. olguları kapsayan soyut bir yapı olarak düşünmek mümkündür. Ataerkillikle ilgili tüm gerçekler ve kurgular bunun içerisinde varolmaktadır. Ataerkil sistem ise, bu kürenin içerisinde yer alan soyut hiyerarşik biçimlenmeler olarak görülebilir. Ataerkil ağın içerisindeki tüm unsurlar ve bunların nitelikleri sistemi etkiler durumdadır. Sistemde zaten bu unsurların en başlıcası ve hayati olanıdır. Ataerkil ağın devamı ataerkil hiyerarşik sistem olmadan düşünülemez. Aynı şekilde, ataerkil sistemde ağın kapsamındaki tüm öğeler olmadan işleyemez. Bu iki boyut arasında karşılıklı bir ilişki vardır (Demren, 2003;34).

Üretim biçiminin değişmesine bağlı olarak toplumun güç dengeleri değişmiş ve bu durum yeni egemen güç ilişkilerini ortaya çıkarmıştır (Erkeğin kadın üzerindeki egemenliği). Teknolojinin gün geçtikçe ilerlemesi ve gelişmesi doğa ve kadının üzerindeki sömürüyü artırmış, kadının sınıfsal gücü zayıflamıştır (Mengü, 2004;2).

Kısaca doğa sömürüldükçe kadının değeri azalmış ve erkeğin karşısında güçsüz bir konuma gelmiştir.

Anaerkil dönemin sona ermesi ile birlikte soyun kadın tarafından gelmesi ve anaerkil miras hukuku ortadan kaldırılmıştır. Anaerkillik yerini, varlıklarını miras bırakmak için, tartışılmaz bir ataerkilliğe bağlı çocuklar isteyen, erkeğin üstünlüğüne ve egemenliğine dayanan ataerkil aileye bırakmıştır. Bundan böyle erkeğin üstünlüğü kurulmuş ve erkek kadını bir iş aleti ve döl verme aracı olarak görmeye başlamıştır. Kadın babasının ataerkilliğinden kocasının ataerkilliğine geçmektedir; kadın, hayvan ve silah karşılığında değiştirilir, sadakatsizliği ölümle cezalandırılır, çünkü çocukların meşruiyeti hakkında şüphe yaratmaktadır (Marx, Engels, 1975; 20).

Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini garanti altına alan ve dolayısıyla kadınların cinselliğinin kontrolünü erkeklere veren ataerkil aile kurumlaşmış, yasalara geçirilmiş ve devlet güvencesine kavuşturulmuştur. Bu kapsamda, kadınların cinselliği erkeklerin; öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlenmiş ve kadının cinsel “saflığı” üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür. Bu nedenle ilk sınıflı toplumun ortaya çıktığı bu dönemde iktidar ve otoritenin kaynağı olan baba ve kocalar, yani yaşlı erkekler bu güçlerini genç erkekler (oğul)ve kadınlar üzerinde kullanmaya başlamışlardır (Gödelek, 2004;217).

Babasoy zinciri uygulamasının yarattığı ilk sonuç, kadının toplumsal iş görüşünün kamusal dünyadan ayrılması olmuştur. Yeni akrabalık düzeninin gündeme getirdiği ikinci sorun ise bilindiği üzere babalığın kanıtlanması olmuştur. Bu bağlamda kadınlar, sıkı bir tek eşlilik düzeni içinde yaşamaya zorlanırken, herhangi bir önem taşımadığı gerekçesiyle, erkekler için çok eşlilik bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Kadınlar ev adı verilen farklı bir dünyada bulunduklarından cinsler arasındaki her türlü psikolojik etkileşim oldukça sınırlı boyutlarda kalmış, hatta toplumsal açıdan tek işlevleri cinselliklerine, tek saygınlık alanları ise analıklarına indirgenmiştir.

Bedia Akarsu antropolojiye dayanarak kadın ve erkek arasında var olan tarihsel eşitsizliği şu şekilde açıklamıştır: “ Kadının yaratıcılığı sayesinde erkekte üstün olduğunun kabul edildiği bir toprağa yerleşik toplumdan, erkeğin kadına karşı elde ettiği üstünlüğün belirlediği ataerkil topluma doğru bir tarihsel evrimle yaşanmıştır. Bunu tetikleyen şey, erkeğin dünyaya açılması, onu dönüştürmesidir. Kadının

eşitsizliğinin nedeni ise, doğurganlık işleviyle özel alanda kapalı kalmış olmasıdır” (Direk, 2002; 49).

Ataerkilliğin devamı için erkeklerin kontrol altında tutması ve denetlemesi gereken şey kadınların annelik özelliğidir. Ataerkil toplumda anneliği oluşturan üç temel öge; ataerkillik, teknoloji ve kapitalizmin ideolojileridir. Bu üç öge ir araya gelerek anneliği şekillendirmektedir. Erkekler kadınları, kız çocukları gibi ve erkeklerin çocuklarının anneleri olarak denetlerler (Rothman, 1994; 139). Erkekler kadınları bu biçimde kontrol altında tutarak güçlerini ortaya koyarlar. Biyolojik farklılıklarını güçsüzlük olarak nitelendirdikleri kadınların, ayrı bir sosyal sınıfa ait oldukları fikrini kesinleştirmek isterler.

Erkeğin kadın üzerinde güç oluşturmaları, kültürel değerlerin kadın cinselliği üzerine kurulması ile gerçekleşir. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi için her iki cinsinde aynı hak ve sorumluluklara sahip olması gerekir. “ Betty Friedan, aileyi feminizmin yeni sınırı olarak tanımlamaktadır. Friedan ve diğer feministler işteki rollerden hiç de az olmayan aile rollerinin, kariyer konusundaki istekleri ne olursa olsun tüm kadınlar, aynı zamanda erkekler için de, ulaşılabilir olması gerektiğini belirtmektedirler” (Moen, 1992; 126).

“ Michele Barret’e göre, yeniden üretim tezi cinsiyetin ideolojik yapısının karmaşası ile mekanik bir biçimde ilintilidir. Cinsiyet alanları ve cinselliğin kültürel tanıtımları ideolojinin kadınlık ve erkekliğin üretim ve yeniden üretimi içindeki gücünü anlama ihtiyacını gösterir. Kadınların bağımsızlık modeli, kapitalizmin üretim ilişkilerinde, iş bölümünde, ev işi ve dışarıda yapılan iş arasında oluşur” (Barret, 1993;12). Kadınlar ataerkil yapı içerisinde kendi dışı psikolojileriyle baskı altına alınırlar ve erkek egemen düzene boyun eğler. Ataerkillik karşısında belirli bir çaba, ancak kültürel devrimle gerçekleşebilir.

Şehmus Güzel’e göre her toplumsal grup kendi kimliğini yeniden üretimin başlıca ajanı olarak gördüğü kadınlarına giydirdiği kostümle ortaya koymaya çalışmaktadır., Söz konusu olan bu durum, toplumun hemen hemen tüm kesimlerinde geçerli bir görüş olan erkeklerin kadınlar üzerindeki denetimi ve üstünlüğüne dayalı ataerkil ilişkilerin egemenliğine işaret etmektedir (Güzel, 1996;31)

Toplumsal anlamdaki iş bölümünün gelişmesinde cinsiyet önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların çocuk doğurabilmeleri ve çocuğun bakımı konusunda da onları ön plana

çıkarmakla birlikte bu özelliğinden dolayı kadınlar kamusal alandaki çalışmalarda yer alamamaktadırlar.

Ataerkillik yerleştikten sonra Eflatun'dan günümüze kadar, kadının toplumdaki yeri ve bu konumda olmasının nedenleri düşünsel alana da konu olarak girmiştir. Örneğin Eflatun, hamur işi yapmayı, kumaş dokumayı, kadınlara özgü işler olarak belirlemiştir. Aristo ise, kadının toplumdaki ikincil konumunu dünyanın yöneten ve yönetilen unsurlardan oluşmasıyla ilişkilendirmiş ve kadının bu konumunun doğal olduğunu ileri sürmüştür (Çiftçi, 1982; 17-18)

Kadınların ve ikincil konumda yer alan diğer grupların içinde bulundukları olumsuz konumunu güçlendiren öğeler şöyle sıralanabilir:

- “ Rekabet ve eşitsizlik gibi süreklilik gösteren güçler,
- Toplum içinde karar verme ve danışma süreçlerinin dışında bırakılmak,
- Yeni teknoloji için gerekli sermayeye ulaşamamak,
- Bilgi ve eğitim olanağı elde edememek,
- Ulaşma olanağı olmayan yerlerde yaşamak. ” (Evertsz, 1998; 148-149).

Eşitlik sözü geçen tüm bu kaynaklara eşit ulaşımı gerektirmektedir. Ancak bu şekilde eşitliğin varlığından bahsedilebilir.

Ataerkil toplumun geleneksel değerleri modern toplumda da büyük ölçüde varlığını korumaktadır. Bu nedenle, kadın için iyi eş, iyi anne olmak önem taşımakta ve böylece kadın için “çifte sömürü” veya “çifte egemenlik” koşulları yaratılmaktadır(Koray, 1998;369). Kısaca kadın üzerinde baba ve koca iktidarının yanı sıra, ataerkil toplum değerleri de bir egemenlik ve baskı aracı olmaktadır. Ancak çoğunlukla bu değerler ve baskı, kadının çalışma yaşamındaki rolüyle çatışmaktadır. Bu çatışmaya toplumun kendisinin değil, kadının büyük ölçüde kendinden ve bireyselliğinden vazgeçerek bir çözüm üretmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu rol çatışması, kadının çalışma yaşamında daha güçsüz ve geride kalmasına neden olmakla birlikte kadını daha fazla sömürülebilir ve ezilebilir bir konumda bırakmaktadır. Dolayısıyla kadının iş yaşamındaki olumsuz koşulları, önemli ölçüde kadının toplumdaki konumundan kaynaklandığı gibi, iş yaşamındaki ikincil ve güçsüz konumu da kadını hem iş, hem de toplum yaşamındaki olumsuz koşullarını değiştirme gücünden yoksun bırakmaktadır.

Toplumsallaşma süreci kadını kamusal alandan dışlamakta ve onu özel alan olan ev ile sınırlamaktadır. Çoğunlukla ev kadını olmaya ya da ev içine yönelik ücretli işlerde çalışmaya yönlendirilen kadın kamusal sektör ya da üretimle ilgili resmi nitelikteki işlerden uzak tutulmaktadır. Kadınlara ayrılmış alan, özelleştirilmiş bir alandır(Öncü, Weyland, 1997; 89).

Ataerkillik kadınların belirgin bir biçimde baskı altında tutulmasıdır. Erkeklerin kadınları iş piyasasında mevcut olan iyi konumların dışına itme çabaları kadınların ev işlerine daha yatkın oldukları yönünde bir düşüncenin kabullenilmesine ve benimsenmesine neden olmaktadır. Kadınlar ücretli bir işte çalışsalar da kadın olmaları nedeniyle sömürülmelerine yol açmaktadır (Marshall, 1994; 44-45).

Ataerki sistem erkeklerin etrafında kurulmuş olan bir sistemdir. Çoğunluğu erkek olmakla birlikte her iki cinsiyetinde yer alabileceği bir alandır. Fakat kuralları belirleyen erkektir. Kadınlar ise bu sistem içerisinde yer alabilmek için ataerkilliğin belirlediği kuralları benimsemek ve bu kurallar doğrultusunda hareket etmek ve davranmak zorundadırlar (Demren, 2003;34).

Ataerki ağ, erkeklerin değerlerini belirlemiş olduğu bir alan olsa da, kadınlarında bu alan içerisindeki yaşamda büyük rolleri vardır. Kadınlar anne olarak kültürleme sürecinin baş aktörleridir. Bazı kilit noktalarda en güçlü ve geçerli ataerksel niteliklerle donanarak erkekler üzerinde baskı kurabilirler ve verilen kararları etkileme gücüne sahip olabilirler. Fakat bu, ataerkilliğin esas sahiplerinin hegemonik erkekler olduğu gerçeğini değiştiremez. Ataerki ağ, içerisinde, çeşitli çatışmaların, pazarlıkların olduğu bir alan olmakla birlikte kadın ve erkekler arasında kimi zaman uzlaşılan, kimi zamanda karşı koyulan, zamanla yeniden gözden geçirilip değiştirilebilen bir pazarlık süreci söz konusudur (Kandiyoti, 1997;114). Ataerkillik, “erkeklik” olgusuyla ortaya çıkmıştır ve bu olgu yok edildiği an ataerki ağ ve sistem de çöker. Burada sözü edilen erkeklik biyolojik anlamdaki erkeklik değildir. İnsanlara empoze edilen, içselleştirilen ataerki hegemonik erkekliklerdir. Ataerkillik bu hegemonik erkeklikler sayesinde kendi devamını sağlayabilmektedir (Demren, 2003;35).

Feminist toplumbilimcilerin bakış açısına göre, kadınların toplumbilimsel ayrımı, ırksal ve geleneksel alt gruplara ayrılmaları ile gerçekleşmektedir. Bu da, kadınların cinsel grup kimliği üzerine Marksist sınıf kavramının dayatılmasını simgelemektedir (Skevington, Baker, 1989;62).

Marksist feministlerin bu konu hakkındaki görüşleri de şöyledir: Kadınların “siyasal, kamusal alanın dışında kalmaları gerekir. Erkekler, rasyonel zihinsel yetenekleriyle dünyayı yorumlar, düzene sokarlar. Kadınlar çocuk doğurma ve yetiştirme yetenekleri dolayısıyla günlük yaşamın, türün yeniden üretilmesi işlevini üstlenirler. İki işlev de önemlidir, ama erkeğin işlevi daha üstün kılınmıştır” (Berktaş, 2000;26). Bu bağlamda ortaya çıkan durum, erkeğin her durumda toplumda egemen olarak konumlandırılmasının bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

“Patriarki, erkeklerin sahip oldukları ve kadınlar üzerinde uyguladıkları iktidara gönderme yapar;Marksistlerle feministler arasındaki anlaşmazlık iktidarın kaynağı meselesi etrafında gelişir. İktidar şekleştirebilir” (Game, 1998; 60).

Horkheimer, aile içinde erkeğin gerekli parayı kazanan kişi olması sebebiyle, iktidar ilişkileri kapsamında özne rolünde bulunan erkeğin ideolojik bir otoriteyi ortaya çıkardığını öne sürmektedir. Böylece evde baba otoritesine boyun eğerek bireyin toplumsallaşması gerçekleşmekle birlikte aile içindeki otoriteye boyun eğen birey, dışarıdaki siyasal ve ekonomik güçlere de boyun eğmeyi öğrenmektedir (Swingewood, 1996; 34). Bu süreç içerisinde erkek kendini bu düzen içinde kamusal alanda gerçekleştirme olanağı bulurken kadın ise bu süreci bütünüyle içselleştirmektedir.

“Erkeğin doğanın üzerine kurduğu egemenlik, kadını da sınırları içine almıştır. Erkeklerin fiziksel güçlerinden dolayı daha akılcı oldukları ve hükmetmek için yaratıldıkları düşüncesi, onların devleti ve siyasal erki temsil edecek tek cins olduklarını göstermektedir. Kadınlar ise toplum tarafından akılcılıktan uzak, güvenilmez ve yeteneksiz varlık statüsüne düşürülmektedir. Bu görüş kadının kamusal alan dışında var olması gerektiğine dair bir kanı oluşturmuştur”(Berktaş, 2000;26). Kadının cinselliğini denetleyen bir güç olan ve zekası, yüceltilen akılcılığıyla erkek, kültürün yaratıcısıdır. “Doğa” olarak nitelendirilmiş olan kadın ise, erkeklere bağımlı kılınmıştır.

Locke ataerkil sistemin akıl ve yetenek yönünden erkeği üstün bir varlık olarak gördüğünü belirtmiş, bu nedenle, gücünde erkeğe ait olduğunu savunmuştur. Otorite ve gücü kullanma yetisi tanrı tarafından Adem’e verilmiştir. Erkeğe böylesine geniş bir gücün verilmesi, babalık sıfatı ile çocuklarının ve tüm ailesinin üzerinde sınırlanamaz ve mutlak bir güç sahibi olmasını sağlamıştır (Güzey, 2001;157). Locke, erkeklerin sınırsız gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunurken Güzey’e göre Locke, kadın ve erkeğin fiziksel ayrımıyla ilgili tartışmalarını akılcı bulmamaktadır.

Çıktıkları dönemlerde, toplumsal ilişkileri düzenleme görevini üstlenen tüm tek tanrılı dinler kadını anne ve eş olarak tanımlamış, kadın ve erkek arasında hiyerarşi kurmuştur. Hristiyanlıkta kadının ikincil nitelikteki konumunun pekiştirilmesi çabalarına kilise babaları da katılmıştır. Örneğin 13. yüzyıl'da Aquina'lı St. Thomas kadınların erkeklere yardımcı olarak yaratıldığını, bu yardımın ise neslin sürdürülmesi görevi ile sınırlı olduğunu ileri sürmüştür (Çiftçi, 1982;17). Kısacası ataerkil yapının yerleşmesinden sonra, din ve hukuk, kadın-erkek eşitsizliğini körüklemek ve pekiştirmek için önemli görevler üstlenmişlerdir.

Tarih boyunca dinsel kurumların işlevinin yerleşik otorite bağlarını güçlendirmek olduğu düşünüldüğü zaman, çoğu toplumda dinin kadınların statüsü üzerinde etkisinin olumsuz yönde olduğu görülmektedir (Unat, 1979;382). Yani bu bağlamda din, kadınları, erkeklerin otoritesine boyun eğmelerini sağlayacak şekilde etkilemiş ve yönlendirmiştir.

“Dinin etkili bir meşrulaştırma ve şeyleştirme aracı olması; katı toplumsal cinsiyet ayrımlarının ve kalıplarının oluşturulup pekiştirilmesinde oynadığı rol; kadının bağımlılığının ve aşağı konumunun bütün tek tanrılı dinlerde ortak olan ifade ediliş biçimi ve bu bağımlılığın değişmez kılınması önemlidir...Dinsel metinler bize kadınlar arasındaki ayrımları gözardı eden ve kadınların özgün bireyselliğini tanımayan bir kadın kalıbı sunarlar ve dahası bunun kabul edilebilir tek tanım olduğunu öne sürerler”(Berktaş, 2000; 9). Her fırsatta aşağılanan ve her zaman erkek karşısında pasif, güçsüz bir konumda yer alan kadın dinler karşısında da erkeğe göre ikincil ve edilgin bir konumda bulunmaktadır.

Kadın ve erkek cinsleri arasındaki belirlenmiş iş bölümleri ve kurgulanan kalıplaştırılmış gereksinimler ve beklentiler dinsel ideolojilere uygun bir şekilde biçimlendirilmiştir. İslamiyet'e göre, “ cinsler arasındaki ilişki, hiyerarşiye dayalı otorite ilişkisi değil, tamamlayıcı bir birlik olmalıdır. Kamusal alanın efendisi olan erkeğin karşısına özel alanın efendisi olan kadın konur. Kadının ev içi emeği, toplumsal düzenin temelini oluşturan bir emek türü olarak kutsallaştırılır, yüksek bir statü atfedilir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, tanrının cinsleri yaratırken koyduğu bir temel ilke haline dönüşür” (Üşür, 1992;135).

Kadınların ikincil konuma itilmesi yalnızca dinin bir sonucuna bağlı değildir. Ancak, her topluma özgü toplumsal, ekonomik, tarihsel ve ideolojik koşullar arasındaki etkileşime bağlıdır.

Dinin yanı sıra toplumsal yargılar ve görüşlerle de kadının hareket alanı sınırlandırılmıştır. Bu duruma örnek vermek gerekirse; “Eski Çin’de fazla dolaşmalarını önlemek için kadınların ayakları kötürümleştirildi. Arap ülkelerinde, ‘kadının en iyisi evden iki kez çıkandır; biri, evlenip koca evine gittiğinde ikinci de, öldüğünde’ diye atasözü vardır. Kadınların kamu yaşamına katılmalarını önlemek için fiziki ve zihinsel sakatlamalar görülmektedir. Burada amaç, kadını, kimliği oluşturan güç ve statü ilişkilerinden soyutlamak ve kendi doğasına özgü bir benlik kurmasına engel olmaktır”(Berktaş, 1995;55). Toplumsal değer yargıları yinelenerek ve kadın psikolojik ve fiziksel anlamda baskı altına alınarak kadının gelişmesi ve ileri bir konuma ulaşması engellenmeye çalışılmaktadır.

Kadının kendinden başka birine yani erkeğe bağımlı olması ve bu şartlar altında kurulan bir ilişki söz konusu olunca iktidar kavramı ortaya çıkmaktadır. İktidar ilişkisi, farklılıklar çerçevesinde varolmaktadır. “Gelenekler, aile, din, yasal yapılar ve alışkanlıklarla kurumsallaşmış olan iktidar ilişkileri, zorlama, otorite, entrika ve kandırma unsurlarından oluşmaktadır. Kadınların, etkiyi temel alan unsurlardan en yabancı oldukları zorlamadır. Otorite ve iktidar yeteneği erkek değerleriyle belirlenmiştir”(Yaraman, 1999;23).

“Cinsiyetçi rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmekte, kadınlık karakteri, kadınlık rolüne, erkeklik karakteri de erkeklik rolüne uyumlu olarak toplumsallaşma ile üretilmektedir”(Connell, 1998; 79). Kadının ve erkeğin toplum içindeki rolleri, davranış kalıpları, kısacası bulundukları konum, toplumsal yapı ve değerlerle çok önceden belirlenmiştir.

Kadının toplumsal yapı içerisindeki konumu, sosyal, ekonomik, eğitimsel, felsefi ve ideolojik açıdan belirlenmiş ve davranışları, işlevleri ataerkil sistem tarafından yönlendirilmiştir. Kadının toplumsal düzen içerisinde gündelik yaşamdaki görevleri ev, çocuk bakımı ve iyi bir eş olmaktır. Kadın bu işlevlerle ve belirli düşünce kalıplarıyla sınırlandırılmıştır.

Ataerkil sistemde kadının denetleyicisi erkektir. “ Erkek akıl, ataerkil özne kadınlara ‘siz ötekisiniz ve biz size nasıl olmanızı buyuruyorsak, öyle olmaya gayret edin’

demektedir. Yaşam alanları bile özel ve kamusal alan olarak biyolojik farklılıklara göre ayrılmıştır” (Özman, 2002; 7). Buradan da anlaşıldığı gibi ataerkil sistem erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği üzerine kurulmuştur.

Bu sistem kadını hem kamu pratiğinde, hem de kamusal eğitim sürecinden kendisi yoksun bıraktığı halde, ortaya çıkan eksikliğin sorumluluğunu taşımamış, kadının bu durumu, kendisinde bir kapasite yetersizliği olarak görmesini sağlamış ve ufak tefek değişikliklerle ayakta tuttuğu bu işleyiş düzenini savunma görevini kadınlara üstlendirme konusunda sanayileşme çağına kadar büyük ölçüde başarılı olmuştur(Turan, 1998;138).

2.2. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK AİLE YAPISI VE KADININ ROLÜ

Türkiye’ de kadın sorunu incelenirken çoğu kez başlangıç noktası olarak Osmanlı Devleti öncesi göçebe aşiretler dönemi alınmaktadır. Bu dönemde kadınların tüm toplumsal etkinliklere katıldığı, siyasal kararların alınmasında söz sahibi olduğu, kadın ve erkeğin evlilik içinde eşit haklara sahip olduğu, tek eşli evliliğin yürürlükte olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir(İnan, 1975; 27).

2.2.1. Eski Türk Topluluklarında Kadın

Türk kadını tarih boyunca çok önemli olduğu ve sayıldığı dönemler yaşamıştır.

Avcı-toplayıcı toplumda, ana ilke bu sistemde görülen ve teknoloji yoksunluğu denebilecek durum nedeniyle başlıca üretim aracının ve eldeki bilinen en yaygın enerji kaynağının insanın bizzat kendisi oluşturur. Kadınların sıkça karşılaşılan av kazaları ya da bu av alanları için klanlar arasında verilen sahiplik savaşı nedeniyle topluluğun uğradığı sürekli üye kayıpları karşısında, ifade ettikleri doğum aracılığı ile, kamusal varlığı sağlamaları, aynı zamanda bebeğin anneye başlangıçtaki doğal bağımlılığı yüzünden kadının kendi biyolojik türünün öbür cinsiyeti olan erkek karşısında mutlak bir üstünlük konumuna yerleştirmiştir (Turan, 1998; 138-139)

Kadın ve erkeğin eşit konumda olduğu ilkel toplumlarda insanlar doğa karşısında çok güçsüz bir konumda bulunmaktaydılar. Yaşamlarını sürdürebilmek ve doğa ile mücadele etmek için hep birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Erkek avlanıyor, kadın kök topluyordu. Erkeklerin avlanmasının nedeni daha güçlü olmaları değildir.

Kadın tek besini ana sütü olan çocuğu beslemek zorunda olması nedeniyle çocukla da ilgilenmesine olanak sağlayan kök toplama işini üstlenmiştir. Zamanla yerleşik hayata geçilmesi, üretim biçimi ve üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte kadının erkeğe göre konumu da farklılaşmıştır (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması ; 1975, 18)

Göçebe Oğuzların yaşayış tarzları içinde kadının statüsü erkeğinkinden aşağı bir durumda değildir. Kabile mallarının bölüşümün de, çocukların yetiştirilmesinde, kabilenin idaresinde kadın ve erkek eşit haklara sahip olmakla birlikte cinsiyete göre iş bölümü de sadece kadına kolaylık sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Ancak çeşitli kültürlerin iç içe girdiği, Bizans, Arap, Acem, İslam ve batıdaki burjuva kültürünün etkileriyle değişikliğe uğramıştır. Anadolu'ya çeşitli göçlerle yerleşmiş kavimlerin hepsinde aynı töre ve adetin var olduğu iddia edilememektedir fakat, bu kavimler yerleşme bölgelerine, bölgede hazır buldukları kültüre ve göçebe topluluktan yerleşik topluluk haline geçiş sürelerine göre değişik şekiller almışlardır. Toprağa yerleşmiş bir kavimdeki iş bölümü, aile hukuku ve buna bağlı olarak kadının aile ve toplum içindeki yeri mutlaka farklı olacaktır(Dinçer, 1966 ; 11)

Eski Türk kavimlerinden bugünkü Türk toplumuna kadar her toplumsal aşamada kadının belirli bir konumu olduğu gibi her toplumda da kadın, içinde bulunduğu toplumsal sınıfın şartlarına, gereklerine uygun bir rol almıştır. Bugünden geriye doğru bakıldığında bu statü ya da rol beğenilmiyor, kadına layık görülüyorsa, bunun nedeni o günlere bugünün değer yargıları içerisinde değerlendirilmesinden ileri gelmektedir. Nasıl ki üretim tarzındaki ve mülkiyet ilişkilerindeki değişiklikler insanlar arası ilişkilerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemelerine bağlı olarak ortaya çıkmışsa, kadının toplumdaki ve dolayısıyla aile içindeki yeride bu toplumsal yapıya göre belirlenmiştir.

Günümüzün üst yapısını oluşturan kurum, davranış, tutum ve değer yargıları geçmişin izlerini taşımaktadır. Geçmişin izleri günümüz toplumunda da değişik şekillerde varlığını sürdürmekte ve yaşamımızı etkilemektedir. Bu nedenle, günümüz toplumunda kadının yeri ve rolü üzerinde durmadan önce, Osmanlı toplumundaki duruma bakmak günümüzü anlamak için hem yararlı hem de gereklidir.

2.2.2. Osmanlı Devleti ve Kadın

Osmanlı toplum yaşamında din çok etkili bir kurum olmakla birlikte devletin yönetimi dini kurallara bağlıdır. Ancak, İslamiyet, erkeği kadından üstün sayar. Bunun en belirgin kanıt olarak, kadının miras hukukuna göre erkeğin aldığı yarısını alması, mahkemede iki kadın tanığın bir erkek tanığa eşit olabilmesi gösterilebilir. Erkeğin kadından üstün olması, ekonomik nedenlere; erkeğin kadını beslemesine, malını onunla paylaşmasına dayanmaktadır. Ancak kadın gerek Selçuklularda gerekse de Osmanlılarda emekçi kitleler arasında, en az erkekler kadar hatta daha çok çalışarak ve üreterek bir değer yaratmaktadır. Ortaya çıkartılan bu değere merkezi otorite yani devlet vergiler yoluyla el koyarak hem kadın hem de erkeği sömürmektedir. (Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, 1975; 51).

Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumu, İslam hukukunun, şeriatın egemen olduğu bir toplum olmakla birlikte şeriat, kadınların erkeklere göre ikincil ve aşağıda bir konumda olduklarını varsaymaktaydı. Evlilik ve aileye ilişkin yasalar, erkeğin çok eşliliğine izin veriyor, eş “ tümüne eşit bir biçimde davranmak” koşuluyla dört kadınla evlenebilirdi. Boşanma erkekler için kolaylaştırılmış durumda olmakla birlikte çocukların velayeti de babanın üzerindeydi. Carilik sistemi de yürürlükteydi ve erkekler köle kadınlarıyla birlikte yaşayabilirlerdi. 20. yüzyıla gelindiğinde imparatorlukta çok az köle kalmıştı fakat, kadınların aile içindeki yasal durumunda 1917 yılına kadar herhangi bir düzelme olmamıştır (Berktaş, 1994; 19).

Osmanlı ailesi özellikler yönünden değerlendirilecek olursa; yönetim açısından ataerkil, boyutları yönünden geniş, soydanlık bakımından babadan oğula geçtiği şeklinde özetlenebilir. Bu dönemde kural olarak erkek vesayeti, erişkinlikle sona ererken, kız çocukları için vesayet evlenmedikleri sürece devam etmektedir. Hatta evlenen, boşanan kadınlara bile, çoğunlukla bağımsız bir konuda sahip olma hakkı verilmiyordu. İslam hukukunda erişkin bir kız eşini seçebilir, fakat daha küçük yaştakiler için ise bu hak aileye aittir. Bu durum küçük yaştaki kızların ergenlikten önce baba ve dede eliyle evlendirilmelerine yol açmıştır. Evliliğin geçerli sayılabilmesi için, erkeklerden iki tanık, iki erkek olmazsa, biri unuttuğu zaman diğlerinin hatırlaması için bir erkek, iki kadın tanık önerilmiştir (Turan, 1998; 139).

Bu dönemde aile hukuku yönünden de kadınların durumu hiç iyi değildir. Anadolu’ da oldukça yaygın olan “başlık ”kurumu bozulmaya elverişli olmakla birlikte kadınların alınıp satılmasına yol açan bir ortam yaratılmaktaydı. Daha öncede belirtildiği gibi kızların evlenmesi ailelerin vereceği karara, kadınların boşanması ise kocalarının vereceği karara bağlı olmaktaydı (Alkan, 1981; 10). Kısacası kadın kendi hayatı ile ilgili en önemli iki konu hakkında karar verme hakkına sahip değildi.

Osmanlı kadınları mülkiyet ve miras hakkına sahiptiler, Ancak şeriatın onları erkeklere göre ikincil olarak kabul etmesi nedeniyle erkeklerin yarısı kadar pay almaktaydılar. Bütün bunların ötesinde belirtilmesi gereken önemli konulardan biri de, toplumda kaç-göç uygulaması ve kadının tecrididir. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında biraz hafiflese de, özelliklede yüksek sınıflarda geçerli olan bu kurala göre kadınlar, evden dışarı çıktıklarında peçelenmek durumundaydılar ve yine üst ve orta sınıf evlerinde kadınlar için ayrı bölümler bulunmaktaydı (Berktaş, 1994;19). Buradan da anlaşılacağı gibi Osmanlı kadınları yasal olarak ikincil bir konumda kabul edilmekte ve ailenin ayrı, özel alanına sürülmüşlerdir. Ancak söz konusu olan bu durum, onların yani Osmanlı dönemindeki kadınların, hiç bir hak, güç ve etkiye sahip olmadıkları anlamına gelmez. Kadınlar göreneklerin ve hukukun sınırladığı alan içinde, zevcelik, özellikle de dini açıdan üstün tutulan ve yüceltilen annelik rolleri sayesinde otorite, etki uygulama olanağına sahiptiler.

Osmanlılarda çarşafı soylulardan ve köylülerden çok kentli orta sınıfın kullandığı görülmekteydi. Aslında, bilinen kara çarşaf geçen yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. O zamana kadar kullanılan ferace ve yaşmak, örtünmekten çok süslenmeye yaramaktaydı. 1889 da II. Abdülhamit’in çıkardığı bir fermanla, ferace ve yaşmak saraylı kadınlara özgü kılınmakla birlikte halktan olanların giymesi ise yasaklanmıştır (Alkan, 1981; 12).

Osmanlı imparatorluğunda 20. yüzyıla kadar kadınlar kamusal alanda örtü ve harem olgusu ile uzaklaştırılmışlardır.

Böyle bir çerçevede kadın için toplumsal yaşam, gerçek olmayan, bu nedenle de fazla ciddiye alınması gerekmeyen, bir dünya konumunda bulunmaktadır. Kocasına görünürde öğretilmiş zorunlu bir saygı, gerçekte ise bundan daha çok korku, görev ahlakıyla bağlı bulunan kadın, evi ve çocukları, özellikle de erkek çocukları için oldukça derin bir sevgi duygusuyla dolu olmuştur (Turan, 1998; 140).

Göçebe aşiretler döneminde üstün bir konuma sahip olan kadının Osmanlı toplumunda yerini kaybetmesinin nedenleri açıklanırken iki görüş öne sürülmektedir. Bu görüşlerden ilkinde göre, İslam dininin kabul edilmesiyle kadın toplumda yerini kaybetmiş ve eve kapanmıştır. Diğer bir görüşe göre ise, kadının toplumdaki yerini kaybetmesinin temel nedeni, Osmanlı devletinin kuruluş aşamasından başlayarak Bizans kurumlarının etkisinde kalması ve kadının hareme kapanmasıdır (Çitçi, 1982; 81). Öne sürülen bu iki görüşün de kadının Osmanlı toplumundaki geri konumunu açıklamakta geçerli olduğu açıktır.

Osmanlı toplumunda kadını, saraylı kadın ve emekçi kadın olarak ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Saraylı kadının üretime hiçbir katkısı yoktur. Emekçi kadın ise, adından da anlaşılacağı üzere, bütün gün tarlada çalışmakta, emek harcamakta ve üretime katkıda bulunmaktadır.

Osmanlı toplumunda, kent kadınları tümüyle eve kapalı bir biçimde kurumsallaşmış kadın uğraşını sürdürürken, kırsal kesim kadınının tarla vb. işlerde, alışırsak üretimde yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca bu dönemde, özellikle de Kanuni Sultan Süleyman ve Üçüncü Selim dönemlerinde kentlerde yönetici sınıf kadınlarının dışında kalan halk sınıfı kadınlarının bazı uğraşlara girdikleri padişah fermanlarından anlaşılmaktadır. Örneğin, bu dönemlerde kadınların pratik hekimlik yaptıklarına ilişkin belgeler bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde evden eve dolaşan bohçacı kadınlar “çalışan kadın” sayılmaktadır. Yine padişah fermanlarından anlaşıldığı kadarıyla 16. yüzyıldan itibaren teokratik devlet niteliği kazanan Osmanlı Devletinde amaç kadınlara hak tanımak, mevcut toplumsal konumlarını değıştirmek ve geliştirmek değil, kadını eve ve kadınlık mesleğine kapatmaktır (Çitçi, 1982;82). Dinin kadını ikinci sınıf sayması ve din kurallarının katılığıının yanı sıra Osmanlı toplumunda kadınlarla ilgili yapılan düzenlemelerin biçimsel niteliği o dönemde kadınların konumu ve içinde bulundukları durumu ortaya koymaktadır. Katılaşan dinsel kuralların ve tutuculuğu gittikçe artan bir toplumsal yapının etkisi altında kalan kadınlar daha çok evlerine kapanır olmuşlardır. Zengin konaklarında kadının eve kapanması da yeterli olmamış, haremlere kapatılmışlardır. Kadın sokağa çıkması gerektiği zaman peçe takmaya zorlanmıştır. Ayrıca daha önceleri ince ve güzel bir görünüme sahip olan peçenin kumaşı gittikçe kalınlaştırılmıştır.

Bu dönemde çok sınırlı sayıda kadının ev dışına çıkmayı başarabilmesine karşılık, bu sınırlı uğraşlarında yasaklanması yoluna gidildiğine dair padişah fermanları vardır. Kanuni döneminden kalan iki fermanla, kadınların çamaşır dükkanı açmaları ve esirci pazarlarında ticaret yapmalarının yasaklanmasının yanı sıra, kadını harem hayatı içine hapsetmek için zaman zaman türlü fermanlar çıkarıldığı görülmektedir(Dinçer, 1966;14). Yine çeşitli Osmanlı fermanları kadınların giyimleri ve toplumsal yaşama katılmalarına ilişkin sınırlayıcı kurallar getirmiştir. Bu konular arasında, kadınların erkeklerle sandala binmemeleri, kaymakçı dükkanına girmemeleri, ferace biçiminde yenilik yapılmaması, mesire yerlerine gitmemeleri, ince kumaştan ferace giyilmemesi, ince kumaştan ferace diken terzilerin yineleme halinde evlerinin önünde asılacağı, kadınların haftada dört gün evlerinden dışarı çıkabilecekleri (III. Osman dönemi), kadınların hiç evden çıkmayacakları (IV. Mustafa dönemi), kadınların babaları ve oğulları ile bile sokakta birlikte yürüyemeyecekleri, arabaya binmemeleri, ezan saatinden sonra dışarıda kalmamaları, belirli yerlerde dolaşmamaları vardır (İnan, 1975;89). Buradan da anlaşılacağı gibi kadınların toplumsal yaşamdaki hareketleri, davranışları, giyimi, kısaca yaşam biçimi Osmanlı devleti tarafından gittikçe katılaştan kurallarla sınırlandırılmış ve kadının ikincil konumu güçlendirilmiştir.

Tanzimat dönemine gelinceye kadar, kadınların toplumdaki mevcut konumlarını ileri bir seviyeye götürmek bir yana, tümüyle eve kapatılmaya çalışılmıştır. Batıda kadınlar arasında oy hakkının elde edilmesi için örgütlü hareketlerin başladığı bu dönemde, Osmanlı Devleti'nde kent kadınları her türlü haktan yoksun durumda olmakla birlikte, eğitim ve çalışma haklarının sağlanması bir yana sokağa çıkmaları bile yasaklanır hale gelmiştir.

Osmanlı toplumunda kadın sorunu ancak Tanzimat'tan sonra gündeme gelmiştir. Tanzimat yönetimi "tüketici insan kalabalığını çeşitli düzeylerde üretici kılabilmek için maarif politikasına öncelik vermişler ve bu sayede kadın gündelik hayatta ağırlığını duyurabilmiştir. Tanzimat maarifçiliği, klasik ev kadını yanında o zamana kadar toplumun yabancı olduğu iki değişik kadın tipini de yaratır: İşçi ve entelektüel kadın"(Işın, 1988;150).

Tanzimat ile birlikte, kadınlara çok sınırlı olsa bazı haklar verilmeye başlanmıştır. Batıya açılma çabalarının bir sonucu olarak, ticaret burjuvazisinin de sağladığı destekle, bir seçkin erkek grubu kadınlara hak tanınması girişiminde öncü olmuştur. İstanbul'daki

ticaret burjuvazisinin bu girişimi desteklemesinin en önemli nedenleri: gelişen kapitalist ilişkilerin emeğin özgürleşmesini zorunlu kılması ve belli bir eğitim düzeyine gelmiş işgücüne gereksinim duyulmasıdır (Altındal, 1977; 125).

Kadın haklarının savunulması konusunda ilk çalışmalar 19. yüzyıl içinde başlamıştır. Osmanlı toplumunun büyük bir hızla batılılaşmasını isteyenler şunları talep ediyorlardı: sarayda tek eşliliğin hukuksal rejiminin uygulanması, bu amaç doğrultusunda padişahın odalıklarının tasfiyesi, kadın giysilerinin özgürce seçilebilmesi, kolluk kuvvetlerinin kadınların özel yaşamlarına müdahale etmemeleri, evlilikte serbestçe eş seçebilme olanağının sağlanması, evlilik hazırlıkları sırasında aracılara kaldırılması, kızlar için özel bir tıp okulunun kurulması, Avrupa'dan esinlenen bir medeni yasanın kabul edilmesi, çok eşlilik ve tek taraflı boşanma yasalarının kaldırılması ve kadın sorununa önem verilmesi (Unat, 1979;16).

Tanzimat Fermanı ile başlayıp, İkinci Meşrutiyete kadar süren dönemde kadınlara ilişkin en önemli yasal düzenleme 1856 tarihinde Arazi Kanunnamesi ile yapılmıştır. Bu yeni düzenleme ile birlikte, kız çocuklarının babalarından kalan topraklar üzerinde erkek kardeşleri gibi veraset hakkına sahip olmaları öngörülmüştür. Önceki dönemlerde ise, kız çocukları erkek kardeşleri olmadıkları takdirde tapu bedelini ödeyerek babalarının toprakları üzerinde hak sahibi olabilmekteydiler. Bu yasal düzenlemenin yanı sıra, kadını eve kapatan fermanların yerini daha ılımlı düzenlemeler almakla birlikte kölelik ve cariyelik yasaklanmıştır (Taşkıran, 1973; 26).

Batılılaşma taraftarlarının başlattığı tartışmalarda kadınların toplumdaki durumu, peçe, çarşaf sorunları ve kadının eğitimi üzerinde durulmuştur. Bu tartışmalar sonucunda Osmanlı imparatorluğunun geri kalmasının başlıca nedeninin, kadınların ikincil ve aşağı konumda olması ve bunun sorumlusunun da din olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci Meşrutiyetin sağladığı görece özgürlük ortamı içinde tartışılan sorunlardan biri de aile kurumu olmuştur. Tek eşlilik, aile kurumunu yeniden düzenlenmesi, kadın ile erkek arasında toplumsal eşitliğin sağlanması için eşit eğitim olanağının sağlanması, peçe ve çarşafın kaldırılması bu dönemdeki kadına ilişkin tartışma konularındandır. Daha sonra kadınlar için okullar belli bir biçimde artmaya başlamıştır. 1911'de ilk kız lisesi açılırken bunu 1913' de hastabakıcı kursunun açılması izlemiştir (Berkes, 1973; 390).

Meşrutiyet sonrasında, kadının konumu konusundaki tartışmaların temel niteliği, bu tartışmanın batıcılık- İslamcılık çatışmasının uzantısı olarak ortaya çıkmasıdır. Din

adamları, kadının örtünmesi üzerinde durmakta ve büyük çoğunlukla kadınların erkeklerle eşit eğitim olanaklarına sahip olmalarına karşı çıkmaktaydılar (Berkes, 1973;393).

Tüm bu tartışmalara rağmen İkinci Meşrutiyeti izleyen yıllarda aslında kadın sorununa köklü bir yaklaşımın olmadığı açıktır. Kadınların özgürleştirilmelerinden ve ileri bir konuma taşınmasından yana olan Batıcılar, son derece yüzeysel bir yaklaşımla kadının eğitilmesi, çarşıftan kurtarılması, kısaca kadının daha batılı bir görünüm kazanması üzerinde durmaktadırlar.

Tanzimattan birinci dünya savaşı sonuna kadar geçen dönemde Osmanlı toplumunda kadın sorununa ilişkin gelişmelerin temel niteliği, kapsayıcı olmayışı ve büyük kent kadınlarının çok sınırlı bir kesimine yönelik oluşudur. Osmanlı toplumunda kadınların büyük bölümü kırsal kesimde tarımda çalışırken, büyük kentlerde çok sınırlı bir kadın grubu öğrenim olanaklarından yararlanabilmekte, devlet dairelerinde erkeklerin boşalttığı alanlara girmekte, işçi kadınlar ise fabrikalarda çok düşük ücretler karşılığında çalışmaktaydılar. Evlenme ve boşanma konularında ise hala şeriat hükümleri geçerli olmaktadır. Ayrıca ne kadınların, ne de kadın sorunu tartışmalarına öncülük eden yönetici kadroların, kadınlara siyasal haklar tanınmasına ilişkin girişimleri bulunmamaktadır (Çitçi, 1982;89).

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, hızlı bir değişim içinde olan Osmanlı toplumunda kadınlar, ekonomik baskılar, batı etkisi, eğitim reformu ve özellikle de 1912-1913 balkan savaşı ve sonraki I. Dünya savaşı gibi etkenler nedeniyle, evlerinden çıkıp kamusal alana girmeye başlamışlardır. Geleneksel olarak aşağı sınıf kadınları ve köleler zaten zengin evlerinde ücretle çalışırken, köle olmayan kadınlar da evlerde ücretli işçilik yapmaya başlamakla beraber sanayi de dahil olmak üzere çeşitli iş kollarında çalışmaktaydılar. Birinci dünya savaşı sırasında, postanelerde ve çeşitli memuriyet alanlarında, askere giden erkeklerin yerini alan orta sınıf kadınları, giderek hemşirelik ve ortaokul öğretmenliği de yapmaya başlamışlardır. İş yaşamında yer alan kadınların yanı sıra, birçokları da evlerinden çıkarak sosyal yardım işleriyle uğraşmaya başladılar (Berktaş, 1994; 19-20). Toplumsal yaşamın tümünde büyük değişimlere ve ilerlemelere neden olan bu gelişmelerle birlikte, kadınlar ile erkekler arasındaki katı sınırlar artık aşılmaya başlanmış ve kadınlar artık toplumda farklı alanlar da kendilerini göstermeye, ifade etmeye çalışmışlardır.

Kadınların kamusal alana bu çıkışlarını doğal olarak, kadın hakları ve kadınların statüsüne ilişkin tartışmalar takip etmiştir. Ancak bu konuda yapılan araştırmaların çoğu, söz konusu tartışmayı başlatıp yürütenlerin, kadınlar değil, erkekler olduğunu göstermekle birlikte, son yıllarda yapılan araştırmalar ise, kadınların kendi konumlarına ve haklarına ilişkin tartışmalara hırslı bir biçimde katıldıklarını ve açıkça feminist özlem ve istemler dile getirdiklerini ortaya koymaktadır (Berktaş, 1994; 20). Bu durum da, kadının o dönemdeki konumunu ortaya koyacak olan ve önemsenmesi gereken bir kadın hareketinin varlığını göstermektedir.

19. yüzyılın sonlarında, kadının çalışması, giyimi, eğitimi ve siyasal hakları gibi konularda başlayan tartışmalar, 1908'den sonra daha fazla yoğunluk kazanmıştır. Mehmet Akif, İsmail Hakkı gibi bazı tutucu yazarlar, kadınların kısıtlanmış yaşamını sürdürmesini isterken; Ziya Gökalp gibi devrimci- ilerici nitelikteki yazarlar, kadın haklarının verilmesini savunarak, bu hakların içeriğinin ne olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle geniş bir özgürlük ortamının yaratıldığı meşrutiyet döneminden sonra, Batıdan ne alınması gerektiği, dinin önemi, kadının ailedeki rolü, çok eşlilik gibi konular, önemli bir tartışma ve irdelenme konusu olmuştur (Berkes, 1973; 390-396).

Kadının batılılaşma sürecinin, odak noktası olarak görülmesi ve kadının toplumsal yaşamdaki görünürlüğü ile birlikte kadın- erkek eşitliği tartışmaları bağlamında kadın konusunda iki ayrı görüş söz konusu olmaktadır: Osmanlı Batıcıları medenileşme sürecinin yalnızca kadının dini kurallar ve geleneksel bağlarda bağımsızlaştırılmasıyla sağlanabileceğini savunmaktadırlar. Osmanlı muhafazakarları ise, kadınlara tanınan bu türden özgürlüklerin istemeden de olsa toplumun ahlaki dokusunun çözülmesine yol açacağı görüşündedirler. Bunun sonucu olarak da Batıcılığın önde gelenleri tarafından kadınların geri kalmışlığının bir simgesi olarak değerlendirilen örtünme, yine onlar için toplumun uygar insanlardan ve dünyadan koparılması anlamına gelirken, hem kadınların cinselliğini hem de toplumun ahlakını koruyan İslamcılar için tam tersine bir erdem işaretine dönüşmüştür (Göle, 1998; 29). “ Nasıl ki reformcular için kadının eğitimi ve özgürleştirilmesi medeniyete ulaştırılması ön şartsa, gelenekçiler içinde, manevi değerlerin ve ahlakın korunması için kadın erkek ilişkilerinin şeriat yasalarına uygunluğu sağlanmalıdır. ”(Berkes, 1973; 328). Buradan da anlaşıldığı gibi kadın, her

durumda bir şeylerin gerçekleşmesinin, ilerlemesinin aracı olarak görülmekte ve aynı şekilde gerçekleşmemesinin nedeni olarak da yine kadın gösterilmektedir.

Ezici bir toplumsal denetimle sonuçlanan bu toplumsal yapı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda değişim isteklerine neden olmuştur. Batılılaşma ve modernleşme isteklerinin ilk ifade edilmeye başlandığı sırada kadın-erkek ilişkileri de bu tartışmanın kapsamına girmiştir. İşin ilginç yönü bu tartışmanın öncelikle erkekler tarafından başlatılmış olmasıdır. Bu erkek reformcuların gerçekte kendileri için ne istediklerine, o dönemin edebi yapıtları bir ölçüde cevap verebilir. Tanzimat sonrası yazınında dönemin erkek romancılarının da betimlediği gibi, Batı' dan esinlenmiş demokratik ideolojilerin de etkisiyle, bu erkek reformcuların görücü usulü evlilik istemedikleri, aşk özlemi çektikleri, her dediklerine boyun eğecek kadınlardan çok, eğitilmiş ve konuşulabilir eşlere sahip olmayı, iki cinsin rezalet ya da dedikodu korkusu olmadan bir arada bulunabilecekleri bir sosyal yaşamı arzuladıkları belirlenmiştir. Bu eğilime kısaca "Osmanlı ataerki düzenine karşı erkeklerin ılımlı başkaldırısı" adı verilebilir. (Unat, 1998; 324). Başka bir ifadeyle, bu kesimin erkekleri, geleneksel Osmanlı yaşamının kendilerini de ezen baskıcı ve tutucu göreneklerinden kurtulmak istemektedirler. Bu Batı' ya öykünmenin bir ifadesi değil, yukarıda da belirtildiği gibi aile içindeki erkeklerin ataerki baskıya karşı başkaldırısıdır ve bu mücadelede, ancak kendi kuşaklarından kadınlarla birlikte hareket ederlerse başarılı olacaklarının bilincindeydiler.

Erkek aydınlar toplumda ilerlemenin, modernleşmenin yolu olarak kadının toplumdaki yerini sorgulamaya başlamışlardır. Tanzimat döneminden sonra başlayan kadının toplumdaki yeri konusundaki tartışmalar yine çoğunluğu erkek düşünürler tarafından gerçekleştirilmiştir. Kadın hakları bu dönemde kadının ikinci cins olarak ezilmişliği düşüncesinden hareketle tartışılmamış, aksine ülkenin kalkınmasında millî mesele olarak görüldüğü için tartışılmıştır (İmançer, 2002;162). Kadın eğitilir ve mevcut durumu geliştirilirse, bir anne olarak gelecek nesillerin daha iyi yetişmesini sağlayacak ve ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynayacaktır.

Bu dönemin toplumsal patlamalarla dolu oluşu, eski değer yargılarının yıkılışını hızlandırmış ve kadınların kamu yaşamına girişini geniş ölçüde kolaylaştırmış ve savaş nedeniyle boşalan posta, telgraf işlerine, maliyeye kadın memurlar alınmaya başlanmıştır.

Osmanlı kadınlarının statüsü, 1919-1923 yıllarında verilen bağımsızlık savaşı sırasında daha da yükselmiştir. Savaş, hem erkeklerin askere alınması nedeniyle, onların görevlerini kadınların devralması, hem de kadınların erkeklerle birlikte savaşması dolayısıyla önemli rol değişmelerine yol açmıştır. İstanbul'un yabancı ordularca işgali sırasında kadınlar halkı işgalci güçlere karşı harekete geçirmek amacıyla direniş gösterileri düzenlemişlerdir. Anadolu'da ise Milli Müdafaa için Anadolu Kadın Cemiyeti kurulmuştur. Kadınlar zaman zaman savaşa fiilen de katılmışlardır (Berktaş, 1994;21). Buradan da anlaşılacağı gibi Osmanlı döneminde kadınlar hiçbir şekilde edilgen varlıklar değiller, aksine son derece etkendirler. Kendi yaşamlarını ve konumlarını ilgilendiren konulara, tartışmalara son derece etkin bir biçimde katılmakta ve amaçlarına ulaşmak için büyük bir mücadele vermektedirler.

İmparatorluk dönemi boyunca kadınlar, bir insanın sahip olması gereken, çoğu asgari haklardan yoksun yaşamakla birlikte, imparatorluğun çöküşü sırasında sürdürülmeye çalışılan çabalar, mevcut durumda çok da büyük değişiklikler yaratmamıştır. İmparatorluk ne yıkılmaktan kurtulabilmiş, ne de Türk kadınına özgürlük getirebilmiştir. Acele ile yapılan batılılaşma yönündeki bu değişimler insanların davranışlarını ve olaya bakışlarını değiştirmekten çok uzaktır.

Osmanlı imparatorluğu'nun son dönemindeki kadının yeri ve konumu konusundaki tartışmalar, Cumhuriyet devrimi ile batıcı düşüncüyü benimseyen Kemalist ideolojinin hakimiyet kazanmasıyla sona ermiştir. Önemli sorunların çözümlenmesi ise, yeni doğmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır.

2.3. CUMHURİYET SONRASI TÜRK AİLE YAPISI VE KADININ ROLÜ

Osmanlı imparatorluğu'nda 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışmalara konu olan kadının ailedeki konumu, Cumhuriyet'in kuruluşu ve 1926' da kabul edilen Medeni Kanun ile kağıt üzerinde radikal bir dönüşüme uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan paralel hukuk sistemlerine son veren, aile yasasını laikleştiren, tek eşlilik ilkesini getiren ve bir çok alanda kadınlara erkeklerle eşit haklar sunan Medeni Kanun modern aileyi hedeflemekteydi. Medeni Kanun'da dahil olmak üzere gerçekleştirilen reformlarla amaçlanan değişimlerin sanayileşme, modernleşme ve eğitimin yaygınlaştırılmasıyla yurdun her yerine yayılacağı Cumhuriyet aydınlarının

temel varsayımlarından biridir. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında var olan ve bölgesel koşullara, dinsel yorumlara, etnik yapılara göre değişiklik gösteren aileye ilişkin yasalar ve uygulamaların modernleşmeyle kendiliğinden ortadan kalkacağı varsayılmıştır. Bunun ötesinde, modernleşmenin ve sanayileşmenin bölgeden bölgeye farklılıklar gösteren etkileri, erkek egemenliğinin değişen koşullarda yeniden yapılanış biçimleri, kadınların modern/laik sistem içinde tam olarak neleri kazandıkları ve neleri kaybettikleri uzun yıllar inceleme konusu olamamıştır. Oysa, merkezi devlet otoritelerince tek geçerli yasa olarak kabul edilen Medeni Kanun'a rağmen, bu kanunla çelişen bir çok geleneksel ve dini yasa, Cumhuriyet Türkiye'sinde bölgeye, ekonomik koşullara, dine ve mezhebe, etnik kimliklere göre farklılıklar göstererek var olmaya devam ettiği gibi, daha karmaşık ve birbirinin içine geçen bir yapı kazanmıştır. Özellikle de ailede geçerli olmaya başlayan bu yasalar, tümüyle yerel toplulukların denetimine kalmışlardır (İlkkaracan, 1998;173).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın haklarıyla ilgili olarak girişilen çabaların temel niteliğini, kökü tanzimata kadar uzanan batılılaşma, çağdaşlaşma ve en sonunda demokratikleşme istekleri belirlemektedir. Kadın sorunu, bu isteklerin yarattığı tartışmalar içerisinde bir simge, bir gösterge olarak ele alınmış ve bunun olağan sonucu olarak da toplumda üst yapı kurumlarına yönelik düzenlemelerle bu sorunun düzeleceği düşünülmüştür.

2.3.1. Cumhuriyetin İlk Yılları

Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşu Türk toplumunda kadın haklarının yasal gelişimi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Savaşa katılan ve örgütlenme çabasına girişen kadınların Kurtuluş Savaşı sonrasında kadın haklarını gerçekleştirme yolunda girişimde bulunmamaları Tanzimattan sonra başlayan kadın sorunu tartışmalarının genel niteliğine uygun düşmektedir. Kadınlar kendi hakları için girişimde bulunmak yerine yönetici kadroların kendilerine verdikleriyle yetinmektedir (Çitçi, 1982;89-90).

Türk kadınının Cumhuriyet döneminde kazandığı yasal haklar değerlendirilirken genellikle kadınların Kurtuluş savaşına etkin bir şekilde katılmalarının yasal hakların tanınması açısından yönetici kadrolar üzerinde belli bir baskı oluşturduğu ve kadınlara ödül olarak yasal hakların tanındığı üzerinde durulmaktadır (İnan, 1975;133).

Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra, Kemalist milliyetçi kadroların önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu savaş, kadınların erkeklerin görevlerini başarıyla üstlenebildiklerini kanıtlamış olsa bile, kadınların geleneksel rollerinde köklü bir değişiklik yaratmamıştır. ülkeleri içi savaşı ve kendi geçimlerini sağlayan kadınlar, yeni edindikleri hak ve rollerin genişletilmesi bir yana, bunların meşruluğunu bile pek savunmamışlardır. Böylece, 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında kadınlara toplumsal ve siyasal hakların hangi koşullarda sağlanacağını belirleyenler, Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucuları ve önderleri olan erkekler olmuştur (Berktaş, 1994;22). Kadınların mevcut konumunda meydana gelen gelişmeler ve iyileşmeler, Kemalistlerin büyük çaba gösterdikleri geleneksel değerlerin değişmesi için bir araç olduğu kadar, kendi başına da bir amaçtır.

Mustafa Kemal, sadece halifeliği kaldırmak ve hayatın her alanını laikleştirmekle kalmamış, aynı zamanda daha geniş bir islamî bilinç yerine ulusal bir bilinç yerleştirmeye çalışmıştır. Latin alfabelerinin kabulü, kıyafet kanunu ve Türk tarihinin, İslam-öncesi mirası vurgulanarak yeniden yapılan yorumu, yeni devletin hizmetindeki kültürel bir canlanma ve seferberliğin önemli öğeleridir (Berktaş, 1994;22). Mustafa Kemal hayal edilenden çok daha fazla ileri gitmekle birlikte Kemalizm ve Cumhuriyet'e geçiş, geçmişle önemli bir kopuşu temsil etmektedir. Cumhuriyet rejimi batılı düşüncüyü çıkış olarak görmüş ve bu bağlamda toplumda kadının yerini tanımlayan çeşitli yasalar oluşturmuştur.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1925 Kılık-Kıyafet Kanunu, 1926' da Türk Medenî Kanunu gibi yasal düzenlemeler, kadının toplumsal statüsünü ilke olarak erkeğinkine denk kılmaya çalışmış, her iki cinsten vatandaşlara eğitim, velayet, miras, siyasal hakların kullanımı, boşanma gibi konularda eşitlik tanımıştır. Söz konusu düzenlemelerde en çarpıcı yenilik, çok eşli evlilik ve erkeklere tanınan tek yanlı boşanma haklarının kaldırılmasıdır(Turan, 1998; 140). Mustafa Kemal, Medenî Kanun ile topluma yeni bir aile yaşamı biçimi getirmek istemiş ve bu yoldan özel yaşama eşitlik aşısı yapmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi kadının toplumsal statüsü birden bire çok önemli ilerlemeler göstermiştir. Söz konusu olan bu haklardan yararlanan kadınlar, yine de toplumsal kimliklerini batıdaki gibi erkelerle karşılaştırarak kurmamışlardır. Aksine Kemalist Modern kadın, toplumsal kimliğini geleneksel kadın ile karılaştırarak oluşturmaktadır.

Atatürk Devrimleri içinde en önemlisi sayılan Medenî Kanunun kabulü ile kadınlara büyük bir özgürlük hakkı tanınmıştır. 1926’ da Türk Medenî Kanunu’nun kabul edilmesi ailenin laikleştirilmesini getirmiş ve erkeğin çok eşliliğini kaldırarak, medeni nikâhı zorunlu kılarak, her iki tarafa da boşanma hakkı tanıyarak, yine her iki tarafa da velayet hakkı vererek ve mirasta eşitliği sağlayarak kadınların toplumsal konumunu yükseltmiştir.

Yasa kadını ilk önce anne ve eş olarak görmekte, hak ve ödevlerini de bu genel çerçeve içinde düzenlemektedir. Ailenin başı erkektir. Aile birliğini erkek temsil etmektedir (m. 154), kadın kocasının seçtiği yerde oturmak zorundadır (m. 152/2). Kadın kocasının soyadını almak zorundadır. Kadının hak ve ödevleri arasında evi idare etmek (m. 153/2), kocasının kendisine bakmasını istemek (m. 161), eve ve çocuklara bakmak vardır. Erkek ise karısının ve çocuklarının geçimini sağlamakla yükümlüdür (Çitçi, 1982;91). Bu hukuksal maddelerden de anlaşılacağı gibi evlilik içindeki iktidar yapısı ataerkil bir biçimde yapılanmıştır. Yani aile içinde hem formel hem de pratik olarak erkeğin egemenliği sürmektedir. Medeni Yasa günümüz koşulları altında değerlendirilecek olursa, kadın erkek ilişkileri bakımından ataerkil bir bakış açısını yansıttığı ve aile içinde eşitliği sağlamaktan uzak olduğu gözlenebilir. Aslına bakılacak olursa, bu hükümler kadını aşağı bir konumda sayan hükümler değil, Türkiye’nin gerçekleri ve toplumsal yapısı göz önünde bulundurularak konmuş hükümlerdir.

1930’ da Belediye meclislerine giren kadın yerel seçim hakkını elde etmiş, 1933’te de siyasî haklarına tam olarak kavuşmuş, 1934’ de genel oy hakkı verilmiş, 22 yaşını dolduran her kadının seçme, 30 yaşındaki her kadına da seçim için adaylığını koyma hakkı tanınmıştır.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hayal ettikleri Cumhuriyet Türkiye’inde yeni yetişen kadın kuşakları eğitim, meslek edinme ve kamusal alanda çalışma açısından erkeklerin gerisinde kalmaması tasarlanmıştır. Türk kadınları Yeşim Arat’ ın ‘Ataerkil Çelişki’ adlı eserinde belirttiği gibi babalar, kocalar, kardeşlerden oluşan bir erkek desteği ile kamusal alana çıkmış oldular(Arat, 1989;117).

Deniz Kandiyoti bu konu ile ilgili yaptığı çalışmalarda erkeklerin önder olduğu reformların kadınların özgürlüğüne belli bir ölçüde yardımcı olsa da, tam anlamıyla bir özgürlük için verilen bu desteğin yeterli olmadığını tespit etmiştir. Türk kadını için “Hukuksal eşitliğin bedeli, bireysel özgürlük perspektifinin tamamıyla geri plâna

atılması oldu. Böylece ataerkinin iki ayağı, devlet ve aile reisi arasında bir uzlaşma da sağlandı. Ataerki, kadınların da katkı ve desteği ile modernize edildi”(Bora, Sayılan, 1998; 135).

Bu dönemde kadın konusunu işleyen modernleşme taraftarı aydın erkekler gibi kadın yazarlarda feminist bir söylem yerine milliyetçi bir söylemi tercih ederek, kadın haklarını milli bir dava ve vatanseverlik adına savunmuşlardır. Atatürk, söylevlerinde kadınların ev içi rollerinin dışında toplumsal fonksiyonlar üstlenmesinin ulusun yükselmesi için önemini vurgulamaktadır. Hatta kadının toplumsal ve ulusal görevlerini ev içi görevlerinden daha önemli görmektedir (Durakbaşı, 1988;39). Kemalist ideoloji Türk kadını ulkenin kalkınmasının en önemli ögesi olarak görmektedir. Bu bağlamda kadın toplumun geri kalmışlığında bir sorun olarak belirlenmekte ve toplumun ilerlemesi ve gelişmesi için çözülmesi gereken bir sorun olarak ortaya konmaktadır.

Kadınların toplumdaki ikincil konumunun, eski düzeni yıkmak açısından bir kilit nokta olarak kullanılması, bir çok yenilikçi hükümetin uyguladığı bir politikadır. Bu durum, kadınların erkek iktidarı tarafından çeşitli politikalar için simge olarak kullanılmasının bir göstergesi olmakla birlikte, kadınlar mevcut düzende ikincil konumda olduklarından, hangi çerçevede olursa olsun ataerki iktidarlar tarafından çok farklı anlamlar için birer simge olarak kullanılabilmektedirler.

Türkiye Devleti, Osmanlı İmparatorluğu’nun aksine Türk ulusuna dayalıdır. Mustafa Kemal’in deyişiyle, “Türk devrimi, dine dayalı eski bir siyasal birliğin yerini, başka bir bağa, ulus bağına dayalı olan bir diğerinin almasıydı. ”Bununla birlikte kadınların tecridi nasıl şeriat döneminin bir göstergesiye, Cumhuriyet Türkiye’sinde de birer yurttaş olmaları, ulusal bir devletin göstergesidir. Kadının her iki durumda da bir “gösterge”, bir “simge” olarak kullanıldığı burada açıkça belirlenmektedir, ancak kadının özerk kimliğini bulma, “simge” olmaktan çıkma çabası açısından, din bağına dayanmayan bir ulusal devletin yurttaşı kabul edilmesinin çok daha elverişli olduğu da açıktır (Berktaş, 1994;24).

Kadınlar, geçmişte de, her zaman kendilerini ilgilendirmeyen anlamları temsil etmek için kullanılmışlardır. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin kadınları bir simge, bir gösterge olarak kullanılması aslında hiçbir biçimde yeni ve özel bir olgu değildir. Fatmagül Berktaş bu konuya şu şekilde bir yorum getirmektedir: “Kadınların, örneğin dinsel, evrensel ya da ulusal değerlerin özgül taşıyıcısı olarak görülmesi onları bir süre için

daha yüksek bir statüye ve saygınlığa kavuşturabilir, ama son çözümlemede, onları erkeklerin tanımladığı imgeler içine hapseder. Ve bu imgeler içselleştirildiği zaman, kadınları, belki de her şeyden fazla baskı altına alır. İçselleştirilmiş olduğu için baskı, baskı olmaktan çıkmaz, yalnızca ona karşı mücadele olanağı zayıflatılmış olur. Kadınların kendi kendilerini tanımlama ve özerk bireyler haline gelme mücadelesi, kaçınılmaz olarak, kendilerine dayatılan tanımları ve imgeleri reddedip yerine kendi yarattıklarını geçirmelerini gerektirir” (Berktaş, 1994;25).

Kadınların, Kemalist pozisyonu içselleştirmelerinin en önemli sonuçlarından biri, aile içinde ve daha genel olarak toplum içinde var olan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kadınlar tarafından sorgulanmamış ve karşı çıkılmamış olmasıdır. Türk kültürü, erkek egemenliğini meşrulaştıran ataerkil değerleri yücelten ve kadınları bulundukları konumda tutan cinsel işbölümünü hiç sorgulamadan benimseyen bir kültürdür ve tahmin edilebileceği gibi kadınların bulundukları konum, kendileri tarafından belirlenmiş değildir (Berktaş, 1994;26).

Şirin Tekeli ise; kadınlara ilişkin reformların kendi başlarına birer amaç olmaktan çok, belli bir amaç için araç olduklarını vurgulamaktadır. Tekeli’ye göre reformların asıl amacı, kadınların aktif politikaya katılımlarını sağlamak değil, kadınların parlamentoya girişini bir simge olarak kullanmaktır. Peçe, örtünme ve erkeklerin çok eşliliği gibi uygulamalar nedeniyle din tarafından en görünür biçimde ezilen grup olan kadınların özgürleştirilmesi, Atatürk’ün teokratik devlete yönelttiği saldırı açısından büyük önem taşımaktadır (Tekeli, 1982;216-218). Yine Tekeli’nin yorumuna göre, rejimin demokratik bir görünüm kazanması için kadınlara oy hakkının tanınmasıyla, faşist rejimlerin kadını toplum yaşamından ve siyasetten uzaklaştıran tutumlarına karşılık, Türkiye’de demokratik bir rejimin var olduğunu vurgulamak için Atatürk’ün başvurduğu bir yoldur. Kısacası bu hak Atatürk tarafından o dönemde Avrupa’da güçlü bulunan Alman ve İtalyan faşizminden Türkiye’yi ayırmak için tanınmıştır. Tekeli, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının önce 1930’ da kadınlara yerel seçimlerde oy hakkı, 1934’te ise ulusal seçimlerde oy verme ve aday olma haklarının tanınmasını sağlamasını, uluslararası politikanın bir uzantısı olarak yorumlamıştır(Tekeli, 1997;179). Kadınlara siyasal hakların tanınması Tekeli’nin savunduğu gibi, belli bir amaç için araçtır. Cumhuriyet Türkiye’sinin ulusal karakterinin ortaya konulmasının aracıdır. Atatürk bu sayede Türkiye’yi, kadınları parlamentoya girebilen bir ülke görünümünde

sunarak, simgesel olarak da olsa, diğer batılı demokratik ülkeler arasında yer aldığını göstermek istemiştir. Kemalistler, özellikle de Atatürk, kadın hakları konusunu hem bir araç, hem de kendi başına önemli bir şey olarak görmekteydiler.

Kemalist dönemde ortaya çıkan yeni kadın portresi geçmişle kopuşun önemli bir göstergesi olmuştur. Mustafa Kemal de bu simgenin yaratılmasında büyük katkısı olmuştur. Mustafa Kemal, erkek çocuklarının tercih edildiği bir toplumda kız çocuklarını evlat edinerek, kadınların görünebilir kılınması için çok büyük çaba harcamıştır. Kemalist iktidar, kentli orta sınıf kadınlarına yeni olanaklar ve fırsatlar tanımıştır ancak, aynı zamanda da onların siyasal inisiyatiflerini kısıtlamış ve bağımsız hareket etme yeteneklerini sınırlandırarak özerk bir kadın hareketinin ve ideolojisinin yaratılmasını büyük ölçüde engellemiştir (Berktaş, 1994;24). Kısacası, tek parti devletinin Cumhuriyet kadınına kendi amaçları için biçimlendirip yönlendirmek istemesi, yani kadını amaçları için bir araç olarak kullanması, özerk bir kadın hareketi oluşmasını önlemiş ve kadınlar Kemalist-ulusçu ideolojiyi içselleştirmiş olduklarından bu onların bağımsız bir bilinç geliştirmelerini güçleştirmiştir.

Bu dönemde yapılan reformlar, bir yandan kadınların olanaklarını genişleterek ilerlemelerini sağlayarak statülerini yükseltirken bir yandan da gerçekleştirilen bu reformların erkeklerin denetiminde gerçekleşmesi nedeniyle kadınların özerk siyasal inisiyatiflerinin bastırılmasına yol açmıştır. Cumhuriyet rejimi, devlet desteğinde olan feminizme bir alan açmakla birlikte aynı zamanda onu çeşitli biçimlerde sınırlandırmaktadır.

1950' li yıllara kadar Türk toplumunda iş hayatında yer alan üst düzeydeki kadınlar genelde bekâr, giyim ve tavırlarında cinsiyetsiz bir sadelik taşımakta olan kadınlardır. Eğitim görmüş kadınların büyük bir kısmı evlendikten sonra meslek yaşamlarını ikinci plâna atmışlar, hatta evliliği kendilerine meslek olarak seçmişlerdir, fakat Türkiye'de bu yıllardan sonra eğitilmiş ve iş yaşamına girmiş kadın sayısında hızlı bir artış gözlenmektedir (İmançer, 2002;163). D. Kandiyoti Kemalist reformların kadınları "cinsiyetsiz" kıldığını, hatta bir ölçüde erkek kimliğine soktuğunu iddia etmektedir (Kandiyoti, 1990;351).

Cumhuriyet devrimlerinden günümüze kadar Türk toplumunda kadının rol ve statüsünde kısmî değişiklikler meydana geldiği bilinmektedir, fakat bu değişikliklere karşın kırsal ve kentsel kesimler, sınıflar ve bölgeler arasındaki farklılıklar devam

etmektedir. Çünkü geleneksel toplumsallaşma kalıpları yeniliklere karşı direnişlerini sürdürmektedir. Özellikle kırsal kesimde kadınların eş seçme, evlilik ve miras kalıpları konularındaki değişiklikleri benimsemeleri engellenmektedir. Buna rağmen Cumhuriyet rejiminin politikaları çerçevesinde kadınların öğrenim olanaklarından yararlanması önemli ölçüde artış göstermekte ve bu durum da kadınların kent yaşamında toplumsal ve ekonomik etkinliğini güçlendirmektedir (İmançer, 2002;163).

2.3.2. 1960 Dönemi (İhtilal Sonrası Ve Kadının Konumu)

Siyasi ve askeri nedenlerle, sanayileşme, şehirleşme gibi sosyal ve ekonomik etkenlerle Türkiye’de Cumhuriyetle birlikte toplumsal yapıda köklü değişimler meydana gelmiştir. Tüm bu değişimlerin sonucu olarak, toplumu oluşturan bireylerin ve bu bireylerin statülerinin ve rollerinin de değiştiği gibi, bu değişimin özellikle kadınların toplumsal konumlarında daha hızlı bir şekilde etkili olduğu görülmektedir.

1961 Anayasası ile demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi toplumun bazı kesimlerinde büyük bir hareketlilik yaratmıştır. İşçiler ve gençler yeni örgütlenme özgürlüklerinden yararlanarak haklarını genişletmeye çalışmışlar, sosyalist fikirler tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadınların neredeyse hiç varlık göstermemeleri çok dikkat çekicidir. Bu durumda, şüphesiz ki aynı dönemde var olan uluslar arası kadın hareketindeki durağanlığında etkisi vardır (Kılıç, 1998; 351).

Dönemin tek kayda değer örgütü İleri Kadınlar Derneği’dir. Bu dernek 1965 yılında Beria Onger tarafından kurulmuş olmakla birlikte; derneğin amacı, çalışan kadınların bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik haklarını Atatürk ilkeleri ışığı altında savunmak, bu konuda var olan gericilikle savaşmak ve kadınların haklarını kullanmadaki bilinç düzeylerini yükseltmektir. Derneği neredeyse tek başına yürüten Onger’in yazılarından, 1961 Anayasasının derneğin temel esin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. İleri kadınlar derneği kadın haklarının yasalarda da genişletilmesinden yanadır. Dernek çok az ilgi gördüğünden çok geçmeden çalışamaz hale gelmiş ve 1970 yılında kapanmıştır (Kılıç, 1998; 351).

1960 Anayasası’nın bireysel hak ve özgürlüklere güvence veren tutumuyla demokrasi ve liberalizm savaşımında yeni bir aşamaya varılmıştır (Arat, 1991;8).

1961 Anayasası, Eşitlik ilkesini on ikinci maddesinde somut bir şekilde ortaya koymuş, temel hak ve ödevler ile, kişinin temel, siyasal, ekonomik hak ve ödevlerini ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir. Önceki yasalarda olamayan sosyal ve iktisadi haklarla ödevleri, ayrı ayrı başlıklar altında toplayıp belirleyen 1961 Anayasası, ailenin korunması, mülkiyet hakkı, çalışma ve sosyal güvenlik hakları ve öğrenim haklarının sağlanmasında devlete düşen görevleri belirtmiştir. Kişilere sağlanan özgürlükle ilgili siyasal, ekonomik ve sosyal ortamı gerektiği şekilde sağlayamayan devlet, toplumda oluşan huzursuzluğu, özgürlüklerin sınırlandırılması şeklinde çözümleme yoluna gitmiştir. Bu amaçla Anayasa toplam yedi kez değişikliğe uğramıştır (T. C 1961 Anayasası) (Armağan, 2000;404-420). Kısaca 1961 Anayasası da öncelikle kişilere mümkün olduğunca hak ve özgürlük vermiş gibi görünse de, bu hak ve özgürlükler cinsiyetler arası ilişkilere eşit şekilde yansımamıştır. Bunun en somut örneği kadınların azalan oranlarla kamusal alanda yer almalarıdır. Ancak, 1961 Anayasasının 1970' li yıllara kadar kişilere tanıdığı özgürlükler, hak ve ödevler, kadının her alanda bilinçlenmesinde çok önemli bir etken olmuştur (Tekeli, 1990;41-47). Çünkü anayasal özgürlüklerin 1971' den itibaren kısıtlanmaya başlamasıyla birlikte, Türk kadınında da sahip olması gereken hakları arama çabası başlamış ve bu bilinçli çabanın ürünü olarak, Türk kadını toplumda hak ettiği yeri yavaş yavaş almaya başlamıştır. Artık bu tarihten itibaren toplumsal cinsiyet, Türk toplumunda pozitif ayrımcılık düzeyine varan boyutta ele alınır olmuştur. Bu durum eğitim ilişkilerinde kızların öncelikli şekilde gündeme alınmasıyla birlikte, eğitim temel yasasının yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. Cinsiyete dayalı ilişkilerin özellikle 1970 sonrasında itibaren eşitlikçi bir zeminde ele alınır olmasının yasal olanaklar kadar, belki de bundan çok daha fazla bir şekilde, kadınların bizzat kendilerinin bilinçlenmesinin önemli rolü vardır.

1960'larda aydınlar kırsal kesim kökenli kadınların eğitim ve şartlarının geliştirilmesi üzerinde durmuşlarken; 1970'lerden itibaren kentlerde yaşayan kadınlar, özellikle akademisyenler; kadının kendi soyadını taşıyabilmesi, koca dayacağına karşı sığınma evleri kurulması gibi bir takım yeni isteklerde bulunan politikalar geliştirmeye başlamışlardır (Binark, 1992-1993 ; 73).

“Kadınların görüş ufku ulusal ve kültürel çeşitli bağlılıklar, 1960 sonrasında ise sol-ama, hâlâ ataerkil!- ideolojiler tarafından bulandırılmış olsa bile, bu görevin nihayet ciddi bir biçimde ele alındığına ilişkin belirtiler de vardır” (Berktaş, 1994; 26).

1980' li yıllardan sonra Kemalist devletin kadınlara tanıdığı fırsatlardan yararlanmış, eğitilmiş bir kentli kadın kesimi oluşmuştur. Bu kesimin çoğu bir Batı dilini bilen, iş sahibi, ekonomik gücü olan kadınlardan ve 1960 yılı sonrasında batıda gelişen feminist akımdan etkilenmiş olmakla birlikte, batıdaki feminist akımları Kemalist çerçeveden ayıran en önemli özellik, onların devlete karşı tavır almaları olmaktadır(Arat, 1991;12).

Değişim halinde bir toplum olan Türkiye'de, kırsal kesimde ve kentteki aile yapısı yavaş yavaş değişmekte, bu değişim aile içi ilişkilerin ve rollerin değişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretim ilişkilerinin değişmesi sonucu, kadının ailedeki konumu, dışa açılan aile yapısı içinde güçlenmektedir. 1946'da çok partili hayata geçildikten sonra Türkiye'nin kamu ekonomisinin nitelik değiştirmekle birlikte, özel girişimciliğin desteklenmesi, tarımın makineleşmesi ve yeni teknolojilerin uygulanması sonucunda, kırsal kesimin ve insanların değişmesinde en önemli etken olarak iç göç, hızlı kentleşme ve endüstrileşme olgularının ortaya çıktığı görülmektedir. Erkekler göç ile birlikte tarım dışı sektörde çalışmaya başlamış ve kırsal kesime oranla üretime katılma zorunluluğu değişen kadın ise, daha iyi bir statüye sahip olmuştur.

Gerek kırsal kesimde yaşayan ve hem evlerinde hem de tarlalarda çalışan kadınların, gerekse de büyük şehirlerde evleri dışında fabrika işçiliği, temizlik gibi işlerde çalışan kadınların ekonomik ve sosyal yönden aslında bağımsız olmadıkları görülmektedir. Üst ya da orta sınıftan toplumda önemli statülerde bulunan kentli kadınlara bakılacak olursa, mesleki ya da ekonomik açıdan eşleriyle eşit olmalarına karşılık onlarda erkeğe bağımlı bir yapı sergilemektedir.

"Türkiye'de aile alternatifsiz bir kurumdur. Ekonomik işlevini yitirse bile tüm sevgi ve üremeye dayalı işlevler ve ilişkiler halen aile içinde yürütülür. Bu durumda bir kişinin, özellikle bir kadının aile dışına kendine bir kimlik araması olağanüstü zordur. Ailenin koruyucu kabuğundan yoksun bir kadın marjinal bir duruma itilir, toplum dışı kalır" (Doltaş, 1992;63). Buradan da anlaşıldığı gibi, toplumun ve ailenin kadına vermiş olduğu rolü sorgulamak ve onların kendisi için uygun gördüğü kimliği reddetmek, Türkiye'de eğitim görmüş ve bilinçli bir konumda olan kadınlar için bile çok zor bir durumdur. Bu nedenle Türk aile yapısı içinde kadına yüklenen rolün değişmesi uzun zaman alacaktır.

Türk toplumunda ve Türk aile yapısında kadına verilen rolün değişmesinin ancak kadının bilinçlenmesi, güçlenmesi, örgütlenmesi ve konumunu değiştirme yönünde

destek alarak çaba göstermesiyle uzun bir süreç içinde gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür (Doltaş, 1992;63).

Kadınların çalışma yaşamına girmelerinde eğitim düzeylerinin yükselmesi büyük bir etken olarak görülmekle birlikte, ekonomik zorunlulukların temel neden olduğu düşünülmektedir. Kadınların ev ve aile sorumluluklarını her zaman öncelikli gördüğü ve zaten toplumunda kadından bunu beklediği bir gerçektir. Kadınların, toplum onları nereye yerleştiriyorsa ancak o alanda çalışma ve belli bir noktaya kadar ilerleme şansları olduğu ortada olan bir gerçektir.

Yeni bir kültür yapılıyorken bu kültürü besleyen ve yansıtan güçler, kitle kültürüne hizmet eden yazın ve iletişim araçları, kadını düzenin uyumlu bir üyesi olarak yaşamayı seçmeye zorlamaktadır.

2.3.3. 1980’lerden Günümüze Kadının Konumu

Türkiye’de kadın hareketinin ortaya çıkışı 12 Eylül 1980 darbesinin hemen sonrasına denk geldiği görülmektedir. Entelektüel kadınlar tarafından başlatılmış olan hareket, 1980 öncesinde sol görüşlü çevrelerde de görülmüştür. Bu çevreler, 1980 sonrasında, sol hareketin katı hiyerarşik yapısını ve bu yapı içindeki kadınların konumunu eleştirmişler ve bağımsız bir kadın hareketinin oluşması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, feminist örgütlenme modelinin kurulması ve bu örgütlenmenin, sol örgütlenmeden tamamen farklı olması gerektiği fikri ortaya konulmaktadır. 12 Eylül 1980 darbesi sağ ve sol hareketlerin toplum üzerindeki etkinliklerini kısmen yitirmelerine sebep olmuştur. Hiçbir harekete göz açtırılmayan bir baskı dönemi yaşanırken feminizmin sol hareketi eleştirerek ortaya çıkması, sol çevrelerin feminizme “Eylülist hareket” suçlaması getirmesine neden olmuştur (Koçak, 2007;1). Feminist kadınlar, sosyalistler tarafından baskı döneminden yararlanmaları nedeniyle, “Eylülist” olmakla suçlanmış, bu durum da onları sola karşı savunmaya geçmeye zorlamıştır. Burada, sol düşüncenin kadın hareketine geleneksel tutucu yaklaşımı görülmektedir.

1980’li yıllarda, Türkiye’de kadın hareketi devrimci yükselişin ve sosyalizmin bir alt hareketi gibidir. Bu yıllara kadar Türk kadın hareketi sol hareket tarafından görmezlikten gelinmiştir. “Devrim olunca bütün çelişkiler gibi kadın sorunu da çözülür” anlayışı hakimdir. Hayatın ve toplumun bütün çelişkileri emek - sermaye ilişkisine tabi

kılınmaktadır. Sol parti ve hareketlerin kadın örgütleri, merkeze kadın sorunlarını değil, devrim ve sosyalizm sorunlarını koymakta ve kadın çalışmalarını harekete kadro aktarmanın bir aracı olarak görmektedirler (Unat, 1998; 289).

Öte yandan feministler de sol örgütlerin kapatılmış olmasının kadınların özgürleşmesine yol açtığı fikrini ileri sürmektedirler. Bu bir anlamda rejimin baskılarını onaylamaları anlamına gelmektedir. Sol düşünceye karşı kendilerini savunma zorunluluğunun, onları farklı konumlara sürüklediği görülmektedir. Örneğin, işkenceye karşı çıkmadıkları şeklinde eleştirilmişler ve buna, ev içi şiddetin karakol ve hapishanelerdeki işkenceden daha da önemli bir şiddet biçimi olduğu teziyle yanıt vermişlerdir (Kılıç, 1998;358-359). Verilen bu yanıt Türkiye’de hâkim olan toplumsal yapı ve düzene bakarak (Ataerkil yapının çok güçlü olduğu bir ülke olması) değerlendirdiğimizde anlamak daha kolay olmaktadır.

1980 askerî darbesi sonrasında, Türkiye’de kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getiren bir kadın hareketinin olduğu görülmektedir. Hareketi, devletten bağımsız, kendiliğinden oluşmuş bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Bu harekete, bazen belli yayın organları, bazen sadece ortak kimlikler çerçevesinde toplanmış küçük gruplar veya tek tek yazarlar, sanatçılar, gazeteciler de desteklemişlerdir. Ortak amaç kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları sorgulamak, bu sorunlara çözüm aramaktır. Bu amaç çerçevesinde değişik ideolojiler ve görüşler dile getirilmektedir. Çoğunlukla iş sahibi, eğitim görmüş, orta sınıf, kentli kadınların önderliğinde başlatılan hareket içinde kısa zamanda gençlerin etkin rol oynadıkları görülmektedir (Arat, 1991; 10).

Türkiye’de feminizmin doğuşu ülkede demokratik hakların kesintiye uğradığı, toplumsal muhalefetin azaldığı bir döneme rastlamaktadır. Bunun tahminler ve gözlemler doğrultusunda nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür: Birinci neden, Batı’daki yeni feminist hareketin etkilerinin çoğu düşünce akımında olduğu gibi Türkiye’de gecikmiş olarak hissedilmesidir. İkincisi ise, büyük olasılıkla, 12 Eylül rejiminin, Türkiye’de düşünce dünyasına egemen olan Sosyalist- Marksist görüşleri önemsememesi, diğer düşünce akımlarına fırsat tanınmasıdır (Kılıç, 1998;358).

1980’lerin başında Türkiye’de, sol görüş içindeki kadınların durumunu, kendi deneyimlerinden kaynaklanan verilerden hareketle değil, daha çok kuramsal çerçevede tartışılmış olması feminist hareketi Batı’daki benzerlerinden farklılaştırmıştır. Söz

konusu olan bu dönemde toplumsal hareketliliğin olmaması, feminizmin sadece yüksek düzeyde eğitilmiş ve seçkin bir kadın grubuyla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ayrıca feministler tartışma alanlarını kadının ezilmişliği ile sınırlamışlar, diğer demokratik hakların savunulması onları aynı derecede ilgilendirmemiştir. Bu durum ancak ilerleyen yıllarda, solcu kadınların da harekete katılmaya başlamasıyla değişmiştir (Kılıç, 1998;358). Feminist söylemler amaçlanan geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır.

Kadın hareketinin ortaya çıkmasında, batı ve batılılaşma etkisinin göz ardı edilemeyecek önemi ile birlikte, 1980 sonrası Türkiye'sinin kendine has şartlarına da bakmak gerekmektedir. 1980 askerî rejimi siyasal hayatta bir baskı dönemi yarattığı kadar bir boşluk da oluşturmuştur. Geleneksel olarak sağ - sol ekseninde yerlerini belirlemiş olan siyasal güçlerin bastırılması ile ortaya çıkan boşluk, siyasal hayatta yeni parametrelerin belirlenmesini ve yeni söylemlerin oluşturulmasını mümkün kılmıştır. Böyle bir ortamda feminist ideoloji sağ ve sol görüşten bağımsız, onların gölgesinde kalma olumsuzluğundan uzak, sesini duyurabilecektir. 1980'lerin ortamında, kadını odak noktası yapan bir politik ideoloji, Atatürkçü geleneğin kadın konusuna kazandırdığı saygınlıkla meşru görülebilmektedir. Böylece sağ- sol eksenine dayanmayan, kendi eksenini kendi yaratan feminist ideoloji, 1980'ler kadın hareketine yol gösterebilmiştir (Arat, 1991;13).

1970'lerde kadınlarla erkeklerin farklılıkları üzerinde yoğunlaşan feminist ilgi, 1980'lerle birlikte, kadınların kendi aralarındaki farklılıklara yönelmiştir. 1980'ler toplumsal cinsiyet tartışmasının boyutlarının genişlediği bir dönem olmuştur (Bora, 2005;41). Kadınlar artık sosyal sorunlarını ve aile içerisindeki konumlarını tekrar sorgular hâle gelmişlerdir.

Batı'da feminist teori ikinci evresine geçtiğinde Türkiye'de feminist hareket yeni gelişmeye başlamıştır. Kadınlar, artık cinsler arası eşitsizlikleri kadının ezilmesinin ana nedeni olarak görmemekte, aksine kadınların erkeklerden farklı yanlarının kadın özgürlüğü fikrinin özünü içerdiğini düşünmektedirler. Türkiye'li feministler de en baştan farklılığı vurgulamışlar ancak, bu farklılığın ne olduğunu tam olarak tanımlayamamışlardır. Batılı feministler pasifizm, uysallık, uzlaştırmacılık, şefkat gibi özellikleri kadınların olumlu özellikleri olarak nitelendirirken, aynı özellikler Türkiye'de zaman zaman zayıflık belirtileri gibi görülmüştür. Örneğin, bazı kadın dergilerinde, özellikle cinsellik konusunda, oldukça "erkekçe" tutumlara rastlanmış,

80'lerin sonunda yayımlanan Duygu Asena' nın Kadının Adı Yok adlı popüler romanındaki kahramanın neredeyse erkeksi bir tip olması, feminist hareketten pek tepki almadığı gibi, genellikle olumlu karşılandığı görülmektedir (Kılıç, 1998;359). Buradan da anlaşıldığı gibi, erkeklik ve kadınlık olguları arasındaki farklılaşmayı en az seviyeye indirmek yerine, sürekli bir çaba gösterilerek kadınların tarihsel ve psikolojik deneyimlerinden onlar için güç kaynağı olacak noktalar bulunup tanımlanmaya çalışılmaktadır.

1980'li yıllar, Türkiye'de ilk kez kendilerini "feminist" olarak adlandıran kadın örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. 1981 yılında küçük gruplar halinde toplanarak kendilerini geliştirmeye çalışan feministler, 1982 yılında Fransız feministi Giselle Halimi'nin katıldığı dört günlük bir sempozyumda kadınların sorunlarını tartışmışlardır. Yine 1982 yılında, 6 ay boyunca Somut Dergisi'nde feminist bir sayfa yayımlanmış, 1986' da Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesi için 7 bin imza toplanmıştır. 1987' de de İstanbul' da dayağa karşı bir yürüyüş düzenlenmiştir (Kılıç, 1998;355). Kadınların sorunlarını dile getirmek ve onların sahip olması gereken haklarını savunmak için bu örgütlenmeler tarafından bir çok çalışma yapıldığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı sonunda 1985 'de onaylanan Türkiye'nin de imzasının bulunduğu "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin" uygulamaya konması için açılan dilekçe kampanyası ile toplu eylemlere başlanmıştır. Toplu eylemlere geçiş kadın hareketini çeşitlendirmiş ve genişletmiştir (Arat, 1991; 10).

1980 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar Arası Sözleşmesini" kabul etmiş ve bu Sözleşme 11. 06. 1980 tarih ve 3232 sayılı kanunla Türkiye tarafından onaylanmıştır (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi).

Sözleşmenin 16. Maddesi g fıkrası "Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil, karı ve koca için taraf devletlerce eşit kişisel haklar sağlanacaktır" demektedir. Medeni Kanun incelendiğinde 152. Madde kocayı ailenin geçimini sağlamak, 513. Maddenin L fıkrası kadını ev işlerini görüp, koca ve çocuklarına bakmakla yükümlü tutmaktadır. Gerçekte yalnızca ev emekçiliğinin kadının asli görevi olduğunu savunup, bu işlerin aksamaması

için kadının çalışması 159. Madde ile eşinin iznine bağlanmaktadır (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi).

Feminist grupların ortaya çıkış amacı, 1988 yılında yayımladıkları Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi'nde en açık şekliyle ifade edilmektedir: “Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz...Biz feminist kadınlar, kaderimiz biçimlendirme hakkımızı kullanarak, bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz...Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanışmaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz” (Kılıç, 1998;355). Bu ifadeyle feminist gruplar, asıl amaçlarının ne olduğunu belirtmektedir. Bir anlamda kadınları bilinçlenmeye çağırmakta ve içinde bulundukları durumu fark etmeleri için onlara seslenmektedirler.

Kendi söylemini daha yaygın kitlelere duyuracak bir gelişme gösteren feminist hareket, kullandığı söylemin ve dile getirdiği gerçeklerin çarpıcılığı açısından incelenmelidir. Dönemin özellikleri ve genç kuşaklara daha yakın bir konumda olması nedeniyle, 1980'li ve daha çok 1990'lı yıllarda toplumda oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Böylece feminist söylem geleneksel kadın örgütlerini de değişime zorlamıştır. Değişik özellikler gösteren, hatta gelenekselci nitelikleri ağır basan kadın gruplarında bile, örneğin “erkek egemen toplum” söyleminin kullanılması oldukça yaygınlaşmıştır. Aile hukukunu düzenleyen yasalarda bazı ciddi değişiklikler yapılması konusunda oldukça geniş bir uzlaşma mevcuttur; siyasette kadının eksikliği ortak bir yakınma konusu durumuna gelmiştir (Koray, 1998;362). Türkiye'deki kadın hareketinin, erkeğin üstünlüğüne dayalı ve geçmişte çok belirgin bir biçimde var olan toplumsal ve örgütsel yapıyı sorgulamayan tavrı önemli ölçüde değişerek kendini yenilemiş, yerini yöntem değiştirmiş olan bu kadın hareketine bırakmıştır.

Geçmişteki siyasal ve idari örgütlenmeler paralelinde veya onların himayesinde kurulan ve kadının evdeki rolüne benzer bir rolü kamu yaşamında da oynamasını özendiren kadın derneklerinin yerini, 1980 sonrasında, kadın adına bir şeyler isteyen ve bunların mücadelesini veren gruplar almıştır. Bu tür kadın örgütlerinin istekleri, var olan toplumu da sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Özel yaşamda olduğu gibi kamu yaşamında da iktidarı ve gücü temsil eden erkek egemenliğini sorgulamaya yönelmektedir. Türkiye'de 1980 sonrasında önemli bir etkinliğe ulaşan ve bazen ikinci dalga kadın hareketi olarak adlandırılan “feminist hareket”, bu tür bir sorgulamayı

Türkiye'nin gündemine sokmuştur. Bu tarihlerden itibaren Türkiye' de artık farklı bir kadın hareketi söz konusudur (Koray, 1998;361-362). Kadının iş hayatına atılması ve üretmeye başlamasıyla beraber artık feminist söylem de kabuk değiştirmeye başlamıştır. Özellikle büyük şehirlerde ekonomik özgürlüğünü eline alan kadın, erkek karşıtı söylemden çok hem cinslerinin sorunlarına el atmaya başlamıştır.

Türkiye'de 1980'lerin baskı ortamında, kadın hareketi özel dokunulmazlığı olan bir grubu oluşturmakla birlikte, başka gruplar siyasal alanda bastırılırken, belki önceleri kadın gruplarının önemsenmemesinden, belki de Kemalist geleneğin kadın konusuna meşruiyet tanımış olmasından kadınlar bu kritik dönemde politika yapabilmektedir. Siyasal iradenin kısıtlandığı bir dönemde, kadın hareketi doğrudan siyasal iradeyi kullanarak, politik olmanın önemini vurgulamakta ve yeniden demokrasiye dönüş sürecine katkıda bulunmaktadır (Arat, 1991;16).

1980'li yıllarla beraber Türkiye'de kadın hareketlerinin hem politik, hem de akademik anlamda, "kadın için'e" doğru çevrildiğini söylemek mümkündür. Kadınlar artık kendileri için "tarih", "politika", "psikoloji", "sosyoloji" ve "iletişim" istemi içinde eylemlerine yön vermektedirler. Kadın hareketlerinin bu dinamik gelişmesi sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilim dallarını etkilerken, iletişim dalı da bu gelişmeden etkilenmiştir. İlk önce kadın cinselliğinin kitle iletişim araçlarındaki temsiliyeti hem popüler kadın dergilerinde, hem de akademik çevrelerde incelenmeye başlanmıştır. Bir sonraki inceleme alanı ise iletişim sektöründe görev alan kadınlar olmuştur (Binark, 1993;74). Böylece akademik anlamda da üniversiteler aracılığıyla kadın araştırılır ve tartışılır konuma gelmiştir.

1980'den itibaren Türkiye'deki kadın hareketi, kadın haklarının savunulmasını üstlenen bazı dernek ve kuruluşların oluşmasına, yayın organlarının kurulmasına, bu alandaki belli başlı birçok yabancı kitabın Türkçe'ye çevrilmesine ve özgün yazılar yazılmasına önderlik etmiştir. Ayrıca insan bilimleri dallarında Türk kadınının kimliği, toplumdaki yeri ve sorunları konularında çeşitli çalışmaların gerçekleştirilmesine de bir ölçüde yol açmaktadır. Ancak Türkiye'deki bilimsel çalışmalar 1980 öncesi batıda olduğu gibi bütün kadınları ya da bütün Türk kadınlarını aynı çerçeveye sokan, onların sorunlarını, özelliklerini ve toplumdaki ikincil durumlarını tek tip formüllerle açıklamaya çalışan türde değildir (Doltaş, 1992;61). 1980'li yılların sonu kadın hareketi içinde farklılaşmaların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.

5-6 Aralık 1989 tarihinde İstanbul’da “ Kadınlar ve Siyasal Yaşam ”konulu seminerde yerli ve yabancı uzmanların yanı sıra Türkiye’de siyasi partilerin liderleri de partilerin kadın konusundaki programlarını anlatmaya çalışmışlardır. Bu seminerde, kamu yönetiminde çağdaş kadın politikalarının uygulanabilmesi için “ulusal mekanizmaların” kurulma gereği gibi istekler ifade edilmiştir. Ayrıca 1980-1983 askeri rejimi döneminde ortaya çıkan ve 1983 sonrası sivil dönemde gelişen “ başörtüsü hareketi ”nin yayılmasındaki nedenlerin başında, İmam Hatip Okullarının hızla artması da dile getirilmiştir. Bu arada demokratik yaşamla birlikte laiklik ilkesinin de korunması gereğine inanan bir kısım meslek kadınları, bu konuları öncelikle Türkiye’de kadınlara kamu yaşamında tüm olanakları açık tutan kadın devrimlerinin kazanımlarını korumak isteyen “Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği”, “Türk Kadın Hukukçular Derneği” gibi sivil toplum örgütleri aracılığıyla kamuoyuna duyurmuşlardır (Unat, 1998;291). Bugün halen başörtüsü sorunu gündemdeki yerini korumaktadır. “Üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılması Anayasadaki laiklik ilkesi ile ters düşmekte midir?”sorusu toplumun birçok kesimini olduğu kadar kadınları da ikiye bölmüştür. Unat(Unat, 1998; 296), bu durumun sebeplerini ideolojik, siyasal, sosyolojik ve global nedenler bağlamaktadır.

İslamcı kadınlardan yana bir durumda olanlar, bu kadınların demokratik bir düzenin en önemli öğelerinden biri olan vicdan özgürlüğüne sahip çıkmak için eğitim ve kariyer haklarından fedakârlıkta bulunduklarını, bu tercihin bireysel bir olgunlaşma sürecinin sonucu olduğunu ileri sürmektedirler. Fakat yine aynı düşünceyi paylaşanlara göre İslâmıcı hareket bir geriye dönüş hareketi olup, asıl işlevi militanlığa özendirmek suretiyle onu geniş yığınlara benimsetmektir. Aynı soruna Sevdâ Alankuş Kural sosyo-psikolojik ve sosyolojik bir gözle bakmaktadır. Kural, bu güçlü akımı, sadece bireysel tercihlerin sonucu olarak algılamamakta ve sosyo-ekonomik yapıyı da göz önünde bulundurmamak suretiyle, İslamcı kadın akımını bir hegemonya mücadelesinin ortasına yerleştirmekte, dolayısıyla yeni bir sınıf mücadelesinin örtülü ortağı olarak görmektedir (Unat, 1998;297). Bu bakış açısı bazı kadın örgütleri tarafından halen savunulmaktadır.

1980’lerde 1920 veya 1930’lardan farklı olarak devletin, dinî söylemlerde bulunan kesimi baskı altında tutmaya çalışmadığı, aksine desteklediği görülmektedir. 1920’lerden bu yana gerçekleşen sosyo-ekonomik değişim ve 1980 rejiminin politik hayatı sağ-sol eksenlerinden kaydırma çabaları İslamcı gruplara yeni bir güç vermiş ve yeni bir konum sağlamıştır (Arat, 1991;17).

Serpil Üşür, Türkiye’de İslâmcı kadın kimliğinin 1990’lı yılların bir gerçeği olduğunu belirtmektedir. Bu kadınlar, giyimleri, kendilerine özgü dilleri, gündelik yaşamları, mücadeleleri ile toplum içinde kendileri için kurulmuş bir dünyada yaşamaya devam etmektedirler. Toplumsal ideolojilerin birbirinden ayırdığı kadın yaşamları birbiriyle çatışarak, ya da birbirini dışlayarak varlıklarını sürdürmektedirler. Önemli olan, kadınlar üzerindeki baskı ilişkilerinin yeniden üretilmesine katkıda bulunulmamasıdır (Üşür, 1992;138-139). Yani kadını siyasî ve ideolojik çekişmelerin bir tarafı haline getirmemek gerekmektedir. Kadınlar arasında yaşanacak böylesine bir kutuplaşma toplumsal huzursuzluğu da beraberinde getirmektedir.

Berktaş ise, “1980 sonrası feminizmi, yalnızca eşit haklar için mücadeleye girişmekle kalmamış, aynı zamanda kendi kendini tanımlama ve ataerkil sisteme meydan okuma görevini de üstlenmiştir. Bunun zorlu bir çaba olacağı açıktır, ama harcanan çabaya da değeceği açıktır!” (Berktaş, 1994;26-27) görüşüyle dönemin feminizm çabalarını dile getirdiği görülmektedir.

Feminist görüş bağlamında, 1980 sonrasında Kadın Hareketinin belirleyici çekirdeğini oluşturan feminist kadınlar devlete karşı çıkmaktadır. Çünkü Arat’ın da belirttiği gibi “Devlet ataerkil bir yapıya sahipti, ataerkil yapıyı biçimler, devamlılığa yardımcı olurdu. Kadını ezen aile, hukuk, eğitim, basın gibi kurumlara meşruiyet kazandırdı. Devlet politikaları eşitlikçide olsa, kadını özel hayatında ezilmişliği ile yalnız bırakırdı”(Arat, 1991;12) düşüncesi Devlet’in bakış açısını ortaya koymaktadır.

Feminist kadın hareketi, ataerkil düzeni değiştirmeyi amaçlamakla birlikte, bu düzenin devamlılığını sağlayan kurumları yani aile, eğitim, ekonomik yapı vb. eleştirmektedir. Türkiye’de ise kadın açısından eleştirel boyut daha çok kadının biçimsel özellikleri, örtünmesine ya da açık giyinmesine yönelik sorunlar düzeyinde kalmaktadır. Diğer yandan kadın hareketi bireyciliğin gelişmesini savunan liberal anlayışın da Türkiye’de yerleşmesine yardımcı olmuştur, çünkü kadın hareketi kadına bir birey olarak saygınlık kazandırmayı güçlendirmeyi amaçlamaktadır (İmançer, 2002 ; 164). Günümüzde liberal ekonomik politikalar kadının ekonomik anlamda güçlenmesini ve erkek karşısında özgürlüklerini aramasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir.

1980 başlarında “*feminist*” sözcüğüne erkek düşmanlığından sapıklığa kadar bir çok olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Kendilerini feminist olarak adlandıran kadınlar,

Türkiye’deki kadın hareketine belirleyici bir hız kazandırmışlardır. Hareketin itici gücü kendilerini feminist olarak adlandıran kadınlardır (Arat, 1991; 10).

Feminist sözcüğünün benimsenmesi kadın sorunlarına yönelik, yeni, köktenci bir bakış açısını simgelemektedir. 1980’lerde kendilerini feminist olarak tanımlayıp, kadın hareketine öncülük eden kadınlar, kadın sorunlarının kökeninin ataerkil toplum yapısından kaynaklandığını öne sürmüşlerdir. Onlara göre sorun, kadın hakları değil kadının kurtuluşudur. Amaç kadın erkek eşitliğinden öte, kadınların kendi değerleri ile şekillendirebilecekleri adaletli bir dünya yaratmaktır. Kadının ezilmişlikten kurtulması için ataerkil yapının ve devlet başta olmak üzere, bu yapının baskı araçlarının (devlet himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim ve güvenlik kurumları) yeniden şekillenmesi gerekmektedir. Özel alan ile kamu alanı arasındaki uçurum aşılarak, kadının özel hayatında güvenceye sahip olması ve seçme özgürlüğüne kavuşturulması gerekmektedir (Arat, 1991; 12). Kısaca, feministler toplumda kadınların yaşadığı bütün sorunların özellikle de kadının ezilmesi ve ikincil konuma itilmesinin tamamen ataerkil toplum yapısından kaynaklandığını ve tüm bu sorunların çözümlenebilmesi için mevcut toplumsal yapının değişmesi, yeniden biçimlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

80’li yıllara gelindiğinde kadın hareketi “bölücülük”, “yabancılaşma” tartışmalarını aşarak, evrensel düzeyde erkek egemen toplumsal yapıya karşı çıkan, bağımsız örgütlenmeyi savunan, uygulama çabalarına girişen, özellikle düşünce düzeyinde güçlü bir feminizm çıkarmıştır. Bu bağlamda feminizm evrensel kategorilerinden yola çıkarak sadece “devlet feminizm”ini eleştirmekle kalmamış, aynı zamanda Marksistlerin kadın sorunlarına yaklaşımıyla da ayrılıklarını tartışma yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra feministler çalışmalarında, Türkiye özelinde bu evrensel kategorilerin de anlamını sorgulayıp, bu kategorileri geliştirmeye yönelmişlerdir. En önemlisi de, kadın hareketi / feminizm Türkiye’nin siyasal gündeminde, ulusçuluk, yerellik tartışmalarını aşarak bağımsız örgütlenme, erkek egemenliğine karşı çıkma gibi feminizmin evrensel kategorileriyle yer almıştır (Çağatay, Soysal, 1990;309). Feminizm adına evrensel söylemlerin gelişmesi 80’lerin başından itibaren sıkça dile getirilir olmuştur.

Kadın hareketi 1980’lerin otoriter rejiminden yeniden demokrasiye geçişte de rol oynamıştır. 1930’larda kadınlara verilen siyasal haklar nasıl ki otoriter rejime demokratik bir görünüm kazandırmışsa, 1980’lerde de kadın hareketi çok değişik şartlar altında kurulmuş bir otoriter rejimin yeniden demokrasiye geçmesine katkıda

bulunmuştur. Kadının hak ve özgürlüklerini sınırlandıran devlete karşı çıkmak demokratikleşme sürecine bir katkı olarak da adlandırılmıştır (Arat, 1991;16). Bu sayede, erkek egemen otoriter yapı, kadının çok sesliliği karşısında direnememiştir.

Batılılaşma düşüncesi doğrultusunda gerçekleştirilen Kemalist reformlar ve sosyo - ekonomik gelişme, 1980 döneminin özgün koşullarında kadın hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1980'ler kadın hareketi Kemalizm'in liberal politikalarının radikal bir uzantısıdır (Arat, 1991;18). Kısaca kadın hareketinin kökleri Kemalist reformlara dayanmaktadır.

Buna karşı kadın hareketi, eşitlikçi Kemalist reformlar açısından sadece kadın konusuna eğilmeyi yeterli bulmamakla birlikte devlet kanalıyla getirilebilecek eşitlikçi yasal düzenlemelerden öte ataerkil toplumsal ilişkilerin yeniden biçimlenmesinden yanadır. Devlet'in yadsıdığı özel hayata eğilip, kadını özel hayatındaki ezilmişliğinden kurtarmayı amaçlamaktadır (Arat, 1991;18).

Kadın hareketi Kemalist reformların önderliğinde gerçekleşen batılılaşma sürecinin bir parçasıdır. Bu reformların yarattığı ortamdan ve olanaklardan yararlanarak ortaya çıkabilmiştir. Kadın hareketi eğer Kemalist geleneğin bir uzantısı ise onu aşan bir uzantısıdır, çünkü bu geleneğin mevcut sınırları içinde kadın konusuna eğilmenin yeterliliğini sorgulamaktadır. Kemalist gelenekten farklı olarak kadın hareketi, köktenci bir değişimden yanadır ve kendisi için belirlediği, tanımladığı amaçlara rağmen, Kemalist ülküleri yaşatmıştır (Arat, 1991; 7). Kadın hareketi toplumda var olan Ataerkil yapının yeniden düzenlenmesi için yaptığı çalışmalar ve gösterdiği çabalar aslında Kemalist reformların da amaçlamış olduğu demokratik, laik bir toplum oluşturma mücadelesine yardımcı olmuştur.

Kadın hareketi, Kemalist geleneğin önemli bir parçası, en azından ideali olan liberal bir anlayışın Türkiye'de yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyıldan bu yana devlet ağırlıklı toplum içinde ezilen liberal görüş, 1980 sonrasında siyasal gündemde önemli bir yer tutmuştur. Liberal ideoloji bireyin önemi, gücü, çıkarları üzerine kurulu olduğundan, devlet olanaklarından bağımsız hatta devlete karşı bireyin oluşturduğu grupların çıkarlarını, gücünü, önemini savunmaktadır (Arat, 1991;14).

Elde edilen başarıların, özellikle kadın hareketine ivme kazandıran ve ataerkil yapıyı değiştirmeyi amaçlayan feminist hareket için belki de amaçlanmamış bir yanı, bir önemi olmakla birlikte feminist kadınlar radikal bir değişim için uğraş vermektedirler. Diğer

tarafından, somut eylemleri ve başarıları ile, beklenmedik bir biçimde, liberal bir toplumun oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle 19. yüzyıldan bu yana istenen, Kemalist devrimle gerçekleştirilmeye çalışılan sivil toplumun bir yapı taşı konumuna gelmişlerdir (Arat, 1991;15). Feminist kadın hareketi kendiliğinden de olsa Kemalist değerleri ve onun amaçlarını yaşatmaktadır. Kadın hareketi yalnız liberal değil, aynı zamanda demokratik bir toplum oluşturmaya da katkıda bulunmuştur.

Batılılaşma yolunda verilen demokrasi, laiklik ve liberalizm mücadelesi, Kemalist geleneğin bir parçasıdır. 1982 Anayasası ve Anavatan Partisi Yönetimi ekonomik liberalizmi gündemde tutarken kişisel özgürlüklere tekrar kısıtlamalar getirmiştir. (Arat, 1991; 8). Temel hak ve hürriyetlere önem veren 1961 Anayasası ile kıyaslandığında 1982 Anayasası daha katı hükümler getirmektedir.

Kadın hareketi Cumhuriyet'in kurulmasından bu yana yaşanan tarihsel süreçte bir takım kazanımlar elde etmiştir. Yasal düzeyde bir çok kadın hakları tanınmış, liberal feminizmin öngördüğü değişiklikleri benimsemiş güçlü orta sınıf profesyonel kadın topluluğu oluşmuş, kadınlar siyasal hareketler içinde önemli deneylerden geçmiş ve kitle hareketleri içinde yaygın kadın katılımının görüldüğü dönemler yaşanmıştır. (Çağatay, Soysal, 1990;309).

Kadın hareketi bir birey olarak kadına saygınlık kazandırmayı ve yine birey olarak onu güçlü kılmayı amaçlar. Birey olarak kendi hislerine, sorunlarına sahip çıkmasının önemini vurgulamakla birlikte kadınlara bu fırsatın yaratılması için çabalamakta ve bu amaç uğrunda bir kamuoyu oluşturmaktadır. (Arat, 1991;14).

Toplumda marjinal bir konumunda olan kadın hareketi ve Kemalist değerler arasındaki çelişkiye karşın, kadın hareketi kendi amaçları doğrultusunda gerçekleştirdiği somut eylemleri ile bir anlamda Kemalist amaçlara hizmet etmekte ve çoğunluğun benimsediği Kemalist değerlerin yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Kadın hareketi Kemalizm'in hedeflediği liberal toplumu oluşturmada, hem bireye saygıyı vurgulamış, hem de bireylerin yatay dayanışma ile devletten bağımsız bir güç yaratmalarına yardımcı olmuştur(Arat,1991;18-19). Bu dönemde kadın örgütlenmelerinin arttığı görülmektedir.. Böylece kadın hareketi Kemalist reformları ve Kemalist değerleri yaşatmalarını, onların amaçlarını gerçekleştirmelerini ve tarihsel misyonlarını devam ettirmelerini sağlamıştır. Aynı zamanda da kendi hedeflerini, isteklerini Kemalist reformları aşarak gerçekleştirmiştir.

Nitekim 1980 sonrası kadın hareketi birey olarak saygınlıklarının önemi vurgulanan kadınları dayanışmaya yöneltebilmiş ve kadınlar arası dayanışma ile sivil toplumdan gelen bir güç oluşturmuştur (Arat, 1991;15). Böylece erkek egemen siyasî iradeye mesajlarını daha güçlü iletmişlerdir.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra eskiden mahrem sayılan birçok konu açığa çıkmış ve üzerine tartışılmaya başlanmıştır. Aslında bu eğilim kendini daha 70’lerde göstermiştir. Örneğin, Füsun Erbulak 1974’de “Neden geç kaldım” adlı kitabında yaşamının en mahrem bölümlerini dile getirmiştir. Onu Duygu Asena’nın “ Kadının Adı Yok – Kahramanlar Hep Erkek ”adlı yapıtları takip etmiştir. Özel yaşamın odak noktası olduğu yaşam öyküleri ancak 90’ların ikinci yarısında en çok satan kitapların listesine girebilmiştir (Unat, 1998; 295).

Geniş çaplı bir araştırma yapılması durumunda radikal feminizmin bireysel yönü en çok medyanın çeşitli araçlarını etkilemişe benzemektedir. Gerek özel televizyonlarda, neredeyse her gün birkaç kez ekrana getirilen cinsel konu ve görüntü ağırlıklı klipler ve aynı doğrultuda düzenlenen talk – show’lar, gerekse de basılı medyada boy gösteren, farklı kuşak ve gelir grubuna mensup kadın/erkek okuyucuya hitap eden dergiler ve son beş yıla kadar hiç tartışmaya açılmayan zina, ensest, eşcinsellik, serbest evlilik ve benzeri konulara alabildiğine yer vermektedirler. Bu eğilimi Foucault’ cu bir bakışla (Unat, 1998; 295) “modern toplumlar” “itiraf”a, “cinsellikle ilgili gerçekleri anlatma” ya zorlanmaktadır türünden yorumlarla açıklamak mümkündür. Önceki dönemlerde mahrem sayılan bir çok konu, görüntü ve hiç dile getirilmeyen sorunlar 1980’li yıllardan sona ifade edilmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte mahrem sayılan konulara ve özel hayata bakış tarzı da değişmektedir.

Feminizm Türkiye’de fazla yaygınlaşamamış ve kısa sürede parçalanmıştır. Haklarını savunmak isteyen kadınlar, “yoksa sen feminist misin?” sorusuyla ürkütülmeye başlanmıştır. Bütün bu olumsuz etkenlere rağmen, hem kadınların bilincinde hem de toplumda göz ardı edilmeyecek bir etki yaratmayı başarmakla birlikte küçümsenemeyecek bir çok gelişmenin yaşanmasını sağlamıştır. Bunları kısaca şöyle özetlemek mümkündür(Kılıç, 1998;359): Aile içi şiddet ve tecavüz ilk kez tartışılmaya başlanmış, artık kadınların ezildiğini söyleyenlere, “Türkiye’ de kadınlara bütün haklar sağlanmıştır” teziyle yanıt verilmemiştir. 1990’larda, devlet ilk kez, önce Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nü sonra Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nı

oluşturarak kadınların sorunları olduğunu kabul etmiştir. Yasalardaki kadınlar aleyhine olan bazı maddeler iptal edilmiştir. Örneğin, kadının çalışmak için kocasından izin alması zorunluluğu kaldırılmış, zinada kadın ve erkeğe eşitsiz cezalar veren yasa maddeleri Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Basın ve televizyonda kadın sorunları neredeyse günlük işlenen konular haline gelmiş, 1980'lerin sonunda ise Türkiye'de de liberal kadın hareketinin yanı sıra, farklı bakış açıları tartışılmaya başlanmıştır (Binark, 1993;73).

Türkiye'de 1980 sonrası kadın kimliği çeşitli açılardan ele alınmıştır. Yöreye ve sınıfa göre değişen kadın sorunu konusu çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilerek, Türk kadınlarının bilinçlendirilmesine, onların kendi kişiliklerine ve yaşamlarına sahip çıkmalarına öncülük edilmiştir.

Bugün Türkiye'de kadınlar kırk yılı aşkın bir süredir batı burjuva demokrasilerinde kadınların sahip olduğu haklara sahiptirler. Kadın-erkek eşitliği anayasal bir ilke olmasına karşın, hakların kullanılması açısından kadınların erkeklerden ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, sınıfsal konumlarına göre, kendi aralarında da farklılıkların olduğu açıktır. Bugün Türk toplumunda tek bir kadın sorunundan söz etmek mümkün değildir. Türkiye'de kırsal kesimde ücretsiz tarım işçisi olarak çalışan kadının, sanayide ikinci sınıf işçi olarak çalışan kadının, kamu yönetiminde çalışan kent kadının, kadın olmalarından kaynaklanan ortak sorunlarının yanı sıra birde sınıfsal konumlarının yarattığı sorunları vardır. Herhangi bir toplumda herhangi bir zamanda kadının konumunun en somut göstergesi toplumsal üretime katılma derecesi ve koşullarıdır (Çitçi, 1982; 93). Aynı şekilde Türkiye'de de kadınların konumlarını anlamak için onların ne derecede toplumsal üretime katıldığına, çalışma koşullarına, ne tür işlerde görev aldıklarına ve emeklerinin karşılığında aldıkları ücrete bakmak yeterlidir. Anayasamız ve Medenî Kanunumuz pozitif bir kadın ayrımcılığı yaparak halen kadını erkeğe karşı korumaktadır.

2. 4. TÜRKİYE'DE YAŞANAN SOSYAL DEĞİŞİMİN KADIN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Değişim canlıların en önemli özelliğidir. Bu değişim özeliği, insanlar için olduğu kadar insanlardan kurulu olan toplum içinde söz konusudur. İnsan toplumları, yüzyıllar

boyunca, sosyal ekonomik ve politik etkenlerin birbiriyle iç içe girmiş etkinliği içinde sürekli değişim göstermiş ve göstermektedirler. Bu etkenlerdeki değişmelerin birbirine paralel olarak gerçekleştiği toplumlarda, toplumsal değişim belli bir ön hazırlık döneminden sonra kolay geçişler biçiminde, durumun böyle olmadığı toplumlarda ise geçişler sıçramalı bir şekilde gerçekleşmiştir. Türk toplumu özellikle son yüzyıllarda, bu tipte bir değişimi yaşamaktadır. Çünkü çağdaşlaşma süreci diğer toplumlarda olduğu gibi değişen toplum yaşamı biçimlerine yumuşak bir geçiş söz konusu olmamış, tersine sıçramalı bir ilerleme gerçekleşmiştir. Bu sıçramalı geçişlerde özellikle yabancılaşma duygusu ve bundan doğan çeşitli tepkileri de beraberinde getirmiştir. Temelde üretim koşullarından kaynaklanan ve yüzyıllar boyunca toplum kesimleri arasında, gittikçe derinleşen bir ayrıma yol açan sosyo-kültürel farklılık doğmuştur.

İnsanlar her çağda ve toplumda toplumsal değişimlerden gerek birey, gerekse grup olarak değişik biçimlerde etkilenmişlerdir. Bu etkilenme özellikle kadınlar ve erkekler açısından çok farklı olmuş, üstlendikleri role bağlı olarak belli davranış biçimleri oluşup kalıplaşmış ve toplumsal kavramları meydana getirmiştir. Bu rol dağılımı içerisinde, kadınlar toplum yaşamında giderek daha geri plana itilmiş duruma düşmüşlerdir. Daha sonraki bütün dönemlerde kadınlar, onlara erkek egemen toplum tarafından uygun görülmüş olan ikincil konumlarını ve pasif rollerini değiştirmek, bir kadın olarak asıl hak ettikleri konumlarda ve statülerde yer almak, erkeklerle her anlamda eşit haklara sahip olmak ve sahip olmaları gereken hak ve özgürlükleri elde etmek için bir savaşım vermişlerdir. Kısaca Batı toplumlarında olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar haklarını elde edebilmek ve rol değişikliğini gerçekleştirebilmek için yıllar boyunca güçlü bir savaş vermek zorunda kalmışlardır. Daha önceki konularda da kadının bu mücadelesi ve kazanımları ayrı ayrı dönem başlıkları altında değerlendirilmiş ve yaşanan değişimlerin kadın üzerindeki olumlu ve olumsuz bir çok etkileri ve yönleri tek tek ele alınmıştır.

Beşeri sermaye yatırımları, eğitim, öğretim, beslenme ve sağlık bakımı, işgücünün verimliliğini arttıran nedenler olmakla birlikte bireylerin tatminini de arttırmaktadır. Kadın ve erkek arasında eğitim olanakları daha eşit şekilde dağıtıldığı takdirde kişi başına ekonomik büyüme daha da hızlanmaktadır. Çalışan kadınlarda iyi eğitim, yüksek ücreti beraberinde getirmekte, geliri artan kadın içinde, zamanın fırsat maliyeti yükseldiği için çocuğunda fırsat maliyeti artmaktadır. Tarım kesiminde çalışan kadınlarda ise tarımsal üretimin verimliliği, yine artan eğitim düzeyinden olumlu olarak

etkilenmektedir. Dolayısıyla düşük gelirliilerin eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak üretken kapasite artışı olmakta, bu durum maddi olanakları yüksek olan insanlarla aralarındaki farkı kısmen de olsa azaltıcı etki yarattığı için eşitleyici etki ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eğitim bebek ve çocuk ölümlerinde azalmaya ve toplam doğurganlık hızlarının düşmesine neden olduğu için sosyal getirisi yüksek bir olgudur. Sonuçta nüfus artış hızı yavaşlamaktadır. Bu demografik etki ile de demografik geçiş süreci hızlanmaktadır (Çilingiroğlu, 1998;135). Kısaca toplumda temelde yapılacak bir değişimle ya da meydana gelen toplumsal değişimler aracılığıyla zincirleme olarak bir sonraki gelişim tetiklenmekte ve bu şekilde yükselen bir çizgiyle ilerleme kaydedilmektedir. Gerçekleşen bu ilerleme de toplumsal bir yaşamı var eden insanları etkilemekte ve daha iyi bir statüye ulaşmalarında yardımcı olmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi, Türkiye’de kalkınma çabaları ve yapısal değişim sürmektedir. Ancak başta kadınların eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını giderme yolundaki girişimler başta olmak üzere her alanda yeterli gelişme sağlandığını söylemek mümkün değildir.

Kadının sosyal ve ekonomik güvencesini evlilikte gören, bir başka deyişle kadına meslek olarak evliliği öngören bir düşünce biçimi hâlâ toplum genelinde yaygındır. Bu görüş kimi zaman kadını bir cinsel kimlik bunalımına sürüklemekte ve kadın erkek ilişkilerinde çatışmalara yol açmaktadır (İlal, 1992;103).

Kısaca kadınların ekonomik ve toplumsal değişim sürecinden gereği gibi pay alamadıkları görülür. Kadın gelişiminin ailedeki statü, çeşitli sektörlerdeki çalışan kadın sayı ve düzeyi gibi konularda Cumhuriyetin ilk yıllarında belirlediği biçimiyle hemen hemen sabitleştiği, siyasal katılım gibi diğer bazı alanlarda gerilediği eğitimde ise toplumun tüm katmanlarından aynı ölçüde olmamak üzere ilerlediği söylenebilir (Turan, 1998;141).

Türkiye, bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Gerek kırsal kesimden kentlere iç göç, gerekse yurt dışına dış göç ile yaşanan ortam ve konum değişikliği ve ayrıca çok hızlı yaygınlaşmış olan iletişim araçları ve haberleşmenin ülkenin her yerine ve kesimine ulaşması, hem bu geçiş sürecini hızlandırmakta hem de karmaşıklaştırmaktadır (İlal, 1992;103). Ülke sözü edilen bu geçiş süreci içerisinde kalkınmayı sürdürmekte, bu kalkınmayla birlikte ülke şartları ve toplumsal bir takım değişimler meydana gelmekte ve kadının statüsü de de bu değişimden pay almaktadır. Bazı ülkelerde diğerlerine göre, kalkınma ve kadının statüsü arasında daha sıkı bir ilişki olduğu gözlenmekte ya da kimi

lkelerde farklı eğitim, meslek, kentlileşme vb. düzeylerindeki kadınlar arasında daha büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye için geçerlidir. Yapılan araştırmalar sosyoekonomik gelişmenin kadının aile içi statüsünü yükselttiğini göstermektedir. Kalkınmanın kadının statüsü üzerindeki en büyük etkisi de Türkiye’de gözlenmektedir. Dolayısıyla, Ortadoğu kültürünü yansıtan erkek egemen Türk toplumunda, sosyoekonomik gelişmeyle kadının statüsünde çarpıcı iyileşmeler sağlanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1998;150).

Toplumsal değişimlerin kadınlara yansımasını ele alırken söz konusu olan bu değişim sürecinde, kadının bu süreci ve sürecinde kadını etkilemesi anlamında, eğitimin kadınlar üzerindeki etkileri, kadının çalışma yaşamındaki yeri ve tüm bunların yanı sıra değişen sosyal yaşam alanları içerisinde ev kadınının durumunu da kısaca değerlendirmenin büyük önemi vardır.

2.4.1. Eğitimin Kadınlar zerindeki Etkileri ve Devlet Politikası Olarak Kadın Eğitiminin Desteklenmesi

Türkiye’de kadının içinde bulunduğu konumu çeşitli açılardan incelemek mümkündür. Kamusal alanda yoğunlaşarak Cumhuriyet döneminin yasal, politik ve kurumsal reformları ve bu reformların sonuçları, Türkiye’de kadınların giderek okuryazarlık oranlarının artmasını, eğitimde başarılı olmalarını, politikaya ve işgücüne katılımlarını ve meslek sahibi olmalarını sağlamıştır.

Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana geçen dönemin resmi verilerine bakıldığında kadınların eğitime katılımlarının erkeklere oranla çok düşük olduğu görülmektedir. Bütün sorunlarına rağmen eğitim sistemi yaygınlığı, kurumsal yapısı, vs. ile gelişmiş ve büyümüştür. Yinede eğitim düzeninin her aşamasında kadınlar azınlıktadır (Gök, 1990;165). Toplumun her alanında var olan, Ataerkil ideolojinin bir göstergesi olan Kadın- erkek eşitsizliğinin, toplumsal ilişkilerin bu alanında da yaşanıyor olması şaşırtıcı olmamakla birlikte, beklenen ve bilinen bir sonuçtur.

Eğitim, hedeflerimizle ve olanaklarımızla ilgili temel inanışlarımızı biçimlendirirken; bilim, gerçek ve tarihle ilişki kurmamızı sağlar ve ğrendiklerimizle ilgili yeni sorular sorabilme yeteneğini bize kazandırır. Dolayısıyla okullar eleştirel düşünceyi, yaratıcılığı, toplumsal sorumlulukları geliştiren güçlenme ve özgürleşme alanları da

açabilirler. Örgün eğitimin amacı, insanların toplumsallaştırılması, onların toplumun üretici üyeleri olarak yetiştirilmesi, kendilerini geliştirebilmeleri için gereken becerilerle donatılması ve ortak değerlerin benimsetilmesidir(TÜSİAD, 2000; 24). Eğitim verili toplumsal güç dengelerini yeniden üretirken okullar yoluyla da, toplumsal konumların bireyin yetenek ve kişiliğine göre belirlendiği görüşünü yerleştirmektedir.

Eğitim sistemleri genellikle içinde bulundukları toplumların, toplumsal cinsiyet sistemine yani varolan toplumsal ilişkilere meşruiyet kazandırır. Toplumsal ilişkiler bir bütün olarak, örneğin yaş, din, ırk, sınıf, cinsiyet gibi toplumsal farklılıklar arasındaki güç ilişkileriyle sürdüğünden, eğitim de bu güç ilişkilerinin bir parçasıdır. Okulun uygun davranış biçimlerini ve kültürel normları benimsetme işlevi, bilinçli ya da bilinçsiz olarak toplumsal cinsiyet içerikli iletiler taşır. Dolayısıyla okullar, kız ve erkek çocuklarla, kadınlar ve erkekler hakkındaki kalıplaşmış yargıların ve sınırlayıcı görüşlerin taşıyıcılarıdır. Eğitim, kadınları güç ilişkilerinin alt basamaklarında tutacak biçimde yapılandığı ve gerçekleştirildiği ölçüde ataerkil kültürün ve ideolojinin yeniden üretimine hizmet eder (TÜSİAD, 2000;25-26). Kadınların eğitim süreci boyunca yaşadıkları cinsiyet kökenli ayrımcılık ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında değişik şekillerde ortaya çıkmakla birlikte kadınlara ilişkin değerlerin yeniden üretimine hizmet etmektedir.

Temel insan haklarının kavratılabilmesi, sürdürülebilir bir toplumsal ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi, cinsiyet grupları arasındaki eşitsizliğe son verilebilmesi için gerekli olan tek şey eğitimidir (Bener, 1998; 198). Ancak okullar aracılığıyla öğrencilerin içselleştirmeleri sağlanan toplumsal cinsiyet kalıpları bu durumu tam tersine çevirmektedir. Cinsiyet eşitsizliklerini en aza indirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak yerine bu yapıyı ve anlayışı tetikleyici, arttırıcı bir işlev görebilmektedir.

Eğitim, geleneksel cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretilmesinin yanı sıra kadınların kendi güçlerini ve kendilerini güçsüzleştiren etkenleri fark edebilmeleri ve bunları kendileri lehine değiştirebilmeleri için bir ortam da yaratabilmektedir. Kelly ve Nihlen, kadınların da tüm öğrenciler gibi çok kez kendilerine verilen bilgiyi süzgeçlediklerini, kendilerine yaracak biçimde kullandıklarını, hatta reddettiklerini belirtmektedirler. Bu karşı koymalar ve dirençler, kadınların kamusal ve özel yaşamlarındaki dönüşümleri de eğitimin bu dönüşüm sürecindeki rolünü de anlamamıza yardım eder (TÜSİAD, 2000; 26). Hem bu dönüşüm ve karşı koyma süreçleri, hem de kadınların bilinçlilik

düzeyinden kaynaklanan boyutlar eğitim-kadınlar ilişkisinin biçimlenmesinde önem taşımaktadır.

Eğitimin hem bir egemenlik hem de özgürleşme faktörlerini içinde barındırdığını kabul eden bakış, okulları, sınıf ayrımı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten, piyasanın taleplerine uygun işgücü ve insan yetiştiren yerler olarak gören görüş ile, öğrencileri yurt sever, çalışkan, sorumlu yurttaş becerileri ve tavırlarıyla donatmakla tanımlayan görüş birbirinden farklıdır (McLaren, 1989;160-164). Burada sözü edilen eğitimin özgürleştirici potansiyeli kadınlar için çok büyük bir önem taşımaktadır. Buna göre eğitimi tek başına değil, bir çok ilişkiler süzgecinden geçirerek değerlendirmemiz gerekmektedir. Burada önemli olan eğitimin tek başına ne ifade ettiği ve ne yarar sağladığı değildir. Sınıf, ırk, cinsiyetle ilişkileri, bu ilişkilere nasıl bir yön verdiği ve güç dağılımını nasıl kontrol ettiğidir. Bu ilişkiler içinde eğitim ve okul toplumsal bir denetim ve baskı mekanizması olabilmekle birlikte, etkili ve güçlü bir değişme aracı olarak da etkilerini gösterebilecektir.

Toplumda kadınların içinde bulundukları durumu ve konumlarını değiştirmek; gerçek bir özgürlük ve bağımsız bir kişiliğe kavuşmak açısından en önemli bir faktör olan eğitim, kadının yetki sahibi olmasında, toplumda ve kendi ev yaşamında güç ve statü sahibi olmasında bir anahtardır (Bener, 1998; 199). Bu eğitim faktörünü çok iyi bir şekilde değerlendiren kadınlar, hedefledikleri amaçlara ulaşabilmekte ve toplumda saygın bir statüye kavuşmakta, bir takım etkenlerden dolayı gelecekleri için çok büyük bir önem taşıyan bu fırsatı değerlendiremeyenler ise, eğitimsizliğin yarattığı tüm olumsuzlukları omuzlarında taşımakta ve büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Yapılan bir çok araştırmaya göre, kadınlar eğitiminden erkeklerle eşit oranda ya da onlardan daha fazla yarar sağlamaktadır. Yine bu araştırmalar, özellikle düşük gelir grubundaki ülkelerde kadın eğitime yapılan yatırımın erkek eğitiminden daha yüksek verimi olduğunu göstermektedir. Kadının eğitim düzeyi yükseldikçe aile başına daha az çocuk düştüğü gibi, daha az çocuk ölümü ile karşılaşmakta, evlilik yaşı ertelenmekte, daha sağlıklı, daha iyi beslenmiş ve eğitilmiş çocuklar yetişmesi olasılığı güçlenmekte, özellikle kız çocukların eğitim şansı yükselmektedir. Eğitim, kadınlara, ilgilerini ve çıkarlarını özel yaşama kapatan ilişkilerin dışına çıkma, geleneksel kadın ortamlarından farklı çevrelerle tanışma şansı vermekte; hareket ve girişim özgürlüğünü artırmaktadır (TÜSİAD, 2000; 28-29). Eğitimle birlikte bu tür geniş imkanlara sahip olan kadınlar

evde, toplumda kısacası her alanda ve bir çok konuda söz sahibi olabilmektedir. Ayrıca Kadınların okuma yazmayı öğrenmeleri her alanda çocuklarına ve ailelerine daha iyi bir yaşam ve bakım sağlama, kazanç getiren beceriler edinme, günlük yaşamda bağımlılıktan kurtulmaya yardım edecek bilgileri okuyup anlama gibi bir çok fayda sağlayacaktır.

Kadınların eğitilmiş olması, bütün bu olumlu etkilerinin yanı sıra, gelecek kuşakların kadınları için sundukları modellerin çeşitlenmesinin ve yaygınlaşmasının yolunu açmaktadır. Üstelik kadınlar eğitim yoluyla kazanımlarını ve bilgilerini genellikle arkadaşlarıyla, akrabalarıyla ve özellikle de kızlarıyla paylaşmaktadırlar (TÜSİAD, 2000; 30). Bu sayede kadınlar eğitimin sağladığı bilgileri başkalarıyla paylaşma yolu ile yaygınlaştırmakta ve kazanımlarından sadece kendileri değil, iletişim kurdukları bir çok kişi faydalanmakta ve bilinçlenmektedir.

Eğitim hem toplumsal yaşamın diğer alanları ile ilişkisi bakımından, hem de kurumsal olarak kendi içinde birçok tartışma noktasını barındırmaktadır. Bu nedenle eğitim ve eğitimin etkileri değerlendirilirken de çok yönü bir şekilde ele alınıp değerlendirilmelidir. Diğer taraftan kadının toplumsal yaşamdaki yeri ve ikincil konumda görülmesinin sonucu olarak ortaya çıkan kadın sorunu da yine çok boyutlu bir tartışma alanı durumundadır.

Kadınlar eğitimle birlikte, toplumda var olan kadın sorunlarının ve kendi sıkıntılarının farkına varmakta ve duruma daha farklı bir gözle bakmakta dolayısıyla soruna yaklaşımı da farklı olmaktadır. Kadınlar, kadın sorunlarını eğitimin verdiği bilinçlilik ve daha geniş bir bakış açısı içerisinde değerlendirmektedir. Çünkü eğitim kadınlara kendini ifade etme, farklılıkları kabul etme, birbirini dinleme, sorunların ortaklığını algılama, sorunlar üzerine birlikte düşünme ve ortak çözümler getirme gibi beceriler kazandırmıştır. Kadınlar yine bu kazanımları sayesinde bilinçlenmekte, eleştirel düşünme yetisine sahip olmakta, konumlarının/durumlarının daha kolay farkına varmakta ve bunu nasıl değiştirebilecekleri üzerine düşünmektedirler. Bu sözü edilen aşamalar ve kazanımlar şüphesiz ki çok kolay bir biçimde gerçekleşmemekle birlikte özellikle kadınların durumlarını ve konumlarını fark ettikleri andan itibaren ortaya öfke duygusu ve kabullenememe durumları çıkmaktadır. Freire söz konusu olan bu durumu “Ezilenlerin Pedagojisi” isimli eserinde şu şekilde dile getirmiştir: “Gerçekteki

ezilmeye, ona ezilmenin bilincini katarak daha da sıkıntı verici kılmak, rezilliği yayımlayarak daha da rezilleştirmek gerekir” (Freire, 1995; 31).

“Ezen, ezilenlerle ancak onları soyut bir kategori saymayı bırakıp, haksızlığa maruz kalmış, söz hakları ellerinden alınmış, emeklerini satarken aldatılmış kişiler olarak algıladığı zaman dayanışır: sahte, duygusal, bireyci tavırlardan vazgeçtiği, sevgi ediminin riskine girdiği zaman. Doğru dayanışma ancak bu sevgi edimi tamsa, varoluşsal bir boyut kazanmış, praksiye dönüşmüşse vardır (Freire, 1995; 30).

Eğitimli kadınlar bağımsız kararlar verebilmekte ve kendilerini savunabilmektedirler. Kadının eğitim düzeyi onun mesleki fırsatlarını, yasal ve diğer haklarını kısaca onun yaşam stili ve seçeneklerini çok belirgin bir şekilde etkilemektedir. Bütün bunlara ek olarak eğitim kadınların, bazı sosyal ön yargıların ötesinde kendi yaşamlarını kontrol etmelerini, çocuk yetiştirme kimliği ötesinde bir statülerinin olduğunu kabul etmede ve kendi toplumlarında kamu yaşamına da tam katılımlarını sağlamaktadır.

Kadınların toplumdaki ikincilliğini sürekli pekiştiren ve erkek egemen yapının devamlılığını sağlayan ataerkil ideolojinin altedilmesinde eğitim çok önemli bir yere sahiptir (Ağduk, 1998; 67). Çünkü eğitimle birlikte kadınlar da bir çok hak ve fırsata sahip olmaktadır.

Eğitim toplumun gelişimini hızlandırma, yetenekleri uyandırma, insanları güçlendirme ve haklarını koruma bakımından büyük bir kapasiteye ve etkiye sahiptir. Eğitime yatırım da, bir ülkenin kendi ekonomik ve sosyal refahının gelişmesi ve demokratik bir toplumun temelini atması için izlenebilecek en emin ve doğru yol olarak düşünülür. Yaklaşık elli yıldan beri eğitimin, özellikle de temel eğitimin yaygınlaştırılması geliştirmekte olan ülkelerde siyasetin ana hedeflerinden biri haline gelmiştir (TÜSİAD, 2000; 25). Zamanla eğitimin ülkeler açısından önemi anlaşılmış ve gelişimi hedefleyen her ülke eğitime öncelik vermiştir. Eğitimli insanların sayısı bir ülkenin gelişmişlik derecesinin en önemli göstergelerinden biridir.

Gelişmiş ülkelerde kadının yüksek öğrenim düzeyinde erkeklerle eşit bir biçimde temsil edilemeyişi sorun teşkil ederken, az gelişmiş ülkeler okur-yazarlık sorununu çözme çabasıındadırlar. Bu eğitim olanaklarının kısıtlılığından ise her zaman olduğu gibi öncelikle kadın nüfus etkilenmektedir. Az gelişmiş ülkeler temel eğitim sorunlarının çözülmemiş olması yönünde gelişmiş ülkelere farklılık göstermektedirler (Bener, 1998; 199). Söz konusu olan ülkeler de gelişme sağlamak için, bu eğitim sorununu

ortadan kaldırma mücadelesi vermektedirler. Çünkü eğitimle ortaya çıkacak olan nitelikli insanlar, o ülkenin kalkınması için bir odak noktası olacaklardır.

Dünya Bankasının 200 ülkede yaptığı bir çalışma, ilköğretimdeki kızların eğitime gerekli yatırımı yapan ülkelerin daha fazla ekonomik üretkenlik sağladıklarını göstermektedir. Kadınların daha iyi bir eğitim sayesinde daha iyi işlere sahip olmalarıyla geliri de artmaktadır (Bener, 1998; 200). Eğitimli kadınlar tek bir alanda faaliyet göstermemekte, hem evde hem de iş sahalarında üretken bir durum sergileyerek kadınların eğitilmesinin ne kadar katkı sağlayıcı ve önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

21. yüzyılda kadınların ulusal gelişmeye etkin bir biçimde katılabilmelerinde temel sorun, kaliteli bir eğitim sayesinde onları bilim, teknoloji ve haberleşmenin içine sokabilmek, her sahaya girebilmelerini ve yaratıcılıklarını ortaya çıkarabilmelerini sağlamaktır. Kadınların eğitimi, çağdaş bilgi ve yeteneklerle donatılması, yetiştireceği nesiller açısından önemli olduğu gibi kendisine ve ailesine sağlayacağı statü ve prestij bakımından da önemlidir. Özellikle bilgi çağında olduğumuz düşünülürse, aile içinde temel bir unsur olan kadının diğerleriyle eşit eğitim imkanına sahip olmasının her şeyden önce yetişmesinde önemli pay sahibi olduğu çocuğuyla ilişkisinde bir sağlamlık, daha genel olarak ise, içinde bir parçayı keşfettiği toplumuyla bütünleşme anlamında vazgeçilmez hale geldiği görülmektedir (Bener, 1998; 199). Ancak hâlâ kadın ve kız çocuklar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere eğitim ve öğretim kaynaklarına ulaşmada eşit olanaklara sahip değildirler. Eğitimde erkeklerin kızlara göre tercih edilmesi durumu, sadece üçüncü dünya ülkelerine özgü bir sorun değildir.

Kadınların eşitlik ve değişim bilincine ulaşmaları için öncelikle geleneksel kadınlık kalıplarını kırmaları gerekmektedir, bunun için de yol öncelikle bilinçlenmekten geçer. Şu ana kadar böyle bir bilinçlenmeye pek fazla olanak sağlayacak yaygın eğitim programları düzenlenmemiştir. Fakat son 10-15 yılda özellikle feminizm ve kadın hareketi, kadınların verili kimliklerini dönüştürmeleri ve ortak sorunlarının bilincine varmaları konusunda küçük kıvılcıklar yaratmıştır. Bu küçük gelişmenin daha ileri seviyelere ulaşması için daha programlı ve bilinçli eğitim programlarının hazırlanması gerekmektedir. Dünyanın dört bir yanında şimdiye kadar bu konuda belki yüzlerce eğitim çalışması yapılmıştır (Ağduk, 1998; 69). Yüzlerce ülkenin yaptığı bu eğitim

çalışmaları değerlendirilerek, daha bilinçli eğitim programları hazırlanabilir. Böylece eğitim alanında da yaşanan kadın-erkek eşitsizliği sorunu çözümlenebilir.

Son 30 yıl boyunca dünyanın büyük bir bölümünde etkili olan eğitim seferberliği sayesinde ortalama öğrenci kayıtları yükselmiş, temel eğitim süresi artmıştır. Okur-yazarlık oranını arttırmak için ulusal ve uluslar arası pek çok faaliyet düzenlenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de genç nüfusun tamamının okur-yazar olması sağlanmış ve kadınlar da bu gelişmelerden yararlanmıştır. Bugün çok daha fazla sayıda kız çocuk ve kadın okula gitmektedir. Bu gelişmeye rağmen, ihmal edilen yıllar yetişkinler arasında özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerindeki kadınlar arasında yüksek bir okur-yazar olamama oranına neden olmuştur (Bener, 1998; 198-199).

CEDAW ("The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women" baş harflerinden oluşan ifade) yani Birleşmiş Milletler' in "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"nin 10. maddesinde, Taraf devletlerin, eğitim alanında erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını garanti altına almak için, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tüm önlemlerin alınmasını gerekli kılar. T. C Anayasası' nın 42. maddesi, eğitimi sosyal ve ekonomik insan haklarından biri olarak ele alır. Bu madde, erkek ve kız çocuklarının eğitimde eşit haklara sahip olduklarını garanti etmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, ilköğretim dahil bütün eğitim düzeylerinde kız çocuklarının okullaşma oranları, erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Sonuç olarak, kadınlar arasında okuma- yazma bilmeyenlerin oranı daha yüksektir. 1990 Nüfus Sayımı, kadın nüfusun yüzde 30. 7' sinin, erkeklerin ise sadece yüzde 10. 1'inin okuma-yazma bilmediğini göstermektedir. Yaş gruplarına göre ayrımlanarak değerlendirildiğinde, daha genç bireyler için azalan bir eğri gözlenmektedir ve bu da okur-yazarlık oranlarında cinsiyetler arasındaki açığın daralmakta olduğunu gösterir (Hancıoğlu, Koç, Dayıoğlu, 2000;75). Buradan da anlaşıldığı gibi, devletin kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesinde daha çok çaba göstermesi gerekmekte ve aynı zamanda ailelerin ve kadınların da bu konularda daha fazla bilinçlendirmesini gerektirmektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ise, eğitim kurumlarının cinsiyet ayrımı gözetilmeden herkese açık olması, eğitimde kadın-erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanması, okullarda kız-erkek karma eğitim yapılması, ancak eğitim türüne, imkan ve

zorluklarına göre bazı okulların yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılması ilkelerini benimser.

Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1979), Pekin Eylem Plânı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu kapsamındaki uluslar arası taahhütleri de kadınların ve kız çocuklarının eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak tüm önlemleri almasını gerektirir.

Türkiye'de okur- yazar olmama genel olarak ve kadın okumaz yazmazlığı özel olarak önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir. Türkiye'nin Pekin taahhütleri arasında yer alan 2000 yılına kadar kadın okuryazarlığını yüzde yüze ulaştırma hedefi de gerçekleştirilememiştir (TÜSİAD, 2000; 33). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), özellikle kadın nüfusun yaklaşık yarısı okuma yazma bilmeyen Türkiye'nin Güneydoğusunda kadın okumaz yazmazlığını azaltmak için bu amaca yönelik kurslar düzenlemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde başlatılmış en büyük tek kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu'daki kadınların eğitim açısından fazlasıyla dezavantajlı eğitim konumlarını dikkate alarak, kadınların kalkınma süreciyle bütünleşmelerini amaçlayan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) oluşturmuştur. Hedef kitle 14-50 yaş grubundaki kadınlardır. Bu merkezlerin amacı hedef grubu bir araya getirerek aralarında bir ağ oluşturmak, sorunlarını tanımlamaları konusunda yardımcı ve çözümler bulma konusunda güdüleyici olmak, liderlik becerileri öğretmek ve özgüvenlerini geliştirerek toplum içinde kadınları güvenilir kılmaktır. ÇATOM' ların sunduğu en önemli hizmetlerden biri okuma-yazma kurslarıdır. Ayrıca çocuk bakımından aile planlamasına ve meslek kurslarına kadar değişen çeşitli programlarda sunulmaktadır (Hancıoğlu, Koç, Dayıoğlu, 2000;75).

2.4.2. Mevcut Ekonomik Sistemde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri

Eğitimle kadınların işgücüne katılımları arasındaki ilişki güçlü ve olumlu yöndedir. Ayrıca söz konusu olan bu durum, eğitimin kadınların yaşamını değiştirmedeki büyük ve etkili gücünü kanıtlar niteliktedir.

Türkiye'de işgücüne kadının katılımı daha çok tarım sektöründedir. Hatta tarım sektöründe çalışan kadın sayısı erkek sayısına nazaran daha fazladır. Kadın, tarımsal

alandaki tarım işçisi olarak yer almakla birlikte aynı zamanda ev işlerini de yürütmektedir. Bazı yörelerde erkeklerin hiç çalışmayıp tüm üretimi kadınların yürüttüğü de gözlenebilir. Bu durum, kırsal kesimdeki Türk kadınının yaşadığı acı almaz bir sömürüdür. Türkiye’de çalıştığı işten ücret alamayan kadınlar da mevcuttur (Erefe, 1998; 183). Kadın Türkiye’de özellikle kırsal kesimlerde genelde düzenli ücret ödemesi yapan sektörlerde değil de büyük çoğunlukla tarım kesiminde, karşılık beklemeden aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kırsal kesimde okuryazar olmayan kadınlar çok yüksek oranlarla ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak zorundadır. Ancak, çok eskiden beri erkeklerle eşit sorumluluk taşıyan, ekonomik faaliyetlere genelde ücretsiz aile işçisi statüsünde katılan kadınların, üretim faaliyetlerine daha fazla katılımları, yalnızca onların bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesiyle mümkün olabilir.

İşgücüne katılımda kadınlarla erkekler arasındaki fark, lisenin altındaki kademelerde % 30’lar düzeyinde iken, üniversite düzeyinde % 10’a kadar düşmektedir. Ortaokul veya üzeri eğitim almış kadınların yalnız % 5’i tarım sektöründe, geriye kalan % 95’i ise profesyonel, teknik, idari görevlerde ve vasıflı işlerde istihdam edilmektedir (TÜSİAD, 2000; 29-30). Bunun yanı sıra kadınlar bir çok yerde erkeğe kıyasla yarı yarıya veya 2/3 ücrete çalışırlar; en son ve güçlkle işe alındıkları gibi, en önce de onlar işten çıkarılırlar. Kadınların belli bir meslek becerisi edinme olanakları eğitimle yükselmektedir Eğitim düzeyi yükseldikçe kadının işgücüne katılma oranı da artmaktadır.

Geleneksel ekonomilerde tarım kesiminde çalışanlar toplumun en az eğitilmiş kesimidir. Buna karşılık modern çiftçiler, melez ürünler, yeni üretim teknikleri, karmaşık araçlar, hatta ürünler için yeni pazarlar araştırmada daha başarılı olmaktadırlar. Çünkü eğitim, bireyin yeni gelişmelere ve yeni durumlara kolaylıkla uyum sağlamasına yardım eder. Sonuçta da çoğu ülkede tarım kesiminde çalışanların sayısı azalmakla birlikte, tarımdan elde edilen hasılanın payı azalmamaktadır(Çilingiroğlu, 1998; 137-138). Çünkü eğitim ve öğretim işgücüne katılım oranını da doğrudan etkilediği gibi işgücünün verimliliğini de doğrudan etkilemekte ve arttırmaktadır.

Kırsal kesimdeki çalışma ortamı ile kentsel çalışma ortamı birbirinden farklı yapılanmalara sahiptir. Kentsel ortamda çalışma, daha çok modern üretim girdilerinin kullanıldığı endüstri ve hizmet alanlarında belli bir eğitim ve uzmanlığı gerektiren

özelliğindedir. Eğitimli olsa bile kent kadının çalışma eğilimi çok düşüktür. Bununla birlikte, bir çok kırsal kesim kadınında kente göçtükten sonra üretimden koptuğu gözlenmektedir. Sadece eğitimi ve ekonomik gücü düşük kadınların ev işçiliği türü ve sigorta dışı, adı meslek veya uğraşlar arasında yer almayan marjinal işlerde çalışması sık rastlanan bir olgudur. Türk kadın çoğunluğu eğitimli ya da eğitimsiz olsun evinde edilgen eş ve anne rollerini benimsemeyi tercih etmektedir (Erefe, 1998; 183). Fakat söz konusu olan bu durumun değişmesi için her şeyden önce kadını ev içi rollerle sınırlayan, ona eş ve anne rolleri dışında imkan tanımayan geleneksel zihniyetin değişmesi gerekmektedir.

Kadınlara toplumda tüketici değil, üretici olmaları ve ekonomik hayata katılmaları önerilmektedir. Ancak uygulamada kastedilenin bıçkı-dikiş-nakış, hemşirelik, öğretmenlik, sekreterlik gibi toplumun bu cinsiyete uygun bulduğu meslekler olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa bu meslekler, düşünsel, yaratıcı kapasiteleri harekete geçirmeyen, toplumsal karar alma süreçlerine kişileri hazırlamayan, hem yoğun emek harcanması gereken, hem de harcanan emeğe göre düşük ücretli mesleklerdir. Özellikle, toplumca önemli sayılan, yüksek ücretli mesleklerin edinildiği okullarda kadınların oranı yarıdan da daha azdır. Yüksek öğretimde eğitim imkanları belirli sınıf ve grupların çok daha kolayca yararlanmalarına dönük bir kurumsal yapı göstermekte, bu ayrıcalıktan haliyle kadınlar daha fazla etkilenmektedir. Ailelerin gelir durumları bozuldukça kız çocukların yüksek öğretime gönderilmeleri ihtimali de azalmaktadır (Gök, 1990;171- 172).

Günümüzde, bir hizmet sektörü olan devlet memuriyetinde, kadınların sekreterlik vs. gibi alt kademelerde yer aldıkları, eğitimle ilk okul öğretmenliği düzeyinde en yüksek orana ulaştıkları gözlenir. Tüm bu nedenlerle kadınların kamu yaşamından elde ettikleri kazanç ve mesleki doyum düşük olmakta, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar ise, eşlerce çok az, neredeyse sembolik düzeyde paylaşılmaktadır. Kadın iş yaşamının yarı içinde, yarı dışında bir noktada bulunmakta ve kendisini oldukça dar olan bir dünyada evine ait bulunduğu ölçüde, kadercı bir kişilik geliştirerek, toplum sorunlarından kopmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar da, kadınların siyasal olaylara erkeklerden daha az ilgi duyduklarını, daha az bilgi edindiklerini, kendi istekleriyle daha az oy kullandıklarını göstermektedir (Turan, 1998;141).

Bütün bunların yanında bütün meslek kollarında, serbest iş alanlarında üstün bir başarı ve performansla varlık gösteren bir çok kadın çalışan da vardır. Başarıları erkeklerden aşağı bir seviyede olmadığı halde bu kadınlarımızın çok az bir kısmı üst idari görevlere atanabilmektedir. Bu durum bu alandaki belirgin bir ayrımcılığı göstermekle birlikte kadınlarımızın bu olgu ile savaşımları gerekmektedir (Erefe, 1998; 183). Son 10-15 yıldır, yüksek meslek eğitimi görmüş ve iş yaşamına atılmış kadın sayısı Türkiye’de hızlı bir artış göstermektedir (İlal, 1992; 105).

Kadınlar eğitim sürecinin önemli bir bölümünde, yüksek eğitimin son aşamasına kadar, hem başarı hem de temsil bakımından erkeklerden ileri olmalarına rağmen işgücüne katılma noktasına gelindiğinde bu avantajlı durumlarını yitirebilmektedirler. Sosyal, etnik, vs. nedenlerden kaynaklanan belirleyenlerin yanı sıra, toplumun cinsiyetçi yapısının eğitim sürecinin sonuç ve kazanımlarının kadınlar açısından farklılık göstermesini yaratmaktadır (Gök, 1990;169). Toplumda var olan cinsiyetçi yapı, söz konusu olan bu noktada da kendini göstermektedir. Bu yapı kadınların eğitim sonrası kazanımlarını nasıl değerlendireceklerini etkilemekte ve onları kendi belirlenimlerine göre yönlendirmektedir. Sonuçta ise kadınlar eğitimle ve eğitim sırasındaki üstün başarılarıyla elde ettikleri bu avantajlı durumlarını yitirmektedirler.

Kadının çalışma yaşamına girmesinin son yıllarda gerçekleşmiş bir durum gibi görülmesi son derece yanlıştır. Kadın binlerce yıldır çalışma yaşamının içinde yer almaktadır. Belki, bu çalışmanın günümüzde farklılığı ücretli olmasıdır. Her türlü sömürü ilişkisinin egemen olduğu toplum yapılarında, kadının daha çok ve ücret karşılığı çalışması, kadının özgürleşmesi sonucunu da doğurmamıştır. Oysaki, insanları özgürleştiren sadece çalışma hakkı veya bizzat çalışma değil, emeğinin karşılığını harcayabilme egemenliğidir (Yılmaz, 2004; 7).

Her alanda kadınlar çağa ayak uydurmak için büyük gayret içerisindeyler. Son yıllarda kadınlar çalışma yaşamının hemen hemen her alanında aktif bir şekilde yer almaktadırlar. Türk Medeni Kanunun getirdiği aile yapısı büyük çoğunluk tarafından kabullenilmiştir. Bu kanunda zamanla yapılan değişikliklerle de Türk kadını güvence altına alınmak istenmiştir (Doğramacı, 1993; 63). Bugün Türk kadını bir çok hak ve özgürlüklere kavuşmuştur. Ancak elde edilen bu hak ve özgürlükleri kullanabilme yetisi de çok önemlidir. Çünkü bazı kadınlar onlara tanınan bu fırsatları çok iyi ve bilinçli bir

şekilde değerlendirirken bazı kadınlar ise bu hakları tam anlamıyla kullanamamaktadır. Bunun geleneksel kadınlık yargılarından bilinçsizliğe kadar bir çok nedeni vardır.

2.4.3. Değişen Sosyal Yaşam Alanları İçerisinde Ev Kadınının Konumlandırılması

Türk kadınının yeterli eğitsel donanıma sahip olmamasının etkisi çok büyüktür. Meslek edindirici eğitimin yeterince gelişmemiş olduğu kadınlar ya da daha öncede belirttiğimiz gibi yeterli bir eğitim almış olmasına rağmen çalışmak yerine sadece iyi bir anne ve iyi bir eş rollerini seçen kadınlar evlenerek yaşamlarının geri kalan kısmını ev kadını olarak bir ekonomik bağımlılık içerisinde sürdürmektedir. Özellikle de kadınların yeterli bir eğitim almamış olması ve bu nedenle geçerli bir mesleğe sahip olmayışı kadını evlilikle bir ekonomik bağımlılığa itmektedir.

Hâlâ önemli karar verme konumlarında erkekler bulunmaktadır. Toplumda artık kalıplaşmış olan değer yargılarına göre, kadınların erkek özelliği sayılan ve erkeklerin daha iyi icra ettiği düşünülen karar verme konumlarına gelmesi yadırganmakta hatta aykırı sayılmaktadır. Yadırganmayan durum ise, kadının bir gün evlenip evdeki emek yoğun, yıpratıcı işlerle uğraşmasıdır (Gök, 1990; 167). Bu nedenle kadınlar yerleşmiş değer yargıları tarafından bu şekilde yönlendirilmekte ve onlar için asıl önemli olanın iyi bir eş ve çocuklarıyla sağlıklı bir şekilde ilgilenebilecek iyi bir anne olmaları öğütlenmektedir.

Ev kadınları Türkiye nüfusunun önemli bir kesimidir. Özel alan içerisinde (aile, çocuk, vs.) son derece aktif bir görevi yerine getiren ev kadınlarının çoğu için her gün neredeyse birbirinin aynıdır. Eşlerinin evde olmadıkları saatler içerisinde, onlar ev işleri, temizlik, yemek, çocuk bakımı, vb. işlerle ilgilirler. Bu işlerin nasıl sıralanacağı ev kadınının kendi seçiminden çok evin diğer fertlerinin, kocanın ve çocukların ihtiyaçlarına göre belirlenir. Kısaca ev işleri daha çok, ev kadınının evde yalnız olduğu zamanlarda yapılırken, kocanın ve çocukların evde oldukları zaman süresi içinde ev kadınının da evde bulunmasını zorunlu kılar.

Ev işlerine ayrılan zaman dilimi günlük yaşamın başka faaliyetlerine ayrılan zaman diliminden farklılık göstermemektedir. Farklı farklı ev işleri birbirinden kolayca ayrımlanamadığı gibi ev kadınlarının çalışmalarını, boş zamanlarını, günlük yaşamlarını da birbirinden ayırmak çok güçtür. Bunlar günlük yaşamla iç içe girmiş, onun parçası

haline gelmiş bir emek sürecini oluşturmaktadır. Ev kadınları için dinlenmek ise her zaman, yapılması gereken işlerden birinin yanına eklenmektedir: Dinlenirken söküük dikmek, alışveriş listesi yapmak, oturduğu yerde çamaşırları katlamak bu eklemlenmenin ve iç içeliğin tipik örnekleridir. Kadınlar ev içinde iş yaparken de, ev dışında alışveriş yaparken de, çocukları okula, kursa, derse götürürken de ev emeği zamanının dışında değildirler. Kısacası günün akışı, ev içindeki ve ev dışındaki çeşitli faaliyetlerin birleşiminden oluşmaktadır.

Ayrıca radyo ve televizyon özelinde kitle iletişimi ev kadınlarının gündelik deneyimlerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Televizyon ve radyo kadınlar tarafından serbest zaman ya da boş zaman etkinliklerinin araçları olarak değil, gündelik hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırılmaktadır (Hobson, 1995;147). Kadınlar daha önce değindiğimiz dinlenme süreçleri içerisinde bile nasıl bir yandan bir takım işleri gerçekleştiriyorlarsa, radyo dinleme ve televizyon izleme etkinliklerini de yapması gereken başka işlerle birlikte yürütmektedirler. Ya da işlerden geriye kalan zaman olan dinlenme sürecini, televizyon izleme etkinliğiyle birlikte gerçekleştirmektedir.

Ülkemiz kadınlarının ev içi üretim sürecindeki faaliyetleri onların geleneksel rol ve görevleri arasında görülmekle birlikte hiçbir ekonomik değer taşımamaktadır. Geleneklerimizden gelen yerleşmiş yargılar da ev kadınlarının, ev kadını olmalarından kaynaklanan sorunlarını iyice körüklemektedir: "kadının yeri evidir", "elinin hamuru ile erkek işine karışma", "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" gibi tarihimizden gelen yaklaşımlar kadınlarımızı hem ev kadını olmaya mahkum etmekte hem de ev kadınlığını önemsizleştirmektedir.

Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sergilediği sosyo- psikolojik ve ekonomik özellikler incelendiğinde, çalışma ve üretim, eğitim, sosyal güvence ve aile içi konum başta olmak üzere sağlık sorunları gibi temel yaşamsal alanlarda hızla devam eden bir ayrımcılığın, çeşitli baskıların etkisinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de yaşayan kadınlar da bu evrensel sorunlardan benzer şekilde etkilenmektedir. Ülkemizde kadınlara verilen bazı haklardan yeterince yararlanmadıkları, toplumsal kurumlarda ve aile ortamında istenilen konuma gelemelikleri, özellikle kıyı- kent ve kırsal çevre ile belli yörelerdeki kadınlarımızın ciddi baskılar ve sağlıksızlıklardan olumsuz yönde etkilendikleri bilinmektedir. Yapılan araştırmalar, bazı kadınların kendi sorunlarının

ayrımında ve bunlarla baş etme durumunda olmadıklarını ortaya koymaktadır (Erefe, 1998; 181). Özellikle de ev kadınlarında bu durum çok daha yoğun bir şekilde gözlemlenmektedir. Söz konusu olan durum içerisinde olan kadınların sorunlarıyla baş edebilmeleri ve kendilerince çözüm yolları geliştirebilmeleri için onların her şeyden önce bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Daha öncede değinildiği gibi bunu sağlamada atılacak ilk adım yine eğitim den geçer. Kadının güçlendirilmesi için doğrudan kendilerine yönelik ve toplumsal değişiklik sağlama doğrultusunda, çok yönlü düşünceler, öneriler ve çözüm yolları geliştirmek gerekmektedir.

Kadının mevcut konumunu geliştirmek için, başta eğitim olmak üzere, özendirme, ödüllendirme, heveslendirme, güven verme gibi diğer psikolojik öğelerin ve etkenlerin toplumsal çevre açısından devreye konulmasını gerektirecektir (Erefe, 1998; 184).

Kadın, eşit olmayan fırsatlar ve kendi tercihi olmayan, başkaları tarafından belirlenen bir yaşamla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Oysa kadına yapılacak olan yatırımlar, aile planlaması dışında, eğitim ve sağlık gibi sosyal yatırımlar ile parasal kazanç sağlayıcı ekonomik yatırımlar onun bilinçlenmesine imkan vereceği gibi, yaratılan yeni fırsatlar arasından seçim yapabilmesini ve kapasitesini tam olarak kullanabilmesini de sağlayacaktır. Türkiye’de kadına yatırım yapılması ve konumunun iyileştirilmesi yolundaki düşünce değişikliğinin en temel göstergesi kamuda kadınla ilgili birimlerin oluşturulması ve kalkınma planlarında kadına özel önem verilmesidir. Her ne kadar kadına yapılan yatırım ile her türlü soruna çözüm bulunması söz konusu olmasa da, toplumların kalkınmasında cinsler arası farklılığın azalması ve yapısal değişimin hızlanması ile gelecek nesiller için daha iyi kaynak ve fırsat kullanımı açısından bir temel oluşturulacaktır (Çilingiroğlu, 1998;140). Bu da şu an kadının konumunu ve statüsünü değiştirmek için ne kadar çaba gösterilirse, gelecek kuşaklarında aynı sorunlarla karşı karşıya kalmayacağı anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TELEVİZYON KÜLTÜRÜ VE KADINLAR

Televizyon izleme, tanımı gereği ev içi ile bütünleşmiş bir etkinliktir. Söz konusu olan bu televizyon kültürü ile ilişki kurma anlamında en önemli grup, kadınların oluşturduğu gruptur. Çünkü genelde kadınlar geniş ölçüde ev içi etkinliklerinden sorumludur. Türkiye’de her ne kadar yasal düzenlemeler ve toplumsal anlamda gözlenen kimi iyileşmeler ve gelişmeler olsa da genelde toplumun her alanında yaygın olan cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil ideoloji nedeniyle kadınların ev içindeki söz konusu konumu devam etmektedir. Özellikle de kentsel kesimde çalışma yaşamına katılımdaki paylarının düşüklüğünden de anlaşılabacağı gibi, kadınların çoğunluğu hâlâ ev kadınıdır. Çalışan kadınlar ise, çok küçük bir azınlığın dışında, statüleri ne olursa olsun evlerinden sorumlu olmaları nedeniyle, boş zamanlarını çoğunlukla evde geçirmektedirler. Ticari amaçlı yayın yapan televizyonlarda buradan yola çıkarak programlarını söz konusu olan yapıya uygun olarak tasarlamakta ve özellikle de gündüz kuşağı programlarını ev kadınlarına yönelik oluşturmaktadır.

Türkiye’de televizyon kültürü, değişen kültürel ortamın televizyon yayınlarına nasıl yansıdığı ve bu değişimin kadınlar üzerindeki yansıması, 1990 öncesi ve sonrası yayıncılık anlayışları ayrı ayrı incelenerek daha iyi anlaşılabacaktır.

3. 1. 1990 ÖNCESİ DÖNEM VE KAMU YAYINCILIĞI

Kamusal yayıncılığımızın teknik tarihini genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür:

1948 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde televizyon yayıncılığının ilk denemeleri yapılmıştır. 1952 yılında ise ilk televizyon yayını gerçekleştirilmiştir. Ancak

bu yayınlar günümüzdeki yayınlarla kıyaslanamayacak nitelikte olup; yaygınlıktan, kurumsallıktan, profesyonellikten uzak ve daha çok deneme yayınları niteliğindedir.

1961 anayasası temel alınarak 1964 yılında 359 sayılı Radyo Televizyon Kurumu kuruluş yasasının çıkarılması ve 1965 yılında televizyon yayıncılığı işinin Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'na (TRT) verilmesi ile televizyon yayıncılığı kurumsal nitelik kazanmıştır. TRT ekibi ilk teknik desteğini Alman hükümetinden bağış yoluyla elde etmiş ve bir süre Almanya ve İngiltere'den gelen uzmanlardan eğitim almıştır. Daha sonra bu ekip, kapalı devre yayınlardan sonra 1968 yılında Ankara'da deneme yayınlarına başlamış olmakla birlikte, 1970 yılında da İstanbul'da paket programlar aracılığıyla ilk yayınlar yapılmıştır.

TRT' nin 31 Ocak 1968 tarihinde yayın hayatına başlaması ve 1970 yılında da paket programlar kullanılarak ilk yayınların yapılması gibi uygulamalar aracılığıyla yayın kapsamı giderek genişlemiştir. Daha sonra ise 1980'de ülkenin üçte ikisi yayın alanına girmiş ve paket program yapan istasyon kalmamıştır (Aziz, 1981; 116).

1976 yılından başlayarak siyah-beyaz yayından renkli yayınlara geçiş süreci gerçekleşerek, 1984 yılından itibaren ise TRT tamamen renkli yayına geçmiş ve bu durum medyaya olan ilgiye ayrı bir canlılık katmıştır. Daha sonra mevcut yayın saatleri de yıldan yıla artmıştır. 1986 yılına kadar TRT tek bir kanaldan yayın yapmıştır. Bu yılda ikinci kanal(TRT 2) düzenli olarak yayın hayatında yer alınca sırasıyla 1989'da TRT 3 ve GAP TV, 1990'da TRT 4 ve TRT-INT (TV 5) kanalları yayın hayatına başlamıştır. Akdoğan ise, söz konusu olan kanalları tek bir çatı altında toplayarak bunların nasıl bir yayın anlayışına sahip olduğunu şöyle özetlemiştir: (Akdoğan, 2004;77-78).

“Devlet, ekonomiden politikaya, sanattan spora veya tüm toplumsal ilişki alanlarına karşı, egemen sınıfın çıkarları temelinde uygun yayınları bu kanal veya kanallardan iletirdi. TRT'nin farklı kanallarının olması onun farklı yayın politikaları güttüğü anlamını zaten taşııyordu. Hatta radyoda izlenen yayın politikasıyla televizyondakinin arasında fark yoktu. Tipik bir devlet televizyonuydu. Devlet sokaktaki insanı nasıl görmek istiyorsa; TRT haberini, programını buna göre belirliyordu. Devlete karşı muhalefet edenler ölümüne bir mücadelede ise, bunu haber yapmak, kamuoyunu bilgilendirmek devletin çıkarına uygun değilse, haber buna göre verilir veya verilmez. Kısaca TRT'nin gündemi devletti. Devletliler nerede, ne yapıyor, ne yapmak istiyor,

TRT onun sözcüsü konumunda. Devlet için Kürt sorunu, insan hakları ne anlama geliyor; “terörist” kimse, TRT için de öyledir. Devlet TRT’de, TRT devletçi anlayış çizgisinde özdeşleşmiştir. Kanalın biri gençlik, biri spor, biri türkü kanalı da olsa özünde değişen bir şey yoktur”.

Avrupa da esen özelleşme rüzgarları, çanak antenle yurtdışı yayınların alınabilir hale gelmesi ve ülkenin değişen şartları doğrultusunda 80’li yıllarda kamusal yayıncılık tekelinin aşıp aşılamayacağı tartışmaları gündeme gelmeye başlamıştır. 1990 yılına kadar süren bu devlet tekelinin yayın içeriğine nasıl yansdığı, bireylerin nasıl etkilendiği çok büyük önem taşımaktadır.

TRT yayıncılık anlayışını resmi ideolojinin doğrultusunda sürdürmüştür. Özellikle siyaset ile ilgili her program çeşitli kısıtlamalara maruz kalmış; haber programlarının protokol haberciliğinin ötesine geçemediği ve siyasi iktidarların bu programları yönlendirdiği şeklinde çeşitli eleştiriler yapılmıştır.

TRT, dış kaynaklı yayınlara olan bağımlılığını zaman içerisinde giderek arttırmıştır. Türk kültürüne tamamen yabancı öğeler ve dış kaynaklı yapımlarla birlikte, bu yabancı yapımları hiçbir sansüre tabi tutmadan yayınlarını sürdürmüştür. Aysel Aziz 1988 yılında “TRT Televizyon Programlarına Bakış” isimli makalesinde TRT kanallarındaki yayınlarda bu dış kaynaklı yabancı yapım oranlarını TV 1 ‘de % 40 ve TV 2’de % 47 olarak belirtmiştir (Aziz, 1988;103).

TRT’nin 1968-1985 yılları arasındaki yayıncılık anlayışı ve program yapısını çok ayrıntılı bir şekilde inceleyen Çankaya ise, ilke unsuruna sahip olmayan bir yayıncılık anlayışının televizyona hakim olduğunu, siyasal iktidarlara iyi görünme ve kamuoyunu memnun etme çabasının, teknik olanaksızlıklar ve dışa bağımlı oluşun yayıncılık etiğinin önüne geçtiğini belirtmiştir. Çankaya’nın bu ifadeleri o dönemde TRT’nin nasıl bir yapı içerisinde olduğunu ve nasıl bir yol izlediğini anlamak için yeterlidir.

Bu yapı içerisinde yani bu kamusal yayıncılık anlayışı içerisinde, kadına nasıl bir yer verildiğine de değinmekte fayda vardır. Kadınlar için yapılan programlarda izlenen yayıncılık anlayışı Saktanber tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

“ ‘Türkiye’ de devlet tekeline olan radyo ve televizyonun kadınlara yönelik olarak hazırladığı programlar kadınlara “nazik hanımlar”, “saygıdeğer ev hanımları”, “kutsal anneler” muamelesi yapılan bir alan. Radyoda ilk kez 1939 yılında başlayan kadınlara

yönelik programlar, kadına “evin anası” olmanın dışında bir kimlik tanımadan, önce “Evin Saati” ve daha sonra “Ev” adını alarak başlar, 1970’lere dek “Ev İçin” adı altında toplanan çocuk bakımı, eğitimi, sağlık, aile içi ilişkiler gibi konularda sürdürülür. 1974-80 yılları arasında TRT-1’de “Kadın Dünyası” ve TRT-2’de “Kadın ve Aile” programları yayına girer. Bu programlar ilgili mevzuatlarında amaçlarını belirtirlerken kadını “toplumun mutlu yarınlarnı gerçekleştirecek temel öğelerden biri” olarak tanımlarlar. Bu düşünce doğrultusunda kadının aile içinde eş ve ana olmasının yanında “dünyada insan, toplumda yurttaş” olduğu da belirtilir. Ancak söz konusu programlarda kadın aile içinde belirlenmiş bir kimliğin dışına çıkamaz. 1980’li yıllardan itibaren kadının kimliğinde aileyi hedef alan programlar yerine “yetişkinlere genel olarak seslenen” programlar devreye girer. Bunlar zamanlama itibarıyla özellikle ev kadınlarının günlük ev işlerini programlamalarına uygunluk göstererek yayına giren “Günaydın”, “Günün İçinden”, “Öğle Üzeri”, “Öğleden Sonra” gibi programlardır. Bu programlar sosyal güvenlik, konut, toplum içinde yaşamın kuralları, gençlerin korunması, yaşlılık ve emeklilik, milli menfaatler gibi konuları içermenin yanı sıra, pratik bilgiler, ev ekonomisi, çocuk eğitimi ve sağlığı, beslenme, sağlıklı aile içi ilişkilerin topluma kazandırdıkları, toplumsal yozlaşmaya karşı alınacak tedbirler, iyi komşuluk ilişkileri, aile içi uyum, mutluluğun şartları gibi konuları kapsar. ... Kısaca bu programlar “ailenin Türk toplumunun çekirdeği ve vazgeçilmez unsuru” olduğu anlayışıyla hazırlanmış, kadının toplumdaki temel yerinin aile olduğunu vurgulayan programlardır” (Saktanber, 1990;198-199).

Saktanber’in bu belirlenimlerinden de anlaşılacağı gibi kadınların bilgilendirilmesi, eğitilmesi, diğer taraftan da erkek egemen toplum tarafından belirlenmiş olan kadınlık tanımının resmi ideolojinin kadınlara yüklediği bir takım görev sorumluluklara göre düzenlenmesi söz konusu olan bu kadın programlarının temel amacı olmuştur.

Resmi ideolojinin hüküm sürdüğü televizyonda yapılan bu programlardan kadınların ne derece etkilendiği konusunda çok önemlidir. Daha önce izleyicinin etkilenirliği ile ilgili yapılan bir çok araştırmadan yola çıkılacak olursa, televizyondaki programlardan en çok kadın izler kitlenin etkilendiği söylenebilir. Çünkü kadınlar erkeklerden daha çok evde zaman geçirmekte ve dolayısıyla televizyon izleme saatleri de erkeklere oranla daha fazla olmaktadır. Ayrıca kadınların psikolojik ve biyolojik olarak da televizyondan erkeklerden biraz daha fazla olumsuz etkilendiği düşünülecek olursa, kadınların bu

dönemde yapılan programlardan da hakim ideolojinin ve televizyon kanalının istediği doğrultuda etkilendiği varsayılabilir.

Aysel Aziz 1978 yılında bu konuyla ilgili Ankara'nın üç köyünde bir araştırma yapmıştır. Aziz, araştırmasında Radyo ve Televizyonun kırsal kesimde yaşayan yetişkinler üzerindeki toplumsallaştırma etkisini, kadın-erkek ayrımını da göz önüne alarak, ölçmeyi hedeflemiştir. Araştırma söz konusu olan konuyu anlamaya yönelik çok önemli veriler sunmaktadır. Bu çalışmada sonucunda; kadınların erkeklerden daha sık ve yoğun bir biçimde televizyon izledikleri ortaya çıkmıştır. Erkeklerin çoğunlukla haber alma, öğrenme ve eğlenme nedeniyle, kadınların ise çoğunlukla yalnızca eğlenme ve eğlenme-öğrenme nedenleriyle televizyon izledikleri belirlenmiştir. Ayrıca araştırma yapılan erkekler aracılığıyla televizyonun kızlarının giyim, yemek adabı, davranış v. b. üzerinde değiştirici bir etkisi olduğu da öğrenilmiştir. Bu bulgu da gelenek dışı toplumsallaşmada televizyonun rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca yazar tarafından araştırma sonucunda, televizyon yayınların o dönemdeki içeriğinin çoğunlukla geleneksel değerlerin pekiştirilmesine ve yerleştirilmesine değil, değiştirilmesine yönelik olduğunu saptanmıştır(Aziz, 1982;173-183).

Bu araştırmanın sonuçlarından da açıkça anlaşılabileceği gibi, televizyon yayıncılığı, günümüzdeki durumuna ve boyutlarına henüz ulaşmamışken bile kadın izlerkitle üzerinde çok önemli etkilere ve değişimlere sahip olmuştur.

1980'den sonra ise, siyasal ve sosyal anlamda toplumda meydana gelen hareketlilikler nedeniyle Türkiye toplumsal yaşamın her yönünü kapsayan bir değişim sürecine girmiştir. Ülkemizin bu yeni koşullarından televizyon yayıncılığını da payını almış ve derinden etkilenmiştir. Bu durumun en önemli göstergesi ise, 1990 sonrasında ticari yayıncılığın ortaya çıkması ve özel kanalların piyasaya hakim olmasıdır. Gerçekleşen bu durum sonrasında televizyonda program içerikleri, izlenme süreleri ve yaygınlık anlamında bir çok değişiklikler ortaya çıkmıştır.

3. 2. 1990 SONRASI DÖNEM VE ÖZEL TELEVİZYON YAYINCILIĞI

Türkiye 1970'lerin sonlarında, dünyanın değişen iktisadi dengelerine uyum sağlamayan, sermaye birikimine dayanan ekonomisi ile kendini yeniden üretmez hale gelmiş, iç terör aracılığıyla giderek güçlenen sağ ve sol hareket neticesinde hem ekonomik hem de

siyasi olarak tıkanmıştır. Bu tıkanıklık dönemini 12 Eylül 1980 askeri darbesi takip etmiştir. 1980 askeri darbesi ve sonrası, yeni bir siyasi ve toplumsal dönemin başlangıcı olmuştur. Üç sene süren bir ara dönemden sonra yapılabilen genel seçimleri (6 Kasım 1983) ANAP kazanmış ve Türkiye'de Turgut Özal'lı yıllar başlamıştır. 24 Ocak 1980 iktisadi önlemler paketi ile ilk belirtilerini gösteren değişim süreci hız kazanmış, devlet küçültülmeye çalışılmış, ihracatı özendiren, ülkeyi dış pazarlara açan, aynı zamanda da yabancı sermayeye ülkenin kapılarını açan politikalar takip edilmiştir. Bütün bunlarla birlikte, yerli hammaddeye dayanan sektörler geliştirilmiş, turizme önem verilmiş, piyasa serbestleştirilmiş ve liberalleşme çalışmaları hız kazanmıştır (Uslu, 2000;65).

Liberal ekonominin uygulamaya konması piyasalarda her konuda bir arz bollaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla da bireylerin tüketim alışkanlıklarının ve taleplerinin genişlemesi durumu ortaya çıkmıştır. Ekonomik alanda yaşanan değişim doğal olarak toplumu da etkilemiştir. Bununla birlikte yeni bir zenginler sınıfı oluşmaya başlamış, parasal imkanların getirdiği konfor toplum için giderek daha önemli hale gelmiş, sınıflar arası sosyo-ekonomik farklılıklar derinleşmiş, özellikle güneydoğu bölgesinde yaşanan terörle birlikte göç artmış ve göçün kent dokuları üzerindeki deforme edici etkisi yoğunlaşmıştır (Uslu, 2000;66). 80'lerden bugüne liberal politikalarla beraber bireycilik, tüketim kültürü, toplumun bütün katmanlarına yayılarak genişlemiş ve maddi refah öncelikli hale gelmiştir. Kısacası Özal yönetiminde hakim kılınan kapitalizmin ve serbest piyasa anlayışının ekonomik hayatta kendine iyice yer etmesi sürecinde bu anlayış insana ait tüm değerleri çiğneyerek ilerlemiştir.

Türkiye'de kitle iletişim araçlarının özelleşme süreci 1989 belediye seçimlerinden sonra başlamıştır. Büyük kentlerde belediyelerin radyo kurma girişimleri ve bu uygulamayı takip eden özel sektöre ait radyoların yayınları bunda etkili olmuştur. İlk özel televizyon kanalı ise, Rumeli Holding'in sahipleri olan Uzan ailesine ait Star-1 kanalı olmuştur. Bu kanalın yayınları Almanya'dan Türkiye'ye uydu aracılığıyla ulaşmıştır. 1 Mart 1990'dan itibaren test sinyalleri veren Star-1 kanalı, 7 Mayıs 1990'da da yayın yapmaya başlamış ve böylece ilk özel televizyon kanalı Türkiye'nin gündemine girmiştir. Star-1'in yayın hayatına başlamasıyla birlikte yayın tekeli fiilen kırılmıştır. Daha sonra ise, televizyon yayıncılığında yasal düzenleme yokluğu nedeniyle bir kaos ortamı yaşanmıştır.

Akdoğan 1990’larla birlikte özel televizyon kanallarının çoğalmasının hayatımızda ne gibi etkiler yarattığı konusundaki düşüncelerini şu şekilde biçimlendirmiştir: “Görsel işitsel özelliği olan TV kanallarının devlet dışına taşıp, 1990’dan başlayarak çoğalmasıyla burjuva medyanın gücü evlerimizin, oradan da gözlerimizin, beynimizin içine girdi” (Akdoğan, 2004;79).

Akdoğan’ın bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, özel televizyon kanalları yayın yapmaya başladığı andan itibaren izleyiciden büyük ilgi görmüştür. Televizyonun bu güçlü etkisi ve izleyicinin bu yoğun ilgisi fark edilince, bu durumun seçmenlerin siyasi görüşleri ve tercihleri üzerindeki etki potansiyelinin kanal sahiplerine getireceği siyasi pazarlık gücü ve reklam pastasının karlılığı bir çok televizyon kanalının hızla yayıncılık hayatına girmesine sebep olmuştur. 1992 yılında Teleon, Show TV, HBB, Kanal 6, Flash TV; 1993 yılında Kanal D, TGRT, ATV, Samanyolu TV, Cine 5 kanalları yayın yapmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra hemen hemen her ilde, hatta ilçeler de yerel kanallar da çoğalmıştır.

Kuralsız özelleşmenin siyasi iktidarlar ve işletme sahiplerinin çıkarları açısından faydalı olması fiilen kırılan kamusal yayıncılık tekeli ve ticari televizyon kanallarının yarattığı sorunlara yönelik yasal düzenleme faaliyetleri sürecinin ihmeline ve bu konuda uzun süre somut ilerlemeler kaydedilememesine neden olmuştur. Ancak Türkiye’nin 1992 yılında imzaladığı, 21 Ocak 1994’de yürürlüğe giren Avrupa Sınır ötesi Televizyon Sözleşmesi’nden, 10 Temmuz 1993’de yürürlüğe giren ve ticari kanallara izin verir mahiyette düzenlenen anayasanın 133. maddesindeki değişikliklerle TRT’nin yayın tekeli kaldırılmış ve Radyo ve Televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbest bırakılmıştır. Anayasa’da yapılan bu değişiklikten sonra radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesine ilişkin esas ve usulleri belirleyen 3984 sayılı kanun 20. 4. 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak yürürlükteki yasa toplumun katılımını sağlayacak daha demokratik bir yapı içermediği ve çoğulcu sistemin beklentilerine cevap vermekten uzak olması gibi nedenlerden dolayı eleştirilere maruz kalmıştır (Çankaya, 1996;73). Böylelikle söz konusu kanun ile özel radyo ve televizyonlar yasal bir çerçeveye oturtulmuşlardır. Ayrıca 3984 sayılı kanunun 4. maddede belirtilen yayın ilkeleri özel kanalların tamamı tarafından ihlal edilmiştir ve hâlâ da edilmektedir.

Türkiye’de televizyon yayıncılığı anlamında yapısının bir değişim geçirmesi ve karma bir yayıncılık sistemine dönüşmesi ile birlikte, 1990 öncesine göre oldukça farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu farklılık “haber bültenlerinde ve haber programlarında ‘ataklık ve iddialı’ bir üslup olarak kendini göstermiş, eğlence ve diğer türdeki programlarda ise TRT’nin önceki alışlagelmiş ‘muhafazakar’ çizgisini bir hayli aşmıştır” (Çaplı, Dündar, 1996;1377). Ticari kanalların yayın içeriklerinin genel özellikleri tekelleşen dönemin devlet televizyonundan oldukça farklı bir yapıya sahiptir ve topluma da farklı bir içerik sunulmuştur. 1990’ların bu dönüşümü ile birlikte yayınlanan program ve film konularının içeriklerinde de bir farklılaşma yaşanmıştır. Şiddet ve cinsellik öğelerini ön plana çıkaran film ve programların oranı artış göstermiştir.

Televizyon aracılığıyla, özellikle de 1990 sonrasının özel televizyon kanalları aracılığıyla bireye ulaşan dış kaynaklı yabancı programlarla birlikte toplumda bir çok konuda düşünce değişikliği yaşanmış; ahlaki ve dini değerlerde bir yıpranma sürecine girilmiştir. Artık yavaş yavaş toplum kültürü televizyondan görsel olarak alınan mesajlarla sınırlandırılmaya başlamıştır.

Özel televizyonların yayın hayatına başlaması ve bu nitelikteki kanalların çoğalmasıyla birlikte artık kanallar arasında rating yarışı söz konusu olmaya başlamıştır. Söz konusu olan özel televizyon kanalları program içeriklerini bu rating olgusuna göre belirler olmuştur. Böylelikle televizyon yayınları rating kaygısı ile birlikte bir dönüşüme uğramış; magazinleşme, yüzeyselleşme ve eğlenceli yayın yapma yönündeki eğilimler, aldığı eleştirilere rağmen hakim yayıncılık anlayışı haline gelmiştir. İzler kitlenin de büyük bir çoğunluğunda bu tür içeriklere yönelik gerçek bir karşı çıkış söz konusu olmadığı için bu yapının değişmesi çok zordur.

TRT’nin izlenme oranları, dolayısıyla reklam gelirleri, özel televizyonların yayın yapmaya başlamasından itibaren olumsuz bir şekilde etkilenmiş ve nitelikli elemanlarının büyük kısmı özel sektöre transfer olmuştur. TRT Kurumu ise bu kayıplarına karşılık kendi tarzını değiştirmek, tarafsız haberciliğe ağırlık vermeye çalışmak gibi daha özgürlükçü bir yayıncılık anlayışına sahip olmayı tercih etmemiştir. Aksine bir taraftan özel televizyonları taklit etme çabasına girilmiş, diğer taraftan da resmi ideolojinin savunuculuğuna devam edilmiştir. Bu taklitçi tarz, sunucuların konuşmalarından yayınlanan Türk usulü pembe dizilere kadar kendini göstermiştir. TRT, mevcut yayın politikasıyla ne kaybettiği izleyici oranını yakalayabilmiş ne de

daha az izlenen programlara yer vererek alternatif program arayışı içinde olan izleyicileri kazanabilmiştir. Kamusal kuruluşların özel kanallarla gerçek anlamda rekabet etmesinin mümkün olmadığı, ancak alternatif alanlar aracılığıyla ayakta kalılabileceği gerçeğine TRT önem vermemiştir. Bu durum, hem devlet kanallarının izlenirliğini azaltmış, hem de özel televizyonlarla iyice görünürlük kazanan kültürel yabancılaşma sürecine devlet kanalları eliyle hizmet edilmiştir (Uslu, 2000;73). Kısaca 1990'lı yıllarla birlikte daha önce de değinmiş olduğumuz bir içerik dönüşümünün yaşanması ve bununla izler kitleden talep görmesi kamusal yayıncılığı çok derin bir şekilde etkilemiştir.

3.2.1. Kamu Televizyonlarının Yayın Politikası ve Kadının Yeri

Türkiye’de 1990 sonrasında TRT’nin izlenme oranında tekeli döneminde ki izlenme oranına nazaran daha önce de belirtildiği gibi çeşitli nedenlerden dolayı bir düşüş yaşanmıştır. Söz konusu olan bu düşüş ve 1990’lı yılların kültürel ortamı, kamu televizyonunu ticari televizyonlara özenen bir yapıya sevk etmiştir. Ancak TRT programlarının, ticari kanalların her türlü içerikteki konuya rahatlıkla yer vermeleri ve maddi imkanlarıyla rekabet edememesi, bu özel kanalların programlarına benzemeye çalışarak ayakta kalabilme yönteminin başarılı olamayacağını göstermiştir.

Aynı şekilde bu yaklaşım tarzı ‘TRT’nin haber programlarına yönelik politikalarındaki biçimsel değişikliklerde de kendini göstermiştir. Bu durumu somutlaştırsak haber takibi yapan muhabirlerle canlı bağlantı kurmak, haberi yapan muhabir ve kameramanı ismiyle anmak gibi uygulamalar özel kanalların uygulamalarını takip yoluyla gerçekleşmiştir. Fakat TRT’nin haber söylemine yönelik yayın politikalarının değiştiğini söylemek oldukça zordur. Halen haberler protokol sıralamasına göre sunulmakta, siyasi iktidarın etkisi tüm haber programlarında kendini göstermekte, bazı haberler diğer kanallarda ayrıntısıyla yayınlansa dahi, TRT bültenlerine konu teşkil etmemektedir. Ancak bütün bu eleştirilere rağmen TRT tarafından yaptırılan kanal ve programların izlenme durumu ile ilgili araştırmada TRT’nin en fazla izlenen program türünün haberler olması, izler kitle nezdinde halihazırda kamusal haber kaynaklarının, devletçi tarafgirliğinin özel kanalların siyasi, ekonomik çıkarlarına dayalı tarafgirliğine

nispeten daha kabul edilebilir olarak algılandığı çıkarsaması[nı]” yapılabilir(Uslu, 2000;75).

Kamusal televizyon kanallarının program akışında çeşitli dallarda kariyer sahibi kadınlar, özel televizyonlara göre daha yoğun bir biçimde yer bulabilmektedir. Tesettürlü kadın kimliğine ise, konuk/uzman/sunucu gibi konumlarda çok daha az yer verilmektedir. Kural “Türkiye’de medya, hegemonya ve ötekinin temsili” isimli makalesinde bu konuya şu şekilde ifade etmiştir: “Ülkeyi yönetenlerin toplumun yukarıdan aşağıya modernleştirilmesinde önemli bir araç olarak kullanmaya ve her zaman denetimlerinde tutmaya çalıştıkları[nı]... medyanın; Cumhuriyetin değerlerini temsil eden modern kadın imajını tehdit eden ve de yeni İslâmın en görünür temsilcisi olarak kentlerin “modern” yaşam örüntüsüne giderek daha fazla sayıda ve çeşitlenen biçimde karışan örtünmüş kadın karşısında tepkisi çeşitli aşamalardan geçmiştir. İlk tepki adeta onları yok sayacak biçimde davranmak olmuştur. Örneğin, çok uzun süre devlet kanallarında “türbanda direnmenin haber niteliği taşıdığı” zamanlar hariç, hiçbir program türünde “türbanlı” kadınla karşılaşılmamıştır. Öyle ki ekranda olağan biçimde görünmeleri, bir tür meşrulaşmaları anlamına geleceğinden olmalı, TV kameraları kalabalıkları bile onları atlayarak göstermeye çalışmıştır. Ancak daha sonra özel TV’lerin çoğalmasıyla birlikte, modernlerin korkuyla karışık merakını karşılamak üzere örtünmüş kadına da aleniyet kazandırılmaya başlanmıştır. Dahası tıpkı medyatik İslâm aydınları, tarikat, cemaat liderleri gibi, örtünmüş kadın şahsiyetlerde çeşitli tartışma programlarının aktif ya da pasif katılımcıları haline gelmeye başlamışlardır”(Kural, 1995;97-98)

Diğer taraftan ticari kanalların çoğu program türünde sıklıkla yer verdiği kadına yönelik şiddet görüntülerine, kamusal televizyon kanallarında daha az yer verilmekle birlikte, bu durum izleyiciyi olumlu yönde etkileyecek bir niteliğe sahiptir. Yapıntı programlarda ise yine ağırlıklı olarak modern kadın tiplerinin yer aldığı belirtilmelidir.

Yayınladıkları kadınlara yönelik programlar ile Kamusal kanallar, ağırlıklı olarak kadınların bilinçlendirilmesi, kamusal yaşama uyum sağlamaları gibi kadının gelişmesini sağlayıcı amaçlar hedeflenmektedir. Kamusal kanallar aracılığıyla genel olarak modern, kariyer sahibi, meslek sahibi olmasa dahi sosyalleşmiş kadın modelleri kadın izler kitleye ulaşmaktadır.

3. 2. 2. Özel Televizyonların Yayın Politikası ve Kadının Yeri

Daha öncede belirtildiği gibi Özel televizyon kanallarının yayın hayatına girmesiyle birlikte, iletişim ortamı değişime uğramış ve zaman geçtikçe kanal sayısının da çoğalmasıyla birlikte, kanallar arasında yayınladıkları programlar doğrultusunda izlenme oranları da farklılıklar göstermeye başlamıştır. Kadın izler kitleyi dikkate alarak izlenme oranları değerlendirilirse en fazla takip edilen kanalların Kanal D, Show TV, Star ve ATV'den ibaret olduğu görülmektedir. Burada da daha önce kamu yayıncılığı konusunda değerlendirildiği gibi, özel televizyon kanallarının da hem genel ve kadınla ilgili yayın politikaları, hem de kadının ve Türkiye'li kadının televizyonun haber/tartışma gibi programlarda kadına nasıl yer verildiği değerlendirilecektir.

Yaygın medya kuruluşları da tematik yayıncılık anlayışını ön plana çıkaran NTV, Kral TV gibi televizyon kanalları, şifreli yayın yapan Cine 5 kanalı v. s, ve diğer kanallar olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir. Yaygın medyaya dahil olan televizyon kanallarının yaygın politikalarını genellemek gerekirse; liberal, özelleştirme yanlısı, toplumu modernleştirme misyonuna sahip oldukları belirtilebilir. 90'ların talepkâr bireyi tüm meraklarının, fantazilerinin tatmin edilmesini televizyonundan beklemekte; bu beklentilerle kanallar arası ticari rekabet birleşince daha zengin bir program yapısı ortaya çıkmaktadır (Uslu, 2000;78).

Kadınlar haber programlarında ağırlıklı olarak ya çeşitli şiddet olaylarının mağduru ya da magazin malzemesi olarak yer almaktadır. Bu durum, her alanda olduğu gibi televizyonda da kendini gösteren cinsiyetçi politikadan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan haber bültenleri, haber/araştırma programları ve siyasi tartışma programlarında kadınlar uzman konumunda daha az yer almaktadır. Ancak bu belirlenimi değerlendirirken, toplum içerisinde eğitimli ve kariyer sahibi kadınların erkeklere oranla sayısal olarak azınlıkta kaldıklarını göz önünde bulundurmak, söz konusu olan durumun sadece cinsiyetçi yapıdan kaynaklanmadığını anlamak açısından gereklidir.

Durum birde özel kanallardaki tesettürlü kadınlar açısından değerlendirilecek olursa; rating kaygısıyla da olsa konuk/uzman bağlamında tesettürlü kadınlara yönelik ayrımcı bir yapı izlenmemektedir. Fakat Kural'ın bu durum açısından altını çizdiği önemli bir nokta vardır: Bu da ticari televizyonlarda gösterimlerin kimi zaman İslamcılarının gerçek yüzlerini teşhir etme, kimi zaman da kolayca gülünçleştirilebilir, deşifre edilebilir

konuklar/figürler aracılığıyla olduğu ve bu tarzın İslamcı erkeklere yönelik olarak daha az uygulanabildiğidir (Kural, 1995;98).

Konuyu bir de haber dışındaki programlar bakımından değerlendirmekte fayda vardır: yerli film/diziler ve yabancı film/diziler arasında toplumsal farklılıkların bir yansıması söz konusu olmakla birlikte yerli filmler içinde de eski Türk filmlerini ayırıştırarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. 80 öncesinin filmlerinde yerlilik motifine daha sık rastlanmakta ve genel itibariyle geleneksel kalıpların dışına çıkılmadığı görülmektedir. 80 sonrası Türk filmlerinde/dizilerinde ise, değişen değerlerle birlikte daha bireysel, gelenek dışı temalara rastlanmaktadır. Kadının temsili de bu ana çerçevelerle uygun olarak, 80 öncesi filmler içinde bulundukları dönemlerindeki toplumsal gerçekliği yansıtmakta ve buna bağlı olarak da kadınlar daha pasif, bağımlı konumlarda görülmektedir. Yabancı film/diziler ise doğal olarak, geleneksel yapımızdan daha farklı Batılı kültür kodları içermektedir. Ancak bu film/diziler Batı’da da mevcut olan cinsiyet ayrımcı kodları içermekte, kadınlar ağırlıklı olarak duygusal, nahif karakterler olarak canlandırılmakta, kadınların erkek karakterlerle eşit ve bağımsız kişilikler olarak tanımlandığı kurgulara daha az rastlanmaktadır. Özellikle pembe diziler bu duruma somut bir örnek teşkil etmektedir (Uslu, 2000;80). Her ne kadar bu yabancı film/diziler Batılı kültür öğelerini içerse de, geleneksel değerlerimizden çok büyük farklılıklar taşısa da toplumumuzun bazı kesimlerinde yoğun ilgi görmektedir. Özellikle ülkemiz kadınlarının kendi kimliklerinden çok farklı bir yapı sergileyen ve bu konuya somut bir örnek oluşturan pembe diziler ise, yine ülkemizdeki bazı kadın kesimleri tarafından büyük bir ilgiyle izlenmektedir.

Timisi’ ye göre, eğlence yönü ağır basan ve formatları birbirlerinden farklı olan magazin, müzik, spor, sohbet gibi programlarda kadının cinselliği temel unsur olarak kullanılmaktadır. Eğlence ve hoşça vakit geçirme amacıyla hazırlanan bu programların konuklarını genel olarak sanatçılar ve toplumda ilgi çeker bir konumda olan kişilikler oluşturmaktadır (Timisi, 1996;32). Buradan da anlaşılabileceği gibi kadın programlarının konukları arasında dikkat çekici olması açısından mutlaka ünlü kişiliklere yer verilmektedir. Bununla birlikte kadın programlarında diğer eğlence tarzındaki programlardan farklı olarak kadınları yakından ilgilendireceği düşünülen sosyal konularla ilgili uzmanlar da konuk edilmekte ve programda konuyla ilgili uzman görüşlere de yer verilmektedir. Kadın programları yayın saatleri açısından

değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak ev kadınlarına ulaştığı görülmektedir. Ayrıca bu programlar aracılığıyla bağımsız ve modern bir kadın modeline ulaşabilmek için çalışan kadın kavramı model olarak gösterilmektedir. Çünkü özel televizyon kanalları tarafından onaylanan hakim kadın tipi budur.

Kanal 7 ve STV gibi TV kanalları Ulusal alternatif medya adı altında değerlendirilmektedir. Bu televizyon kanalları ülkemiz özelinde muhafazakar ve İslami kimlikleriyle tanımlanmaktadır. Ayrıca bu kanallar genel yayın politikalarını şu şekilde tanımlamaktadırlar: geleneksel değerlere ve aile yapısına uygunluk, dürüstlük/tarafsızlık, kadın/çocuk istismarına ve pornografiye/şiddete karşı olmak (Uslu, 2000;82). Söz konusu ilkeler, bu kanalların prensip sahibi kanallar olduğunu göstermektedir. Söz konusu olan prensiplere dayalı yayın anlayışı, bu televizyon kanallarının otosansür ilkelerinde ahlaki kaygılarının yoğun bir şekilde etkili olmasıyla açıklanabilir.

Yaygın medyada yer verilmeyen konular ve haberler alternatif medyanın haber/tartışma programlarında zaman zaman yer bulabilmekle birlikte yine bu kanalların habercilik anlayışlarında magazinél içeriğe de daha az yer verilmektedir. Bu durumu kadının cinselliğinin kullanımı açısından değerlendirildiğinde daha olumlu bir içerik kendini göstermektedir. Ayrıca bu kanalların haber akışlarında başı açık/kapalı kadın ayrımı, gerek spiker seçiminde, gerek konuk/görüntü seçiminde yapılmamaktadır. Eğlence ağırlıklı diğer programlarda ise bu kanalların belirleyici özelliği olan muhafazakar tavır daha rahat gözlemlenebilir. Bazı kanallar özellikle prime-time' a rastlayan müzik ve eğlence programlarında kadın şarkıcı kullanmamakta; Türk pop müziğine yer vermemektedirler. Kadın şarkıcı kullanan kanallarda ise kadın şarkıcılar cinselliklerini daha az vurgulayan kostümlerle şarkı/türkü söyleyebilmektedirler.

Alternatif medyada yer alan diğer programlar gibi kadın programları da diğer kanallardaki programlardan hem içerik hem de yapı bakımından farklılık teşkil etmektedir. "STV Kadın Çocuk Programları Birim Amiri Meryem Akbal'ın, kadın program birincil amaçlarının rating değerlendirmeleri olmadığını; Türk kadınının sahip olduğu değerleri ekrana yansıttıklarını, Türk kadınına eğitime açık, geleneklere ve manevi değerlere hassasiyet gösteren bir televizyon seyircisi olarak tanımladıklarını bildiren değerlendirmesi, bu kanalların kadına yönelik tavır alışlarını ve program içeriklerindeki... yapıyı anlamak için yeterlidir. Alternatif medyanın kadın

programlarında izler kitlenin eğlence ihtiyacını karşılayan bölümlerin yanı sıra, eğitici nitelikte, kadın izler kitlenin sosyalizasyon süreçlerini geliştirici, geleneksel kültürle mevcut bağları güçlendirici bölümler de mevcuttur ve ağırlık bu bölümlerde dir”(Uslu, 2000;84). Rating olgusunun birincil amaç olarak görülmemesi içeriğin bu yapıda olmasını sağlayan en büyük etkidir. Her ne kadar diğer kanalların programlarına oranla bu kadın programlarının izlenme oranı düşük olsa da, daha önce belirttiğimiz gibi, rating kaygısının öncelikli olmaması içeriğin sahip olduğu olumlu niteliğin değişmesini engellemektedir. Kadın, bu kanallarda da eğitilmiş, bilinçli, gelenekle bağını koparmamış fakat modernizmin gerektirdiği gibi aktif bir kimlikle yer almaktadır.

Özel televizyon kanallarının yayıncılık anlayışı ve bu anlayış içerisinde kadının konumlandırılışı yaygın ve alternatif medya ayrımlarıyla değerlendirilirken ortaya şu sonuç çıkmaktadır. Kişisel ve ideolojik tercihleri ne olursa olsun özel televizyon kanallarının izler kitlenin tercihleri doğrultusunda sorumlu yayıncılık tavrını ön plana çıkarması gerektiğini göstermektedir.

3. 3. TELEVİZYONDA GÜNDÜZ KUŞAĞI KADIN PROGRAMLARI VE KADININ KİMLİK TEMSİLİYETİ

Televizyonun yaygınlaşması ile elektronik iletişimde konuşmaya dayanan programlar, televizyon için de geçerli bir program türü haline gelmiştir. Gündüz kuşağı talk show’u (day time talk show) olarak adlandırılan bu tür, 1960’ların sonunda Phil Donahue ile başlamıştır. Bu televizyon türü, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir seyirci topluluğu tarafından gündelik özel hayatın içinden çıkan soru ve konuların kamusal olarak tartışılmasına dayanmaktadır. Program üretiminin ucuz olduğu tür, gündüz kuşağında hafta içi her gün yayınlanır. Sorunların tartışılması ve halkı bu yolla bilgilendirme iddiasından dolayı “hizmet talk show” u olarak da adlandırılmaktadır. Aktif izleyici katılımına dayanmaları, kadın izleyiciler için üretilmeleri ve konu merkezli olmaları dolayısıyla diğer programlardan ayrılmaktadır. Ayrıca gündüz kuşağı talk Showları, en popüler gündüz kuşağı türü olan pembe dizilerin uzun yıllar süren egemenliğine son vermiştir(Keskin, 2001;94-95).

Programda konuklar, uzmanlar ve stüdyo izleyicileri aynı mekan içerisinde farklı şekillerde konumlandırılmaktadır. Konuklar ve uzmanlar sahnede otururken seyirciler de onların karşısında yer alacak bir düzen içerisinde yerleştirilmektedirler. Bu

programların her bölümünde izleyiciyi doğrudan etkileyen toplumsal ve/ya kişisel bir konu, sorun üzerine konuşulur. Konularını daha çok özel alandan alırlar ve farklı/ayrıksı olana kucak açarlar. Bu nedenle daha önceleri televizyonda tartışılmayan aldatılma, aile içi şiddet, evlenmeden çocuk sahibi olma, tecavüz, ensest gibi konular sıradan insanların tanıklığı ile tartışılmaktadır. Programda konunun sunumu sırasında oluşan söylemin merkezi işlevi, toplumsal düzeni yaratmasıdır. Çünkü programda konuşulan “bizim gerçekliğimizin bizce deneyimlenmesi” sonucunda çıkan bilgilerdir.

Ev sahibi tarafından yönetilen konuşmalar sırasında katılanların seçimi ve yönetimi tartışmanın seyrine ve izleyicilerin katkılarına bağlıdır. Söz konusu olan bu katkıların duygusal yönü ağır basar çünkü genellikle izleyicilerin ve konukların kendi kişisel deneyimleri aktarılır (Keskin, 2001;95-96).

Gündüz kuşağı talk showlar hikaye anlatma tarzında sıradan insanların gündelik hayatlarındaki sorunları anlatır. Anlatı yapısı daha çok gerçek hayatta sorunlarla karşılaşanların kişisel deneyimlerini aktarmaları biçiminde kurulur. Ancak öte yandan pembe diziler gibi, “kadın merkezli anlatılar ve kimliklendirmeler” de inşa edilir. Program sırasında devam eden tartışmalarda her konuşma, karşılıklı kimliklerin inşasını içerir. Bu daha çok stüdyo izleyicilerinin uzmana ya da ev sahibine sordukları sorularda ortaya çıkar. Türün pembe dizilerle benzer bir diğer noktası ise çoğunlukla “kurban” olan bir kadın etrafında anlatının şekillenmesi oluşturur(Keskin, 2001;96).

Tartışılan konuya muhalif olanlar tartışmanın yerleşik terimlerini kullandıkları sürece o söylemin yeniden üretilmesine katkıda bulunurlar. Kamusal söylem dünyasına dahil olmak için mücadele edenler bir kez daha dahil oldukları sorunsalın yerleşik terimleriyle iş görürler(Hall, 1994;91). Örneğin araştırma konumuzu oluşturan kadın programlarında, şiddete karşı olan ev sahibi kimliğindeki sunucu, bilgisine ihtiyaç duyulan uzman ve sorununu dile getiren konuk kimliğindeki kadın konu çerçevesinde karşı oluşlarını dile getirirken söz konusu olan kelimeyi defalarca kullanmaları bile bu kelimenin yerleşmesinde ve normal bir durummuş gibi algılanmasına sebep olmaktadır.

Kısa zamanda yaygınlaşan gündüz kuşağı kadın programları hakkında zamanla olumlu ve olumsuz görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden olumlu olanı, bu programları rahatlıkla tartışılmayan ve tabu sayılan bir çok konuyu tartışılır hale getirerek eğitsel ve toplumsal bir rol oynadıkları şeklinde değerlendirirken, olumsuz olan görüşler ise söz konusu programları sirk ve çöplük olarak nitelemektedir(Keskin, 2001;97).

Kamusal alanda bir araya gelip bir kamusal birlik oluşturan bireyler, herkesi ilgilendiren konularda, ortak iyilik adına akılcı-eleştirel bir biçimde tartışarak karar üretirler (Kejanlıoğlu, 1994;41). Cinsiyet ya da kültürel kimliklerin inşası için gerekli bir tür olarak gündüz kuşağı programları, kültürel kimlikler için demokratik mücadelenin çağdaş biçimleri içinde yeni tartışmalar düzenlediklerinden dolayı kimliklerin seslerini duyurabilmeleri açısından yeni bir alan yaratırlar (Keskin, 2001;98). Bu şansın sunulduğu ve kamusal alanın birbirinden farklı seslerinin sorunlarını, düşüncelerini aktardığı anlatısı üzerine kendilerini haklılaştıran ve söylemlerini kuran bu süreç görüldüğü kadar basit ve demokratik değil, aksine sorunlu bir süreçtir. Çünkü medya aykırı sesleri temsil ederken kimi zaman onları dönüştürür (Alankuş, 1995;85). Bu popüler programlarda, ortalama vatandaş kendi hayatını ilgilendiren veya deneyimlediği toplumsal konular ve sorunlar üzerinde kendi görüşlerini katılımı ile aktarmaktadır.

Gündüz kuşağı kadın programlarının konuları çoğunlukla kadınlara hitap eden konulardan seçilmekte ve izleyicilerinin de çoğunlukla ev kadınları olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla kadın programlarının en önemli ve asıl hedef kitlesi ev kadınlarıdır.

Ehrenberg, gündüz kuşağı talk showları toplumsal olarak dışlanmış insanların tedavisi olarak nitelemektedir. Ona göre bu televizyon türü aracılığıyla dışlanmışlar ve güçsüzler bu sorunu en azından sadece kendileri yaşamadıkları düşüncesinden dolayı teselli bulduklarını belirtmektedir (Morley, Robins, 1997;258).

3.3.1. Ev Sahibi Kimliğin İnşası

Programın ev sahibi olarak konumlana sunucu aynı zamanda programa da adını verir. Anlatının merkezini oluşturan sunucu, programa ismini de verdiği için pazarlama açısından ürünü sattıran “marka” olarak da işlev görmektedir (Keskin, 2001;103). Bu durumu bizim araştırmamız kapsamında olan kadın programları açısından değerlendirecek olursak; ev sahibi kimliğini oluşturan Serap Ezgü’nün şu an hâlâ yayınlanmakta olan programının adı “Serap Ezgü ile Biz Bize”dir.

Ev sahibi, çoğunlukla kişisel olarak sunulan sorunu daha geniş bir toplumsal soruna doğru geneller. Bu, daha çok sıradan konukların başlarından geçen olaylara ve sorunlara odaklanan programlarda ortaya çıkan bir olgudur. Örneğin görücü usulü ile evlenen ve

mutsuz olan bir kadının yaşadıklarından yola çıkılarak daha genel anlamda bir üst olgu olan “görücü usulü ile evlenme” sorununa geçilir(Keskin, 2001;104). Diğer taraftan sunucu konuğun sorununu çeşitli sorular sorarak açıklamaya çalışır.

Söz konusu olan programlarda sadece ev sahibi kimliğindeki sunucu kameraya bakarak konuşabilme ayrıcalığına sahiptir. Evde ve stüdyoda bulunan izleyiciler adına bir sözcüdür, onlar adına kurgusal bir “biz” üzerinden konuşur. Kişiselleşmiş ev sahibi, ekranın öte tarafına yani stüdyo ve oturma odalarımıza bu yolla girer (Keskin, 2001;104). Çoğunlukla geçerli olan “biz” kavramının ev sahibi tarafından kullanılması ile izleyicide amaçlanan etki uyandırılır. Böyle bir etki ile sunucu kendini izleyici ile bir olarak konumlar. Konuğun yaşanmış deneyiminden, uzmanın ise bilgisinden yararlanmak için konukların arasına onlardan biri olarak kendisini konumlandırarak onların veya ekranları başında programı izleyen izleyicilerin muhtemel sorularını yöneltir.

3.3.1.1. Konukların Kimliği

Sıradan kişiler ve tartışma konusu ile ilgili bilgi birikimine sahip olan ve bu bilgi birikimini seyirciler ve ekranlar karşısındaki izleyicilerle paylaşmak üzere orda bulunan uzmanlar gündüz kuşağı kadın programlarının konuklarını oluşturmaktadır.

3.3.1.1.1. Sıradan Kişiler

Travmatik olan deneyimlerini izleyicilerle paylaşan halktan kişilerdir. Konuk sorununu anlatmasıyla birlikte destek verilir ya da konuğun kendisi hatalı bulunarak karşı çıkılır. Sonrasında ise soruna çözüm arayışına gidilir.

Programa gelen konuklar çeşitli kimliklendirmeler içinde sunulurlar; “eşi tarafından aldatılan kadın”, “eşi tarafından dövülen kadın” v. s... Bu programlar kendi söylemlerine göre kadınları, küçük çocuğu, aldatılan ya da ezilenleri egemen toplumsal iktidara karşı savunmak ve korumak için kurulur.

Sıradan konuklar uzmanlara olan karşıtlıkları içinde kimliklendirilirler. Onlar uzmanlık alanından kaynaklanan bilgilerinden değil, tamamen öznel, duygusal, özel

konumlarından ve yaşadıklarından güç alarak konuşurlar. Gerçekten var olan somur bir sorun çerçevesinde sorunlarını aktarırlar. Konu ile doğrudan ilgili olmalarından dolayı taraftırlar ve çabuk kızarak, tepki göstererek, bazen ağlayıp bazen öfkelenerek başlarından geçenleri yada sorunlarını anlatırlar (Keskin, 2001;107).

3.3.1.1.2. Uzmanlar

Gündüz kuşağı kadın programlarına bilgilerine başvurmak üzere çoğunlukla uzmanlar da davet edilir. Bunlar psikiyatrisler, avukatlar, dini liderler vb. ' den oluşurlar.

Uzmanın statüsü yüksek eğitimi veya üzerinde uzmanlaştığı mesleğinden kaynaklanır. Toplumun anlayacağı karışık olmayan bir dille, açıklama ve önerilerle toplumsal konular hakkındaki bilgilerini izleyiciye aktarırlar.

Kadınlara uzmanlar aracılığıyla verilen tavsiyeler bu tür programlarda otoritenin sesi olarak işlemektedir. Ayrıca uzmanın söylemi, nesnel, verileri ve temel bilgi eğitimine dayanan, dolayısıyla rasyonel, olgusal ve tarafsız olarak kurulur. Sahip olduğu bu özelliklerden dolayı uzman, soruna serinkanlı bir şekilde yaklaşır (Keskin, 2001;108).

3. 3. 1. 1. 3. Seyirciler

Gündüz kuşağı talk showlarda konuşma edimi ve izleyici katılımı yoluyla hem toplumsal iktidar ilişkileri hem de toplumsal kimlikler inşa edilirler. Bu programlar, konularını özel alandan seçerler ve izleyiciyi aynı zamanda bilgilendirme gereği ve eylemde bulunan vatandaş olarak tanımlarlar(Keskin, 2001;108). Stüdyodaki seyirci konuşma şansına eriştiğinde sunucuya veya konuklara bakarak konuşur ve söylemi sunucu tarafından dikkatle düzenlenir.

Gündüz kuşağı talk showlarda kişiselleşmiş izleyici programın bir parçası olmuştur. Böylece soru soran ve programa katılan izleyici evdeki izleyici için ideal bir seyirci olarak sunulmaktadır. Onlar bir anlamda evdeki izleyicileri temsil ederler. “Bu bana da olmuştu”, “Ben de benzer bir deneyim paylaştım” veya “Bana göre...” diye başlayan konumlanışlar içinden uzmanın veya konunun anlatımını destekler ya da ona karşı çıkarlar(Keskin, 2001;109).

“Kadınlar için bir kadın programı” olarak tanımlanan program, ilk bakışta ilerici, kadının ezilmemesi için daha eğitimli ve bilinçli olmasını öneren bir yapı gösterir. Ancak programda şekillenen kadınlık tarifleri programın bu iddiasını geçersizleştirir. Konukların tanımladığı ve karşı çıkılmayan bazı kadınlık tanımları şöyledir: Duygusal ve hassas olma, yalan söylememe, gazete ve roman okuma gibi etkinliklerle kendini geliştirme ancak hiçbir zaman evinin işi ve erkeğini ihmal etmeme, kendisine bakma, temiz olma, erkeğine bağlı olma, erkekten daima bir adım geride olma ve fedakâr olma gibi özellikler kadınları tarif etmek için kullanılmışlardır. Bunların dışında programda belirgin olan ayrımlar, kadının kadın gibi olmasının gereğinin yanı sıra erkeklerin sık sık çocuğunun annesi olacak kadın ve beraber olunacak kadın ayrımı yapmaları ve “birinci” hanım diye işaretlemeleridir(Keskin, 2001;110). Kadının program süresince devam eden konuşmalar içerisinde belirlenen en önemli özelliği “annelik”tir. Yani söz konusu olan bu programlar, sadece içerikleriyle değil, söylemleriyle de geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünü ve hegemonik patriarkal görüşleri yansıtır.

Bu programlarda kadının özgürlüğü belli sınırlamalar ve sorumluluklar içerisinde tanımlanmaktadır. Buna göre kadının özgürlüğü; kadının kendi duygu ve düşüncelerini, kendini ifade ediş tarzını, çocuğuna, ailesine ve ülkesine karşı olan sorumluluklarını toplumsal yasaları dejenere etmeden kullanabilmesidir(Keskin, 2001;110).

Bir çok ötekilik konumunu, farklı kimlikleri ve toplumsal sorunları tartışmaya açan bu programlar, toplumsal bir çok sorunu gündeme getirmelerine, tartışmaya açmalarına rağmen, anlatı yapıları içinde söz konusu olaylarla sınırlı kalmaktadırlar. Farklı kültürel ve bireysel kimlikleri konu edinmeleri, gündüz kuşağı kadın programlarının ilerici veya feminist olduğu anlamında yorumlanmamalıdır (Keskin, 2001;116-117). Bu programlar sözü edildiği gibi farklı kültürel, cinsel, etnik ve kolektif kimliklere anlatılarında yer vermektedirler ancak diğer taraftan da toplum için “iyi kadın” davranışları hiyerarşisi inşa eden oldukça muhafazakar bir yapıya sahiptir.

Belli bir sansasyonelizmi her zaman içermelerinden dolayı farklı kimliklerin kendilerini kendi ağızlarından ifade etmelerine olanak veren tür olarak gündüz kuşağı kadın programlarının kendilerini kurma biçimleri, konuların sansasyonelizme teslim olmasıyla tartışmaların bir türlü tabloid tarzının dışına çıkmasına yol açar (Keskin, 2001;116).

Televizyon program üreticilerinin kadınların, ev kadınlarının beğenilerine ve gereksinimlerine uygun olarak niteledikleri format ve içeriklerin belirlenmesinde, bir

yandan diğerk ülkelerdeki örnekler kullanılırken, öte yandan da ev kadınlığı mesleğinin gerekleri ve Türkiye’deki popüler kültüre denk düşen öğeler dikkate alınır. Aslında bunlar kadınlara ve eğitim düzeyi düşük dolayısıyla da yüksek kültür ürünlerinden uzak kitlelere bireysel ve toplumsal düzlemde biçilen rollerle bağıntılıdır.

Sonuç olarak, televizyon programları söylemsel olarak geleneksel cinsiyetçi kalıpları ve stereotipleri yansıtır niteliktedirler. Bunların tasarımı televizyon sahipleri ve yapımcılarının bilinçli kodlaması sonucu oluşsun ya da oluşmasın, televizyon ekranında yansıyanlar kadar, hatta onlardan da önemli olan, bu söylemlerin alımlanmasıdır ya da ne kadar alımlandığıdır (Tanrıöver, 2003;64).

Bazı özel kanalların hafta içi her gün öğleden sonraları kadınların sosyal sorunlarını çözmek ve bu konuları genelleyerek izleyen insanları bilinçlendirmek amacıyla sürdürdükleri bir yayıncılık anlayışı, Türk televizyon tarihine damgasını vurmuştur. Canlı olarak gerçekleştirilen bu programlarda, sınıf bilinçleri olmayan, çoğunlukla toplumun alt kesiminden gelmiş, kimliksiz, erkekleri tarafından aldatılmış, üstlerine kuma getirilmiş ya da terk edilmiş, dayak yiyen, hakarete uğrayan sonunda bu yaşadıklarını canlı yayına çıkıp anlatan, ağlayan kadınlar yer almaktadır. Bu konu bağlamında araştırmamız kapsamında yer alan iki kadın programını ele alınarak bu tür programlarda kadının nasıl konumlandırıldığı, görünürdeki amaçları olan kadını bilinçlendirmek ve sorunlarına çözüm bulmaktan çok başka hangi amaçlara hizmet ettiği incelenecektir. Çünkü bu programlarla kadın haklarının savunulması ve yaşanan sorunlara çözüm aranması adı altında erkek egemen değerler sürdürülmekte ve bu değerlere hizmet edilmektedir. Ayrıca sorunlarına çözüm arayan kadının yaşadıkları sansasyonelleştirilerek izlenme oranlarının artması amaçlanmakta ve bu amaç uğrunda kadınlar kullanılmaktadır. Bizde araştırmamızda bu programlarda yaşanan örnek olayları ele alarak söz konusu olan bu durumu göstermeye çalışacağız. Ama öncelikle bu programlarda neler anlatıldığına bakmakta ve yaşanan olayların genel yapısını ortak bir biçimde incelemekte fayda vardır.

Bu programların çekimleri stüdyoda yapılmakta ve canlı olarak izleyiciye ulaştırılmaktadır. Sunucuları çağdaş Türk kadını simgelemekte, kıyafetleri, duruşları ve konuşma biçimleriyle güçlü, kendi ayakları üzerinde durabilen modern kadını simgelemektedirler. Bu programların konukları çoğunlukla ev kadınlarından oluşmaktadır. Programa genellikle mağdur ve zor bir durumda olan, kocası evden

kaçmış, kayınvalidesi çocuklarını kaçırmış, kan davası nedeniyle sevgiliyle evlenemeyen kişiler konuk olarak çağırılmaktadır. Sorununa çözüm arayışı içinde olan konuk, bir sivil toplum örgütüne giderek sorununu çözmek yerine çareyi bu tür programlarda aramıştır. Konuğa stüdyoya geldiği andan itibaren bir kurban muamelesi yapılmakta ve sunucu da kurtarıcı kahraman rolünde kurbanı çeşitli sorular sorarak durumu anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Ancak sunucu mağdurun, ezilmiş olanın yanında olduğunu, ona destek verdiğini göstermeye çalışırken aslında ataerkil değerleri yeniden üretmektedir. Soruna çözüm arayışı içinde olan kahraman rolündeki sunucu ve izleyiciler, çözüm üretirken mağdura bir takım nasihatlerde bulunarak, örneğin ona kocasına güzel görünmesini, işveli, nazlı olması gerektiğini söyleyerek aslında egemen görüşlerden kopamadığının, ataerksel değerlerin kendisi tarafından da içselleştirilmiş olduğunun ve modern görünümünün yanında gelenekselden yana olduğunun altını çizmiş olmaktadır.

Programlarda kimin mağdur rolünde olacağına kiminse suçun sorumlusu olarak gösterileceğine sunucular kara vermektedir. Çünkü bir tartışma da sunucunun rolü, ev sahibi kimliği, izleyicileri her zaman etkiler. İzleyiciler farklı bir gözle bakmayı denerse baskıcı müdahalelerle karşılaşır. Sorunsalı dayatan sunucudur. Sunucu söz verir ve bu yolla önem sırasını da belirler (Bourdieu, 2000;37). Yani sunucu izleyiciye, konuğa ve uzmana söz verirken aslında önem sırasını da belirlemiş olur.

“Televizyon Kadın Programlarında Kadının Konumlandırılışı” adlı bu tezde söz konusu kadın programlarını incelenirken, bunları anlamlandırma sürecinde post-yapısalcı bir yaklaşım benimsenmektedir. Post- yapısalcı yaklaşım ise, metni merkeze alan bir yaklaşım olmakla birlikte anlamın okumaya göre şekillendiğini ileri sürmektedir.

Söylem analizinde, metinlerin içerdiği veriler, bağlamla ilişkilendirilerek, üreticinin yorumuna ulaşılması amaçlanmaktadır. Bunun içinde dil kullanımı ve söylemin diğer söylemlerle olan ilişkisi çok önemlidir.

3.3.2. “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı Program ve Kadının Temsili:

Bu program hafta içi her gün gündüz kuşağında canlı olarak yayınlanmakta olup, ev sahibi konumundaki sunucusu İnci Ertuğrul’dur. Programın ismine bakacak olursak, “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz”; bu isimle, kadınların sorunlarını, sıkıntılarını dile

getirmesini ve izleyicilerle paylaşmasını sağlayarak programın onların sesi olacağı ve mevcut sorunlarına çözüm aranacak ve çözüm üretilecek yerin burası olduğu anlamı uyandırılmaya çalışılmaktadır.

Programların genel yapısı ve akışı hakkında verilen bilgileri desteklemesi açısından “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” adlı programın seçilmiş çeşitli tarihlerdeki yayınları incelenecektir.

3.3.2.1. “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” Adlı Programın 16. 01. 2008 Tarihli Yayını

Programda Merve isimli 14 yaşındaki bir kızın evden kaçması ve bulunuşu konu edilmiştir. Söz konusu programda stüdyoda bilirkişi bir hukukçu, bir psikolog, mağdur aile bireyleri ve seyirciler bulunmaktadır. Programa şu şekilde başlanmaktadır:

Ekrana yazı olarak;

“ -Dersaneye gidiyorum diyerek anneannesinin evinden kaçan 14 yaşındaki Merve nasıl bulundu?

-Merve 20 gün kimlerle, nerede kaldı?” şeklinde o gün işlenecek konuyla ilgili spotlar verilmektedir.

Programın başında büyük harfler ve ses efektleriyle verilen konu özetlerinde, aslında duruma nasıl yaklaşıldığı ve genel olarak kadına, özel olarak ise Merve’ye bakış açısı verilmektedir. Merve yalnız kaçmamış olmasına rağmen, konu özetinde kaçtığı kişi yani erkeğin ismi hiç geçmemektedir. Bu kısım örtük bırakılarak suç Merve’ ye aktarılmaktadır. Ayrıca “Merve 20 gün kimlerle, nerede kaldı?” tümcesiyle “Merve bir kadın olduğu için güçsüzdür ve kendini koruyamaz” gizli mesajı verilmekte ve yine kaçan kişi bir kız olduğu için başına kötü şeyler gelmiş olabileceği imâ edilmektedir.

Sunucu:-Ankara’daki Merve Alanya’daki Mustafa ile nasıl tanıştı da kaçtı? Hepimiz bunu merak ediyoruz.

-Merve’ yi kaçırdığı söylenen Mustafa gerçeği anlatacak.

Sözcükler, sözde konulaştırma yoluyla öne yerleştirilebilirler ya da bir yan tümce-tümceciğin- sonuna yerleştirilerek ya da tamamen atılarak önemi azaltılabilmektedir(Van Dick, 2003;69). Bunun gibi sözcük sırası, etken ve edilgen cümleler ve adlaştırmalar da cümledeki sözcüğün önemini değiştirecek bir etkiye

sahiptir. İlk tümcede Merve, özne konumuna getirilerek olayın sorumlusu sadece Merve gibi gösterilmektedir. Suç bir kadına aktarılarak söz konusu aktörlerden diğeri olan Mustafa yani erkek örtük bırakılmaya çalışılmaktadır. İkinci tümcede de yine Merve özne olarak verilmiş ve önemi attırılmış, Mustafa ise edilgen bir yapıda verilerek önemi azaltılmaya çalışılmıştır.

Sunucu: -Servet Bey diyor ki bunu benden de sakladı oğlum.

-Ama Nazik Hanım buna inanmıyor.

Sunucu:-Peki babana ne zaman haber verdiniz?

Burada dikkati çeken bir başka nokta ise şudur: Neden Mustafa'yı temsilen sadece baba gelmiştir. Anne'den hiç bahsedilmemektedir. Yukarıdaki tümceden' de anlaşılacağı gibi, babanın bu durumdan haberdar olmadığı söylenmektedir. Mustafa'nın annesinin bilip bilmediği hiç sorgulanmamakla birlikte, anneden hiç bahsedilmemekte ve programda Mustafa'yı savunmak adına sadece babanın orada bulunması ile kadın yine ötekileştirilmektedir. Merve'yi de temsilen anneanne Nazik Hanım, dayı İsmail Bey ve daha sonrada babası programa katılmıştır. Burada da yine anneannenin yani bir kadının temsili yeterli görülmemiş ve hem dayı hem de baba programda yer almıştır.

Programda bazı konularda uzman bilgisine ve görüşlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Programdaki genel yapıya da baktığımız zaman bilirkişiler, yani avukat ve psikolog erkektir. Eğer bu program, bir kadın programıysa neden uzmanlardan en azından biri kadın değildir? Bilindiği üzere iletişimde kaynağın güvenilirliği çok önemlidir. Burada uzman olarak iki erkeğin seçilmiş olması ya da en azından birinin kadın uzman olarak seçilmemesi, bize kadınların bilgisine olan güvenin ne derece zayıf olduğunu göstermektedir. Neden bir kadın programında, kadının sorunları yine erkek bir uzmanın bakış açısından değerlendirilmektedir?

Sunucu: -Nasıl tanıştınız, sen Alanya'da yaşıyorsun o Ankara'da ?

Mustafa: -Merve beni buldu.

Sunucu: -Merve seni buldu.

Mustafa: -Telefonla.

Sunucu: -Telefonla.

Mustafa: -Telefonla tanıştık.

Sunucu: -Bi anlat bize..

Mustafa: -Biz telefonla tanıştık. O beni buldu. Birinden almış telefon numaramı, kimden aldıysa.

Sunucu: -Nasıl birinden telefon numaranı almış?

Mustafa:-Bilmiyorum, söylemedi. Bir arkadaşından almış, bir arkadaşı nasıl bulduysa benim telefonumu bulmuş. İşte bir yıldan beri tanışıyoruz.

Bazı cümleler tekrarlanarak vurgu arttırılmakta ve bu sayede olumsuz kendini sunma ve olumsuz ötekini sunma gerçekleştirilmekte, aynı zamanda bu yinelemeler aracılığıyla Mustafa'nın yaptığı hata, işlediği suç hafifletilmeye çalışılmaktadır. Yapılan hatanın sorumlusu olarak Merve yani yine bir kadın gösterilmektedir.

Sunucu: -Telefonla bir yıldır görüşüyorsunuz.

Mustafa:-Evet. Sonra telefonla resim gönderdik birbirimize.

Sunucu: -Resim gönderdiniz.

Mustafa:-Resim gönderdik. Sonra, o beni beğendi, ben onu beğendim.

Sunucu: -O da resmini gönderdi mi sana?

Mustafa:-Evet gönderdi.

Sunucu: -Mektupla mı?

Mustafa:-Yok, telefonla.

Sunucu:- Ah bu telefonlar çikalı.

Burada sunucu, Mustafa'nın işlediği suçu "ah bu telefonlar çikalı" diyerek cep telefonlarına yüklemektedir. Yön değiştirme ile suç erkekten alınmaktadır.

Merve'nin dayısı:- Sen 14 yaşındaki çocuğun neyini beğeniyorsun lan, sübyancı mısın sen?

Sunucu: - Lütfen İsmail bey, sözlerinize dikkat edin, lütfen!

Merve'nin dayısı:-Ya 25 yaşında ya utanmaz adam..

Sunucu:- Sinirlisiniz, ama ne olur biraz dikkat edin.

Programda kadının ötekileştirilmesinin yanı sıra, programa konuk olan konuyla ilgili kişiler, sorunlarını tartışırken birbirlerine bir televizyon programında asla söylenmemesi gereken hakâretler etmekte ve izleyicileri olumsuz yönde etkilemektedirler. Sunucu da söz konusu olan bu duruma gerektiği kadar engel olamamaktadır.

Sunucu: - Yaşını biliyor muydun Merve'nin?

Mustafa:-Hayır. Bana 16 yaşındayım dedi.

Sunucu tarafından burada Merve'nin yaşından haberdar olup olmadığını sorularak, Mustafa'nın işlemiş olduğu suç hafifletilmeye çalışılmaktadır. Sonuçta "kız kaçırma" yasal olarak zaten bir suçtur. Mustafa Merve'nin yaşını bilse de bilmese de bu durum onun işlediği suçun boyutunu değiştirmeyecektir. Buna rağmen sunucu, Mustafa'nın kaçırdığı kişinin yaşından haberdar olmadığı konusu üzerine vurgu yapmaktadır.

Sunucu:- Sen Ankara'ya gittin mi Merve'yi görmeye?

Mustafa:-Ben Ankara'ya hiç gitmedim.

Sunucu: -Sen Merve'yi ilk ne zaman gördün?

Mustafa:- Merve Antalya' ya otogara geldi, beni aradı.

Sunucu: -Merve kendisi mi geldi Antalya'ya, ...tek başına?

Mustafa:-Evet kendisi geldi, benim haberim yok.

Sunucu:- Aaaa...Bir dakika.

Sunucu:-Sen hiç Ankara'ya gitmedin mi?

Mustafa:-Ben hiç Ankara'ya gitmedim. Benim hiç haberim yok.

Sunucu:-Merve kendisi geldi Antalya'ya.

Mustafa:-Kendisi gelmiş benim hiç haberim yok.

Kişinin sahip olduğu düşünceler ve bakış açısı aslında, konuşmaya eşlik eden bir çok "öte-sözel" yani el kol hareketleri, yüz ifadesi, vücudun duruşu ve mesafesi, vb. gibi etkinliklerle de ifade edilebilmektedir. Kişi bu yöntemlerle de bir insanı eşit, üstün veya aşağılık olarak görüp görmediğini gösterebilmektedir. (Van Dijk, 2003;43) Yukarıdaki diyalogda da görüldüğü üzere sunucu sorduğu sorularla ve cevaplar karşısındaki tepkisel tavırları ve yüz ifadeleriyle aslında kendi bakış açısını da ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak, bir programda sunucunun tavrı, konuya bakış açısı ve

yönlendiriciliği çok büyük önem taşımaktadır. Hem sunucunun soruları hem de kaçırılan şahsın cevapları bağlamında, Merve'nin hataları hakkında çok fazla ayrıntı verilmekte, ancak Mustafa'nın hatalarından neredeyse hiç bahsedilmemektedir. Konulaştırmada olduğu gibi, genellikle bizi iyi gösterecek, olumlu kılacak şeyler ve aynı şekilde ötekilerin kötü şeyleri hakkında daha belirli ve ayrıntılı, tam tersi bir şekilde kendi hatalarımıza gelince oldukça belirsiz ve genel davranacağımız hiç tartışma gerektirmez(Van Dijk, 2003;59).

Mustafa: -Geldiği ertesi gün ben telefon açacaktım ağladı, istemiyorum ben dedi.

Avukat: -Yaşı küçük sonuçta, istemesi önemli değil, o istemese de senin karakola götürüp teslim etmen gerekirdi.

Mustafa: -İstemedi, ağladı.

Sunucu: -16 yaşında olduğunu söylemiş. Mustafa burada yaptığın bir yanlış var. O her ne kadar beni götürme dese de senin polise götürüp teslim etmen lazım, aileyi araman lazım, şimdi bak şu anda suçlu durumdasın, ama o noktada da merve eğer beni geri gönderirsen ne yaparım dedi sana?

Yukarıdaki diyalogda olduğu gibi sunucu, program içerisinde sık sık Mustafa'nın Merve'nin yaşından haberdar olmadığını yinelemektedir. Onun buradaki amacı, mevcut durumun asıl sorumlusunun Merve olduğunu ima etmektir. Sunucunun Mustafa'nın suçlu olduğunu kabul ettiği kısım sadece ilk tümcedir: "şimdi bak şu anda suçlu durumdasın, ama...". Söylemin geri kalan kısmı ise Mustafa'yı yani bir erkeği olumlayarak devam etmektedir. "Şimdi bak şu anda suçlu durumdasın, ama o noktada da Merve eğer beni geri gönderirsen ne yaparım dedi sana?" diyerek kendi düşüncesini sadece ilk tümceyle yadsımaktadır. Burada sunucu "sözde kabul etme" yolu ile izleyicilerin kendileri hakkında olumsuz bir fikre kapılmalarından kaçınmaktadır. Böyle bir durumda yadsıma, aslında kendini olumsuz bir şekilde sunma ve bir saygınlık koruma görevi görmektedir(Van Dijk, 2003; 63). Ayrıca yukarıdaki diyalogda dikkati çeken bir başka nokta ise, kendi geldiği iddia edilen Merve, şimdiden eşi olacağını düşündüğü kişinin tahakkümü altına girmiştir.

Merve'nin dayısı:- Peki sen 16 yaşındaki çocukla nasıl beraber oluyosun? Arada 9 yaş var İnci hanım yani.

Sunucu:- Bu yanlış İsmail bey, bunu hepimiz kabul ediyoruz.

Psikolog: -İsmail bey, siz kızınızla yüzleştiniz mi?

-Yiğeninizle yüzleştiniz mi?

Merve'nin dayısı:- Hayır yüzleşmedik.

Psikolog: - Tamam, yüzleş ondan sonra...

Yukarıdaki diyalogdan da anlaşılabileceği gibi kadın yine programda nasihat edilebilecek, öğütler verilip doğru yola çekilebilecek olan kişi olarak görülmekte ve bu şekilde davranılmaktadır. Burada uzman olarak bir psikoloğun tavsiyesi dikkat çekmektedir. "İsmail Bey, siz yiğeninizle yüzleştiniz mi?", "Tamam, yüzleş ondan sonra..." gibi erkek bir uzmanın dile getirdiği bu sözler, durumun yine bir erkeğin bakış açısından değerlendirildiğini bize göstermektedir. Kısacası burada ilk yüzleşilmesi ve sorgulanması gereken kişi olarak kadın görülmektedir.

Psikolog:-Türkiye'de hiçbir genç erkek 20 yaşında, 25 yaşında fark etmez, 16 yaşındaki bir kız geldiğinde reddetmez efendim.

Avukat: -Olur mu öyle şey hocam?

Psikolog: -Reddetmez efendim. Niye reddetmez? Mantiken seviyorum ediyorum tutuyorum diyor, ne var?

Burada Psikolog kendi bakış açısını daha kabul edilebilir, daha inanılır ya da gerçeğe daha uygun hale getirmek için genelleştirme (genelleme), kendi düşüncelerini daha kabul edilebilir hale getirmeye çalışarak da usamlama yapmaktadır. Yine kendi düşüncelerinin gerçekte olan ilişkisini kuvvetlendirmek için de, söylemlerine mantıklı bir kılıf giydirmeye çalışmaktadır. ("Mantiken seviyorum, ediyorum, tutuyorum diyor, ne var?"). Ayrıca yukarıdaki her bir söylemiyle erkeği yüceltmekte, kadınları ise aşağılamaktadır.

Psikolog:-Sizden kaçmış gitmiş niye ciddiye almıyorsunuz? Asıl problem burada.

Merve'nin dayısı:-Ama karşıdaki bir çocuk hocam. Ben seni seviyorum, ben sana aşğım kim bilir neler vaat etti?

Psikolog:-Mustafa olmasa başka birine gidecekti belki.

Avukat:Yasal olarak 18 yaşından küçük birinin düşüncesi önemli değil.

Psikolog:Yasa ayrı bir şey efendim. 16 yaşındaki bir kız neden evden kaçır gider?

Avukat:- O ayrı bir şey, o aile içi bir şey.

Psikolog:-Mustafa olmasa başka biri olurdu. Biz burada binlerce örnek görüyoruz.

Psikolog burada yaptığı yorumlarla dolaylı konuşma yolu ile, “Kadın güçsüzdür, acizdir, zor durumlar karşısında mücadele edemez, çözüm üretemez ve çareyi kendini bir erkeğe teslim etmekte, sığınmakta bulur” gizli mesajını vermektedir.

Sunucu:-Şimdi biz bu programları yaparken yasalar çerçevesinde yapıyoruz. Yasalar 18 yaşın altında bir kızın kendi rızasını kabul etmiyor. Evlenme yaşını da diyor ki, 16 yaşını bitirdiğinde mahkeme kararı ile, 17 yaşını bitirdiğinde de aile rızası ile. Şu anda 16 yaşında ama nüfusta 14 yaşında Merve.

-İşin yasal boyutunu anlıyoruz, buna saygı duyuyoruz ve bu çerçevede hareket edilmesi gerektiğini söylüyoruz. Mustafa’nın işlediği suç, ama Mustafa’ya suç işlediğini söylerken de, ailelere acaba Merve niye kaçtı?, niçin telefonda hiç yüzünü görmediği bir çocuk için kalkıp Ankara’dan Antalya’ya gitti? bunu da kendinize sorun diyoruz.

Programda sunucu usamlama yolu ile, yasalardan da yararlanarak kız kaçırma olayının bir suç olduğunu aktarmaya çalışmaktadır. Ancak ikinci konuşma paragrafında söyledikleri ile yadsıma ifadelerinden biri olan sözde kabul etme yöntemine başvurarak yine suçu Merve’ye aktarmakta ve onu olayın tek sorumlusu haline getirmektedir. “Mustafa’nın işlediği suç, ama Mustafa’ya suç işlediğini söylerken de ailelere acaba Merve niye kaçtı? bunu da kendinize sorun diyoruz” diyerek “ama” bağlacından sonra kurduğu tümce ile akıllarda soru işareti bırakmaktadır.

Sunucu:-Merve okulda kalıyor en son, oyalanıyor orada açıkçası, yani bakın beni lütfen yanlış anlamayın. Mustafa’nın hatasını ortadan kaldıran bir şey değil bu, ama Merve ne yazık ki kendi rızasıyla gitmiş en başında.

Burada sunucu yaptığı açıklama ile bir kez daha Merve’nin suçlu olduğunu düşündüğünü ortaya koymaktadır. İzleyiciden gelebilecek olumsuz bir tepki ya da değerlendirmeyi önlemek için sunucu, Merve’nin kaçış anı ile ilgili ayrıntılar vererek düşüncelerini desteklemeye çalışmaktadır.

Sunucu:-Burada hassas bir konu var. Merve’nin annesi o daha bir buçuk yaşındayken ölmüş ve ondan sonra anneanne ile dede büyütmüş Merve’yi, onlara anne baba demiş. Oysa gerçek baba Duran bey hayatta, hemen evlenmiş, annesi öldükten 15 gün sonra, 15 gün sonra. Anne hastanede ölüm döşeğindeyken evlenmiş Duran bey. Duran bey’i

alalım, biz bu konuda Duran beyi çok buradan eleştirdik, onunda kendince nedenleri vardır belki ama..

Sunucu, Merve'nin babasının, annesinin ölümü gerçekleşir gerçekleşmez 15 gün içinde evlenmesini sorguluyor gibi görünmektedir. Burada bir insanın eşini kaybedince, üzerinden belli bir zaman geçmesini bekleyemeden hemen evlenmesinin hiçbir açıklamasının olamayacağını vurgulaması gerekirken sunucu, "Onun da kendince nedenleri vardır belki..." diyerek yine erkeğin haklılığına zemin oluşturabilecek bir düşünceyi tümcenin sonuna ekleyerek açık bir kapı bırakmaktadır.

Duran Bey:-Benim eşim hastanede yatarken rahmetli kayınbabam benim baldızım bekardı o zaman, bunu söyleyeceğim artık, bana dedi ki baldızımı bana vereceklerdi daha doğrusu, ölmeden bak ölmeden bana vereceklerdi.

Sunucu:-Aa.. Yapmayın Allah aşkına.

Duran Bey:-Bunun şahidi var.

Nazik hanım:-Yalan söylüyor.

Bu diyalogla yine programda kadının acizliği vurgulanmaktadır.

Sunucu:-Merve aradığım mutluluğu, sevgiyi onda buldum diyor.

Psikolog:-Allahtan Mustafa gibi birine denk gelmiş, bir de o var yani.

Sunucu:-Ya daha kötü biri olsaydı.

Sunucu:-Delikanlı oğlan ne var?

Bu diyalogla yine Mustafa'nın suçu hafifletilmeye çalışılmaktadır.

Sunucu:-Şimdi Mustafa'nın durumu ne olacak?

Psikolog:- İşte fatura Mustafa ile Selvet beye çıkıyor. Niye alıkoydu? İyi ki alıkoymuş ki, ilgilenmiş ki, yoksa sokakta kalsa ne olacaktı?

Yukarıdaki diyalogla izleyiciye yanlış mesajlar verilmektedir. "Suç olsa bile sokakta kalmasın diye kaçıp gelen kızları alıkoyun", "Mustafa iyi ki Merve yi kaçırdı, evine kabul etti, yoksa Merve ne yapacaktı?" örtük mesajları verilmekte ve izleyici de bu yönde izlenimler oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Merve'nin dayısı:- Tamam hocam, çocuk sevdi diyelim ama bu akli başında eşek kadar adam.

Sunucu:-Tamam İsmail bey, lütfen sözlerimize dikkat edelim, lütfen özür dileyin, sinirlisiniz, bu olay yanlış bunu hepimiz kabul ediyoruz, ama böyle konuşmak size hiç yakışmıyor.

Merve'nin dayısı:-Şerefsizlik diz boyu oldu, Allah belanızı versin sizin ya..

Sunucu:-Böyle demeyin İsmail bey, böyle demeyin.

Merve'nin dayısı:-Ne kadar şerefsizmişsin oğlum.

-Karıdan korktuğunu, karıdan dayak yediğini biz dün ağzımızı açıp söylemedik. Şerefsizlik yapmayın ya.

Sunucu:-Böyle sözler söylemeyin, böyle sözler söylemeyin. Şöyle alayım sizi, karşıya alayım sizi, İsmail bey sizi şöyle benim koltuğuma alabilirmiyim.

Merve'nin dayısı:-Allah belanızı versin sizin ya.

Sunucu:-Lütfen böyle konuşmayın.

Merve'nin dayısı:-İnci hanım ben çıkayım lütfen ben çıkayım.

Sunucu:-Siz bilirsiniz, ama böyle konuşmayın.

Merve'nin dayısı:-Yoksa bunun ikisinin de ağzını burnunu dağıttıracaklar bana. Şerefsizler.

Sunucu:-Burası ağız burun dağıtma yeri değil, bu sözleri burada söylemeyin lütfen, özür dileyin.

(Ardından Merve'nin dayısı Mustafa'ya saldırır. Uzmanlar ve görevliler ayırmaya çalışır.)

Programda yer alan konuklar arasındaki gerginlik en aza indirgenmediği için program gittikçe karşılıklı hesaplaşma yerine dönüştürülmektedir. Gerginlik sürekli artmakta ve yayınlanan programın bir çok kişi tarafından izlendiği göz ardı edilerek, hakaretler, tehditler program ilerledikçe boyutları değişerek artmaktadır. Sunucu ise bu duruma gerektiği kadar müdahale edememektedir. Bunun yanı sıra ettiği küfürler ve hakaretler sonrasında çoktan stüdyodan çıkarılmış olması gereken konuk bunun yerine sunucu tarafından hala sakinleştirilmeye çalışılmaktadır. Sonrasında ise sunucunun düşünmesi ve yapması gereken şeyi konuk düşünerek, programda biraz daha kalırsa daha kötü şeyler olabileceğini söyleyerek stüdyodan çıkmak istemektedir. Yukarıdaki örnekten de

anlaşılacağı üzere rating kaygısı ile bu tarz tartışmalara gerektiği kadar müdahale edilip engellenmemektedir.

Kısacası, bu tür programlar ataerkil ve kadını rating amaçlı kullanarak, toplum tarafından kadına atfedilen değerleri yeniden üretmektedir. Ayrıca yayınlanan bu televizyon programlarının zararlarından kendilerini soyutlayabilecek bir bilince sahip, olaylara eleştirel bakabilen, sorgulayan ve gösterilenle yetinmeyip soru sormayı ilke edinen bireyler yetişmediği ve bu bireyler medya aracılığıyla yayınlanan programları doğru okumayı başaramadığı sürece bu programlar olumsuz mesajlar vermeye devam edecektir.

3.3.2.2. “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” Adlı Programın 28. 01. 2008 Tarihli Yayını

Programda eşinin babası tarafından anne evine bırakılan ve 4 aydır çocuklarını göremeyen Hülya Küçük isimli bir bayan konuk edilmiştir. Stüdyoda sunucu, o gün işlenecek konuyla ilgili konuklar, seyirciler, bilirkişi olarak bir avukat ve bir psikolog yer almaktadır. Programa şu şekilde başlanmaktadır:

Konu özeti olarak ses efektleriyle birlikte, Hülya’nın çocuklarının yaşadığı eve gidişi ve kayınpederi ve kayınvalidesi ile olan tartışmaları verilmektedir. Aynı zamanda ekrana yazı olarak da şunlar gelmektedir:

-Kayınpederinin baba evine bıraktığı Hülya iki evladına ve eşine kavuşacak mı?

-Eşi Hülya ile barışacak mı?

Bir metnin ya da bir programın başında ifade edilen bilgi her zaman fazladan bir vurgu alır. İlk önce o okunduğu için metnin geri kalanının yorumu üzerinde, en sonda ifade edilen bilgiye göre daha fazla denetime sahip olacaktır. Sunuş özetleri, başlıklar ve özetler bunun örnekleridir(Van Dijk, 2003; 70). Yukarıdaki tümcelerle o gün işlenecek konu tanımlanmaya çalışılmakta ve ifade edildiği gibi programın başında verilen bu tümceler konunun geri kalan kısmı üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca burada, Hülya’nın kendi ailesinin yanına bırakılmasının ifade ediliş biçimi de dikkat çekmektedir. Hülya’nın ailesinin yani anne ve babasının evine bırakıldığını söylemek yerine Hülya’nın baba evine bırakıldığı ifade edilmektedir. Programdaki bu yapılanış ise bu programlarda erkek egemenliğinin yeniden üretildiğinin çok açık bir göstergesidir. Yine

“Eşi hülya ile barışacak mı?” tümcesi ile sorunun Hülya’dan kaynaklandığı yani suçlu olan kişinin o olduğu (bir kadın olduğu) izlenimi uyandırılmaya çalışılmaktadır. Aslında asıl sorun kayınpederi tarafından Hülya’nın kendi ailesinin evine ziyarete gidiyormuş gibi götürülüp 4 ay boyunca geri alınmamasından kaynaklanmaktadır.

Konuyla ilgili alt yazı olarak da şunlar verilmektedir:

“Kayınpeder, gelinini baba evine bıraktı...İki çocuğundan koparılan Hülya hanımın evliliği kurtulacak mı?”

“Hülya hanım eşine ve çocuklarına kavuşabilecek mi? Kayınpeder, gelinini kabul edecek mi?”

Konulaştırma yolu ile sözcükler öne yerleştirilerek önemi arttırılabilmektedir. “Kayınpeder, gelinini kabul edecek mi?” burada “kayınpeder” verilen tümcede özne görevinde kullanılarak önemi arttırılmış, yani erkeğin üstünlüğü, verdiği kararların durumlar üzerindeki önemli etkisi, yönlendiriciliği, gücü vurgulanmış kadın ise, tamamiyle ötekileştirilerek önemi azaltılmış ve güçsüzlüğü, acizliği ön plâna çıkarılmıştır.

Sunucu:-Çocuklarını görmesi için program ekibimizle birlikte Hülya’yı kayınpederinin evine gönderdik. Orada nasıl karşılandı? Ona dair görüntülerde var, çok öyle iç açıcı görüntüler değil ne yazıkki!

Program ekibi ile birlikte Hülya çocuklarını görmek için gönderilmişse ve oraya gidildiğinde yaşanan ve ortaya çıkan görüntüler sunucunun söylemiyle “çok öyle iç açıcı görüntüler” değilse neden bu görüntüler ekrana yansıtılmakta ve kadın böyle bir manzara içinde izleyiciye aktarılmaktadır? Eğer amaç gerçekten Hülya’nın çocukları ile görüştürülmesi ise bu durum kamera arkasında da gerçekleştirilebilir. Bu karşılaşma kamera arkasında gerçekleştirilmediği gibi, yaşanan büyük tartışmanın çirkinliğine rağmen görüntüler seyircilere aktarılmakta ve söz konusu olan Hülya’nın küçük çocukları da bu olaya şahit olmaktadır. Bu durum, bu tür programlarda kadının acılarının, sıkıntılarının ve sorunlarının nasıl raiting amaçlı kullanıldığının bir kanıtıdır.

Yine alt yazı olarak, büyük harflerle “Gelin- Kayınpeder Kavgası” şeklinde konu izleyiciye aktarılmaya çalışılmaktadır.

Tek başına tümce diziminde anlamı vurgulamak ya da vurgulamamak için kullanılabilecek düzinelerce olası yapısal biçimler vardır(Van Dijk, 2003; 68). Burada

yine sözde konulaştırma yolu ile gelin sözcüğü en başta verilerek bu tartışmanın sorumlusu haline getirilmiştir(“Gelin- Kayınpeder Kavgası”).

Hülya’nın annesi:- Köpek de doğuruyor diyor kaynanası.

Sunucu:-Ne olur Dilber hanım çirkin sözler söylemeyin (Sunucu konuğu yumuşak bir tavırla uyarıyor.)

Hülya’nın annesi:- Çocuk doğuranlar hep köpek mi Türkiye’de?

Yukarıdaki diyalogdan da anlaşılabileceği gibi sunucunun da yetersiz müdahalelerinden dolayı programda kötü diyaloglar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca konukların kendi aralarındaki özel sorunlarından, tartışmalarından ortaya çıkan sonuçlar yine konuklar tarafından bazen genelleştirilmektedir. Söz konusu bu yanlış genellemeler yine kadınlık onurunu zedeleyici sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Sunucu:-Hülya sen eşini, çocuklarını istiyorsun, peki eşin seninle birlikte bu evliliğe devam etmek istiyor mu?

Hülya:-Evet istiyor.

Sunucu:-Nerden biliyorsun bunu?

Hülya:-İstiyor.

Sunucu:-İstiyor. İstiyorsa niye yanında değil?

Hülya:-Dün akşam konuştuk.

Sunucu:-Dün akşam konuştunuz. Ne konuştunuz?

Hülya:-Eşim dedi, ben de dedim yuvamız dağılmasın dedim, o da söyledi.

Sunucu:- Seni ziyarete mi geldi eşin?

Hülya:-Evet.

Sunucu:- Nereye? Annenle birlikte bir akrabada kalıyorsunuz, onun yanına.

Sunucu:-Hülyacım ben anlamadım, eşin seninle artık devam etmek istemediğini söyledi. O banttaki sözleri başkası mı söyledi? ben anlamıyorum.

Sunucu burada sorduğu sorularla konuğunun yani bir kadın olan Hülya hanımın verdiği bilgilere güvenmediğini belli etmekte ve onu sorgulamaktadır. Onun sorduğu sorular ve bu sorgulama şekli, izleyicilerinde bu yönde düşünmesine neden olmakta ve bundan

dolayı konuğun verdiği bilgiler değil de sunucunun kendi düşünceleri daha çok akılda kalmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi sunucunun yönlendiriciliği bu tür programlarda büyük önem taşımaktadır.

Sunucu:-Dilber hanım sen var mıydın damadın geldiğinde?

Hülyanın annesi:- Vardım, dün akşam geldi amcasıgile geldi. Orada her şeyden özür diliyorum dedi, babam hatalı dedi.

Sunucu:-Babası hatalı dedi, babasının hatası neymiş?

Yukarıda da belirtildiği üzere sunucu, bir kadın olan Hülya'nın verdiği bilgilere güvenmemekte, onun verdiği bilgilere güvenebilmek için ikinci bir kadının yani Hülya'nın annesinin bu bilgileri doğrulamasını beklemektedir. Ayrıca annenin, damadının “babam hatalı” dediğini söylemesi üzerine sunucu, imâlî bir şekilde, “babası hatalı dedi, babasının hatası neymiş?” diyerek babanın bir hatası olduğuna inanmadığını ima etmektedir. Kısacası sunucu kendiside bir kadın olmasına rağmen, programda konuk olarak yer alan kadınların verdiği bilgiye güvenmeyerek ve erkeğin(babanın) hatalı olduğuna inanmadığını imâ ederek kadını yine ikincil bir konuma itmektedir.

Sunucu:-İsmail bey seni kendi başına mı götürdü durup duruken?

Hülya:-Evet kendi götürdü, ben gitmiyordum kendi zorla götürdü, kolumdan çeke çeke.

Sunucu:-Hülya şurayı bir anlayalım yani kayınpederin seni zorla eşinin yanından aldı, babanın yanına götürdü.

Hülya:-Evet.

Buradaki diyalogda da görüldüğü gibi yine sunucu Hülya'nın evine götürülüp bırakılmasında başka nedenler aramaktadır. “İsmail bey seni kendi başına mı götürdü, durup duruken?” tümcesinde “durup dururken” sözcükleri ile “sen mutlaka bir şeyler yapmışsındır, durup dururken götürmemiştir. ” anlamını imâ etmeye çalışmakta yani Van Dijk'in deyimiyle böyle bir bilgiyi arka kapıdan sunmaktadır. Ayrıca bunu sürekli yineleyerek, imâ ettiği anlamı desteklemeye çalışmaktadır.

Hülyanın eşi ve ailesinin, çocuklarının yaşadığı evde program ekibinin konu hakkında yaptığı röportaj görüntüleri verilir:

Röportajı yapan kişi:-Eve neden almıyorsunuz Hülya hanımı?

Kayınpeder:-Kendisine sorar mısınız?

Ara ses olarak: “Hülya’nın kayınvalidesi gelininin başka bir adamla birlikte olduğunu iddia etti. ”

Kayınvalide:-Birlikte olmuşlar, kendisi söylüyor. Yalansa yalan de?

Röportajı yapan kişi:- Böyle bir ihtimal var mı?

Hülya:-Hayır, Sultan hanım.

Hülya’nın programa katılıp, hiçbir neden olmadan ailesinin evine aldatılarak bırakıldığını anlatması üzerine, suçlu konuma düşen kayınpeder ve kayınvalide, kendilerini savunmak adına ailelerinin mahrem sırlarını açığa çıkarmakta ve gelinine iftira niteliğinde suçlamalarda bulunmaktadır. Çocukları ile buluşturma adı altında eşinin ailesinin yaşadığı eve götürülen Hülya, sayısız hakaret ve iftiraya uğramakta ve bu durum, şimdi ve gelecekte nasıl etkilenecekleri rating kaygısı yanında önemsiz kalan Hülya’nın çocuklarının gözü önünde gerçekleştirilmektedir. Bu program sonrasında çocukların psikolojisinin ne duruma geleceği ve bu olay yüzünden gelecekte hem çocukların hem de annelerinin içine düşecekleri durum hiç göz önünde bulundurulmamaktadır.

Görüntü olarak, program ekibinin Hülya’yı çocuklarının yaşadığı eve götürmelerinin ardından yaşananlar gösterilmektedir. Hülya’nın bağırmaları ve sinir krizi geçirme anları verilir. Kayınpeder ve kayınvalide Hülya’ya saldırmakta ve çevredekilerde ayırmaya çalışmaktadır. Çocukları da bu olaya şahit olmaktadır.

Arases: “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz genç anneyi evlatlarıyla kavuşturdu. ”(Hülya’nın çocuklarına ağlayarak sarıldığı görüntüler verilmektedir.)

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılabilceği gibi program ekibinin, genç anneyi çocuklarına kavuşturma adı altında gerçekleştirdikleri bu buluşmanın hem anneye hem de çocuklarına faydasından çok zararı dokunmuştur. Burada sadece programa rating getirecek bir fayda sağlanmıştır. Bunu yaparken de kadının içine düştüğü durum hiç göz önünde bulundurulmamış ve sorununa çözüm bulmak isteyen kadın daha çok çaresizliğe itilmiştir. Bu görüntüler sonrasında ara ses olarak verilen“İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz genç anneyi evlatlarıyla kavuşturdu. ” tümcesi yine bu görüntülerle birlikte anlamını çoktan yitirmektedir.

Psikolog:-Bir de şu var: Ortada iftira mı gerçek mi onun bir konuşulması lazım. Büyük bir ihtimalle problem orda.

Sunucu:-Şimdi ama o problem neyse, varsa ya da yoksa Muzaffer bey için bir problem değil demek ki. Dün gitmiş yine Hülya'ya yuva mı kurtarmak istiyorum demiş. O gün bana İnci abla ben yine denedim tekrar buna rağmen dedi. Borçlar biterse 3-4 ay sonra alacağım onu diye yine söylemiş, bütün bu süre içerisinde. Burada problem o değil aile, görünen o ki, ama İsmail bey'de son derece akli başında bir adam teke tek görüşüldüğünde. Son derece mantıklı konuşuyor.

Programda gerçekliği kesin olarak bilinmeyen konular üzerinde gereğinden fazla durulmakta ve bu nedenle de bir süre sonra izleyicilerin zihninde sanki böyle bir olay varmış gibi bir izlenim oluşmaktadır. Ayrıca yine yukarıdaki diyalogda “Burada problem o değil aile görünen o ki, ama İsmail bey'de son derece akli başında bir adam teke tek görüşüldüğünde. Son derece mantıklı konuşuyor.” diyerek yine sözde kabul etme yolu ile sunucu asıl düşüncelerini ilk tümce ile yadsımakta ancak tümcenin devamında kullandığı “ama” bağlacı ile ve sonrasında kendi düşüncelerini vermektedir. Yani ilk tümce ile sorunun aileden kaynaklandığını kabul ederek kendi düşüncelerini yadsımakta, fakat ama bağlacı ile ve sonrasında kurduğu cümle ile aslında sorunun ondan kaynaklanmadığını imâ etmekte ve yine suç bir kadın olan Hülya'ya aktarılmaktadır.

Hülya'nın eşi telefonla programa katılır(Muzaffer Küçük):

Hülya'nın eşi:-Ben Hülya'ya bir şey söyleyeceğim sadece. Hülya niye bunu böyle yapıyorsun sen?

Hülya:-Neyi?

Hülya'nın eşi:-Ney olduğunu sen bilmiyor musun şimdi?

Hülya:-Ne olduğunu biliyorum. İnci hanım sordu, görüştün mü dedi ben de görüştüm dedim. Yalan mı söyleyeyim?

Hülya'nın eşi:-Ben sana ne söyledim?

Hülya:- İnci hanım yalan mı söyleyeyim, görüşmedim mi diyeyim?

Sunucu:-Ben anlamadım, neyi ne yaptın dediğini de anlamadım. Neyi ne yaptı Muzaffer bey?

Hülya'nın eşi:-Bundan sonra Hülya yalan söylemesin, tamam ben bir şey demiyorum. Çünkü ben her şeyi söylemiştim sana.

Sunucu:-Sizinle görüşüğünü saklamasını mı istediniz Hülya'dan?

Hülya'nın eşi:-Evet

Sunucu:-Muzaffer bey o zaman ne olur?

Hülya'nın eşi:-Ben daha hiç bir şey konuşmak istemiyorum.

Hülya'nın eşi:-Yok, yok, kesinlikle yok. Çocuklarını da veriyorum alsın götürsün.

Sunucu:-Çocuklarını da veriyorsun, bu kadar basit.

Hülya'nın eşi:-Evet.

Yukarıda Hülya'nın eşi ve Hülya arasında gerçekleşen diyalogdan da anlaşılabileceği gibi, program kadının sorunlarına çözüm yaratmak ve amaçlarına ulaştırmak yerine her şeyi daha kötü ve çıkmaz bir hale getirmiştir. Ayrıca programda alternatif çözüm yolları da üretilmediği dikkati çekmektedir. Programa katılan kadın sadece eşi ile barıştırılmaya ve kayın pederinin tekrar onu eve kabul etmesini sağlamaya çalışılmakta, fakat bunun dışında yapılabilecekler ve çözüm önerileri programda söz konusu bile olmamaktadır.

Bu programları hazırlayanlar için yaşanan olayların trajik yönü, sosyal boyutu hiç önemli olmadığı gibi program sonrası da çok önemli olmamaktadır. Onlar programlarının başarılı olup olmamasının ölçüsünü, program konuklarının sorunlarına kalıcı çözümler bulmakta değil, diğer televizyon kanallarından daha çok izlenme oranı elde etmekte armakatadırlar.

3.3.2.3. “İnci Ertuğrul Sizin Sesiniz” Adlı Programın 25. 01. 2008 Tarihli Yayını

Stüdyoda Rus uyruklu eşiyle bir takım imkansızlıklardan dolayı resmi nikâh yapamamaları nedeniyle bir takım sorunlar yaşadıklarını ve eşinin çocuğunu da alarak evi terk ettiğini iddia eden Mustafa Bey konuk olarak bulunmaktadır. Ayrıca sunucu, bilgilerine ve görüşlerine başvurulmak üzere uzman olarak bir avukat, psikolog ve seyirciler stüdyoda yer almaktadır.

Ekranda konu ile ilgili şu şekilde bir altyazı geçmektedir:

“Antalyalı kuyumcu önce bir Almanya sonra bir Rus kadına aşık oldu...Aradığı mutlu bir yuva özlemini yabancı kadınlarda bulamayan kuyumcu, çocuklarına kavuşabilecek mi?... ”

Durumu tanımlamak için verilen bu alt yazıyı inceleyecek olursak; aslında konuyu özetlemek amacıyla verilen bu bilginin program ilerledikçe asıl konu ile hiç alakası olmadığı anlaşılacaktır. Burada programda işlenecek konular ile ilgili önceden yapılmış olması gereken n araştırmanın eksikliği göze çarpmaktadır. Bu nedenle izleyiciye yanlış ya da eksik bilgi aktarımı yapılmaktadır. Ayrıca programa konuk olan Mustafa bey’in çocukları değil sadece bir çocuğu vardır.

Sunucu:-Mustafa Bey yavrusuna kavuşmak istiyor ve yavrusunun annesinden de bir cevap bekliyor. Çünkü çocuğunun annesi Aksana hanım, 2 ay önce kızını da almış, onu bırakmış. 2 aydır da bebeğini babaya göstermiyor. şimdi biz şunu merak ettik. Bir hanım bir beyle yollarını ayırmak isteyebilir, ayrılmak isteyebilir, onunla evlenmek isteyebilir ama eğer bebeği göstermeme noktasına iş varmışsa başka bir neden olabilir.

Burada yine sunucu ne durum içinde olduğunu bilmediği kişiler hakkında yorum yapmaktadır. Çünkü programdaki herkes, Mustafa bey ile Aksana hanımın ayrılma nedenlerini sadece Mustafa Bey’in anlattığı kadarıyla bilmektedir. Sunucu “eğer bebeği göstermeme noktasına iş varmışsa başka bir neden olabilir. ” tümcesiyle bu durumun başka bir nedeni olabileceğini vurgulayarak açık bir mesaj vermekte, ancak “Bir hanım bir beyle yollarını ayırmak isteyebilir, ayrılmak isteyebilir, onunla evlenmek isteyebilir ama...” tümcesiyle de “ne olursa olsun annenin çocuğu babasına göstermesi gerektiği” şeklinde örtük bir mesaj vermektedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi bir ön araştırma eksikliği söz konusu iken, programa katılan konuk ve seslendiği, suçladığı kişiler hakkında tam olarak bilgi sahibi değilken, sadece oradaki konuğun verdiği bilgiler doğrultusunda başkalarını yargılamak ve onlar hakkında yorum yapmak hiç de etik bir davranış değildir. Maalesef ki bu tür programlarda söz konusu duruma çok da zen gösterilmemektedir.

Görüntü ve ses efektleri ile yazı olarak ekrana gelen şu cümlelerle durum tanımlanmaya çalışılmaktadır:

“Rus Aksana kızının babası kuyumcu Mustafa Bey’i ne ile suçladı?”, “Aksana, Mustafa Bey’in evine dön çağrısına ne cevap verecek?”

Yine alt yazı olarak “Kızını da alıp sevgilisini terk eden Rus anne, kuyumcu sevgilisini dön çağrısına ne cevap verecek?”tümcesi verilerek programda konu tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Burada “Kuyumcu” tanımlamasıyla erkek, mesleği ile üstünleştirilmeye çalışılmış, yani erkeği olumsal bir şekilde sunma gerçekleştirilmiştir (Aslında Mustafa bey sadece geçmişteki bir zaman dilimi içerisinde belli bir dönem kuyumculuk yapmıştır.) “Rus” tanımlamasıyla ise, uyuğu kullanılarak kadın, Türk insanının gözündeki “Rus kadın” imajıyla aşağılanmaya çalışılmıştır. Yani kadın ötekileştirilmiş ve olumsuz ötekini sunma gerçekleştirilmiştir.

Sunucu:- Aksana ile Mustafa bey tanıştıklarında, Aksana daha 19-20 yaşlarındaymış ve 8 yıldır birlikte yaşıyorlar. Ama Mustafa bey ilk eşinden henüz boşanamadığı için daha doğrusu Almanya’da boşanmış ama Türkiye’de bu kararı onaylatamadığı için bir türlü Aksana ile nikâh kıyamamış. Ben bu nikâhı kıyamadığım için Aksana beni bırakıp gitti diyor Mustafa bey. Bakalım Aksana hanım dün yayının son saniyelerinde bağlandı dedi ki tek neden nikâh değil.

Burada sunucu, Aksana hanımdan durumun aslının tam olarak Mustafa bey’in anlattığı gibi olmadığını bir telefon bağlantısıyla öğrenmesine rağmen, durumun özetini hâlâ Mustafa bey’in verdiği bilgileri daha ayrıntılı vererek aktarmaktadır.

Canlı yayına telefonla bağlanan Aksana ise gitme nedeninin alkol ve şiddet olduğunu söyledi.

Buradan da anlaşılacağı gibi sorunun, tam olarak nedenini öğrenmeden, programa katılan konunun verdiği bilgiler doğrultusunda, hakkında tam olarak bilgiye sahip olunmayan kişiler hakkında yorumlar yapılmamalıdır.

Sunucu:-Kendinizde hatalı bulduğunuz şeyler ne?

Mustafa Bey:-Kendim de hatalı bulduğum şeyler, illaki böyle bir ilişki kurmuş olduğumuz ve aynı zamanda çaresiz bir şekilde sorunları çözememem acaba bu bana pişmanlık duydurmuyor benim bir kızım var, o kızımı çok seviyorum.

Sunucu:- İlişkiden pişmanlık anlamında mı söylüyorsun bunu?

Mustafa Bey:- Hayır, bütün hayatımın kuruluşundan belki. Aksana ile beraber olmam ya da benim bir çocuğum olduğundan dolayı değil.

Yukarıdaki diyalogda Mustafa bey'in kendisine sorulan sorular karşısındaki belirsizliği dikkat çekmektedir. Dolaylı ve anlaşılmaz bir şekilde konuşarak kendisi ile ilgili olumsuzlukları örtmek istemektedir. Açıkça görüleceği gibi belirsizlik, ciddiyeti yumuşatma, örtmece ve dolaylı olarak da yadsıma anlamına gelebilir (Van Dijk, 2003; 67). Konuk, sunucunun, uzmanların, stüdyodaki ve ekran başındaki seyircilerin olası tepkilerinden çekinerek kendi hataları konusunda kaçamak ve belirsiz cevaplar vermektedir. Kendi hatalarından söz etmeyerek kadını suçlu göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca neden kaçamak ve belirsiz cevaplar verdiği konusu, ne uzmanlar ne de sunucu tarafından sorgulanmaktadır.

Psikolog:-Mustafa bey şimdi burası bir kadın programı biliyorsun yani.

Sunucu:-Hayır hiç de değil. Kadın ve erkek herkesin sesiyiz hocam. Biz herkesin sesiyiz.

Psikolog:-Burada genellikle erkekler hatalıdır genellikle yani, hakaten de öyledir.

Sunucu:-Genellikle erkekler hatalı mıdır, kadınlar mı böyle düşünür demek istiyorsunuz?

Psikolog:-Buraya gelen eşini ihmâl eder, dayak atar, alkollüdür genellikle öyle diyeyim ve dolaylı yoldan bizim sizden de beklediğimiz sizde itiraflarda bulunmanız lazım. İşte dövdünüz mü, alkol mü aldınız?

Mustafa Bey:-Hayır.

Gündüz kuşağında ve “Kadın Programı” adı altında yayınlanan bu tür programlar, genellikle gün içinde en çok izleme olanağına sahip olan kadınlara hitap etmektedir. Ancak yukarıdaki diyalogdan da anlaşılabileceği gibi sunucu henüz programın kimliği konusunda net bir bilgiye sahip değildir. Psikolog programı bir kadın programı olarak adlandırmasına rağmen sunucunun “Biz herkesin sesiyiz” diyerek izler kitlesini daha da genişletmek istediği açıktır. Ayrıca psikolog ve sunucu arasında geçen bu diyalogda sunucunun uzmanın sözüne karşılık “Genellikle erkekler hatalı mıdır, kadınlar mı böyle düşünür demek istiyorsunuz?” tümcesiyle yanıt vermesi sunucunun bile konulara erkek egemen bakış açısından yaklaştığının bir kanıtıdır. Sunucu bu sözleriyle, “genellikle erkekler hatalı değildir sadece kadınlar böyle düşünür” gizli mesajını vermekte ve

programda erkek egemenliğin yeniden üretilmesine aracılık etmektedir. Ayrıca psikolog, burası bir kadın programı olduğu için bizim sizden beklediğimizde şiddet uyguladığınız, alkol aldığınız ya da eşinizi ihmal ettiğiniz yönünde bir takım itiraflarda bulunmanız” diyerek kadın programlarının niteliğini ortaya koymaktadır. Bu ifadeler aynı zamanda programın rating kaygısının da bir göstergesidir.

Stüdyodaki izleyici bir bayan:-Siz diyorsunuz ki oturma izni var da çalışma izni yok diyorsunuz, değil mi bayana? Nasıl çalışma izni yok, bu nerden para kazanıyor? Ne kadar güzel hanımlar var çalışıyor, git taksime, git bey oğluna bak nasıl çalışıyorlar?Ne demek istedin sen orda?Siz dediniz ki eşimin oturma izni var da çalışma izni yok.

Sunucu:-İki aydır neyle geçiniyor, çocuğa nasıl bakıyor diye sordum ben, sizde ondan korkuyorum dediniz, onu soruyor hanımefendi.

Mustafa Bey:-Evet bende merak ediyorum neyle geçiniyor?

Burada, oturma izninin olduğu fakat çalışma izninin olmadığı ayrıntısı verilerek “Aksana ne ile geçiniyor?” sorusu ile, o bir kadın olduğu için ve Rus uyruklu olması nedeniyle farklı yollardan para kazanabileceği gibi çirkin imâlarda bulunmaktadır. Burada söz konusu olan henüz hiçbir şeyden haberi olmayan 5 yaşında bir bebek ve anne vardır. Yine onların gelecekte içine düşecekleri durum ve sıkıntılar göz önünde bulundurulmadan hareket edilmektedir.

Psikolog:-Dün yabancıyla evli bir psikolog arkadaşıma sordum, ne farkı var diye?Bana iki tane şey söyledi:Birincisi, Türkiye’de evlilikler aileyle yapılıyor dedi. Eğer yabancı biriyle evlenirsen aile olmadığından dolayı gerçek bir evlilik yapıyorsun dedi. Karışan olmuyor dedi. İkincisi de, Türklerle karşılaştırdığınız zaman çok fazla dır dır etmiyorlar dedi.

Bir psikoloğun, bu ifadeleri programa taşımış olması programdaki genel yapıyı ve ülkemizdeki erkek egemen yapılanmanın Türk kadınına bakış açısını bize göstermektedir.

3.3.3. “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı Program ve Kadının Temsili

Bu program şu an hafta içi her gün gündüz kuşağında canlı olarak yayınlanmakta olup ev sahibi konumundaki sunucusu Serap Ezgü’dür. Programın ismine bakacak olursak

“Biz Bize”; bu isimle kadınların sorunlarını sıkıntılarını daha rahat anlatmalarını yani utanmadan, sıkılmadan ifade etmelerini sağlayacak bir anlam uyandırılmaya çalışılmaktadır.

Programların genel yapısı ve akışı hakkında verilen bilgileri desteklemesi açısından “Serap Ezgü İle Biz Bize” adlı programın seçilmiş çeşitli tarihlerdeki yayınları incelenecektir.

3.3.3.1. “Serap Ezgü İle Biz Bize” Adlı Programın 23. 01. 2008 Tarihli Yayını

Konu olarak programda, daha önce de gazetelerde de yer almış olan “Kanlı çarşaf ısrarı hapse gönderdi. ” başlıklı bir haber ele alınacaktır. Edirne’de yaşanan bu olay, kız annesinin düğün sonrası geleneklerinde olan emaneti (çarşafı)görememesi sonucunda, düğün öncesi bir birliktelikten şüphelenerek savcılığa başvurmasıyla başlamıştır. Sonrasında ise, 15 yaşındaki kızını (Gülşah) imam nikâhı ile ve düğün yaparak evlendirmekten dolayı anne, 18 yaşından küçük bir kızla birlikte olmaktan dolayı da damat hapse girmiştir.

Konuyu tanımlamak için özet şeklinde içeriğinde konu ile ilgili önceden yapılmış röportajlarda yer alan görüntüler verilmektedir:

Gülşah:-Ben ailemi tehdit ettim. Eğer beni vermezseniz ben kendimi öldürürüm, zehirlerim diye. Nitekim de zehirledim beni beyime vermedikleri için.

Burada Gülşah’ ın içinde bulunduğu durum ve yaşadıkları aktarılmaya çalışılırken, bu durumun özendirici olabileceği, istediği erkekle ya da kızla evlenemeyen kişilerde bu yola başvurarak amaçlarına ulaşabileceği düşüncesi uyandırabileceği göz ardı edilmektedir. Ayrıca görüntüler de yine, içinde bulunduğu durumu henüz değerlendirebilecek yaşta ve durumda olmayan bir bebek gösterilmektedir.

Kayınpeder:- Benim gelinim yavrusunun olmasının cezasını çekiyor, benim evladım da baba olmasının cezasını çekiyor.

Yine görüntüler ve röportajlarla verilen konu özetlerinde, kayınpederin bu sözleri aslında durumu tam olarak tanımlamamakla birlikte, konuyu saptırmaktadır. Ortada işlenen bir suç ve haklı bir ceza vardır. Bu tümce ile suç yön değiştirme ile hiçbir şeyden haberi olmayan küçük yaştaki bir bebeğe aktarılmaktadır. Bu nedenle bu

tümcenin konuyu farklı yönler e çekmesi ve yanıltıcı bir bilgi olmasından dolayı hiç verilmemesi gerekmektedir.

Sunucu:-Ama sonradan cezaevinde nikâh kıyıldı bunu söyleyeyim. Bu dönemde olayın yaşandığı dönemde nikâh yapılamayacak kadar yaşı küçüktü.

Bu durum yani sonradan nikâh yapılmış olması Resmi nikâh yapılmadan imam nikâhı ve düğün ile bir birliktelik yaşanmasını haklı göstermez ya da işlenen suç u hafifletmez. Burada sunucunun bunu vurgulaması gerekirken “olayın yaşandığı dönemde nikâh yapılamayacak kadar yaşı küçüktü. ” diyerek varolan suç u hafifletmeye çalışmaktadır.

Sunucu:-Gülşahcım 14-15 yaşında ben kendimi zehirlerim, öldürürüm, bu sence doğru bir şey mi? Senin kızın ilerde böyle bir şey yaparsa hoşuna gider mi?

Gülşah:-Ben hatalıyım Serap hanım tamam, ama ben beyimi çok seviyorum.

Sunucu:-Seviyorsun, yani şu anda duygularında bir değişiklik olmadı?

Yukarıdaki diyalogda sunucunun “yaptığın doğru bir şey mi?” sorusu üzerine konuk, “hatalıyım ama beyimi çok seviyorum” şeklinde soruya tam anlamıyla cevap vermemektedir. Sunucunun da bunun üzerine kendi sorduğu soru ile alâkâlı izleyenlere ders olması açısından bir takım öğütler vermesi ya da Gülşah’ın yaptığı davranışların çok yanlış olduğunu vurgulaması gerekmektedir. Ancak sunucu burada öğüt vermek ya da var olan durumdan izleyiciler için bir takım ders olacak sonuçlar çıkarmak yerine, konunun bir başka boyutu ile ilgilenmektedir. “Seviyorsun, yani şu anda duygularında bir değişiklik olmadı?”. Burada sunucu söylediği bu tümce ile izleyici de “Eğer şu an Gülşah eşini hala seviyor olmasa yaptıkları bir hata olabilirdi ancak, hala sevdiği için hatalı sayılmaz, eşini çok sevdiği için yapmış” düşüncesini uyandırmaktadır.

Sunucu:-Olay kaç yıl önce meydana geldi?

Kayınpeder:-2005 23 Nisanında.

Burada, daha öncede değinmiş olduğumuz ön araştırma eksikliği yine göze çarpmaktadır. Sunucu olayı gazeteden okuduğu kadarıyla bilmektedir. Ayrıca olayın üzerinden 3 seneye yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen babanın gelini ile birlikte bu programa katılma sebebi, devlet büyüklerine seslenmek ve oğlunun çıkarılmasını istemektir. Ortada işlenmiş bir suç vardır ve cezasının çekilmesi gerekmektedir ve

yargıya intikâl etmiş bir sorunun çözümünün bu tarz bir programda aranması çok yanlıştır.

Kayınpeder:-Şimdi şöyle oldu efendim. 2005 23 Nisandı. Bir akşam bunlar kaybolmuşlar, gezmişler. Çocuğumu tehdit etmiş. Demiş ki, Serdar seni seviyorum, ya beni kaçır ya da kendimi suya atacağım. Daha önce zaten 2-3 sefer intihara teşebbüs etti.

Sunucu:- Gülşah ama bu senin mutlaka bu konuyla alâkâlı, ilerde çocuğunla, bundan sonraki hayatında da sorun yaşamamak için tedavi olmanı gerektirecek bir durum gibi geliyor bana. Çünkü her içinden çıkamadığın çözemediğin problem karşısında karşındakine bunu kendimi öldürürüm, dereye atarım, asarım demek hiç doğru bir şey değil. Mücadele etmeyi, isteklerini kabul ettirmeyi, kabul ettiremediğin zamanda olabilir, ne yapalım bu onun düşüncesi demeyi öğrenmen lazım senin. Beni kaçır yoksa kendimi öldürürüm, beni ona verin Serdara, yoksa kendimi zehirlerim, öldürürüm. Yarın bir gün çocuğuna sen annesin çocuk yetiştiriyorsun, bu hiç normal bir şey değil yani. Bu konuda hiç tedavi oldun mu Gülşahcım? Peki bunun doğru bir şey mi olduğunu düşünüyorsun? Bu doğru bir yaklaşım mı sence?

Gülşah:-Değil.

Sunucu:-Birkaç seferde intihara teşebbüs etmişsin. Daha önce intihara teşebbüs etme sebeplerin neydi?

Gülşah:-Ailem işte Serdar'a vermediği için zehirledim kendimi, annemin tansiyon haplarını içmiştim.

Programda uzmanların yani bu konu ile ilgili bilgi verebilecek bir psikoloğun ve avukatın eksikliği dikkati çekmektedir. Özellikle daha önce intihara teşebbüs etmiş birinin durumunu anlayabilmek ve aktarabilmek için bir psikoloğun bu programda yer alması şarttır. Bu şekilde bir rahatsızlığa sahip olan konuk hakkında yorumları kulaktan dolgu bilgilere sahip olan ve uzmanlık alanı bu olmayan bir sunucu değil psikolog yapmalıdır. Ayrıca programda yargı süreci devam eden bir konu yer almakta ve bu konu hakkında bilgi verebilecek ve yorum yapabilecek bir avukat programda yer almamaktadır.

Sunucu:-Şaban bey gelininiz o sizin, artık bir yerde kızınız sayılır. Onu tedavi ettirin bence, çünkü bu hakikaten normal bir şey değil yani. Yarın bir gün sizden ya da kocasına şöyle bir kıyafet istiyorum, almazsan kendimi öldürürüm bile diyebilir size.

Burada sunucu, bir psikolog gibi Gülşah'a ve kayınpederine tavsiyeler vermekte ve programda bu yöndeki bir uzman eksikliğini kendince gidermeye çalışmaktadır. Hatta durumu basite indirgeyerek yanlış denebilecek nitelikte örnekler vermektedir.

Sunucu:-Aslında annenin durumu çok tuhaf burada, çünkü ortada zaten nikâh yok ki, zaten nikâhsız sadece düğünle, dini nikâhla gerçekleşen bir beraberlik o, yani resmi nikâh yok ki sen neyin hesabını soruyorsun? Benim kızım evlenmeden önce Serdar'la birlikte mi oldu diye bir şüpheye kapılıyor ve bunu sizinle paylaşıyor heralde değil mi?

Burada annenin durumunu bu şekilde yargılamak sunucunun görevi değildir. Anne zaten mahkeme tarafından suçlu bulunmuştur ve cezasını çekmektedir. Ayrıca burada her ne kadar resmi nikâhsız bir evliliğin olumsuzluklarından bahsedilse de sürekli dini nikâh ile düğün sözcüklerinin bir arada anılması zihinlerde resmi nikâhın değil de dini nikâhın kalıcılığını sağlamaktadır.

Stüdyodaki bir izleyici:-Serap hanım ne kadar tuhaf bir kadınmış annesi. 15 yaşında kız kaçmış, hem beraber olmuş, hamile, hiç değilse sesini çıkartma da kızının namusu temizlenmiş olsun.

Sunucu:-Rezil de olmayın etrafa.

Stüdyodaki bir izleyici:-Rezil de olmayın. 70 milyona rezil oldular şimdi.

Sunucu ve stüdyodaki seyirciler tarafından, kendini savunma ve görüş bildirme hakkına sahip olmayan bir annenin davranışları ve namus anlayışı “incitici sözlerle” sorgulanmıştır. Annenin onayı olmadan haklarındaki mahrem bilgiler izleyicilerle paylaşılmıştır. Kişilerin bilgisi olmadan onların hakkında konuşulması ve yargı içeren görüşler bildirilmesi nedeniyle söz konusu kişiler istismar edilmiştir. Bu programda aile mahremiyetinin ihlâl edilmiş olması, toplumda böyle mahrem konuların ekran önünde herkesle paylaşmanın çok normal olduğu mesajını da içermektedir. Buda toplumdaki aile yapısı ve ailenin bireyleri için sağlıksız sonuçlar doğurabilir(RTÜK, 2006;73).

Bu konuların ekrana taşınması yarar sağlamaktan daha çok toplumda bu tür sorunlara sahip olan insanların yanlış yönlendirilmesine sebep olacaktır. Kısacası bu kişilerin ekrana taşınmasıyla, aynı soruna sahip olan başka insanları da görünce izleyicilerde bir

rahatlama duygusu oluşacağı düşünülmekte, ancak amaçlanan etkilerin çok dışında sonuçlarda ortaya çıkabilmektedir.

3.3.3.2. “Serap Ezgü İle Biz Bize” Adlı Programın 29. 01. 2008 Tarihli Yayını

Stüdyoda, 17 Aralık 2007 tarihinde kaybolan 21 yaşında bir çocuk annesi kızı Sevda’yı aramak için gelen Selma hanım konuk olarak bulunmaktadır. Stüdyoda sunucu, konuklar ve seyirciler yer almaktadır. Ayrıca yine programda yer alması gereken uzmanların stüdyoda olmadıkları dikkati çekmektedir.

Sunucu:-Selma hanımın kızı Sevda çocuğunun babasına kaçmış önce değil mi Selma hanım? Siz önce kızım yapma etme yaşın küçük demişsiniz ama geldikten sonra Sevda ben onu istiyorum ne dedi canıma mı kıyarım dedi kaçarım mı dedi tekrar?

Selma hanım:-Önce kaçtı Serap hanım ben aldım yani gün geçmedi. 2-3 saat. Kızım işi yok, durumları iyi değil dedim. Gittim çocuğun elinden aldım. Dedi ki anne yine vermezsen kaçarım dedi. Dedim ailesi gelsin istesin anlaşalım. Güzelce düğün yapalım, eşya, takı bir şeyler yapalım dedim. Sonra yine nişanladık sözledik, düğününü beklemedi. Yine aynı nişanlısına kaçtı. Bir daha da almadım. Artık gitti dedim bir sefer aldım ikinci sefer niye alacağım dedim.

Sunucu:-Nikâhı olmuş muydu?

Selma hanım:- Hamileyken yaptılar.

Burada sunucunun konuyu özetlerken konuk üzerindeki yönlendiriciliği dikkati çekmektedir. Konuğun anlatmasına fırsat bırakmadan “ne dedi canıma mı kıyarım dedi kaçarım mı dedi tekrar?” sorusuyla konuğu yönlendirmekte ve bu yönde cevap vermesini sağlamaktadır.

Sunucu:-Şimdi kafanız karışmasın. Sevda o bir çocuğunun babasından boşandı. Annenin yanına döndü, baba evine döndü. Bu arada da nişanlandı. Artık evlilik hazırlığı yaparken kaçtı. Ama bu kez nişanlısıyla kaçmadı. Nişanlısı şu an ortalıkta.

Sunucu yine burada da durumu tanımlamaya çalışmaktadır. Ancak durumu tanımlarken de Sevda’yı özne konumuna taşıyarak ve boşanma nedenine değinmeyerek Sevda’yı yaşananlardan sorumlu hale getirmektedir. Bu arada da nişanlısını yani bir erkeği kurbanlaştırmaktadır.

Sunucu:-Sevda gittikten sonra halasının oğlunu arıyor Selma hanım.

Selma Hanım:-Görümcem bunu istedi benden ama ben yollamak istemedim. Babası bir kere başı bozuldu dedi. Sen nerdeysen kız orda olsun dedi.

Yukarıdaki diyalogda Türk toplumunda evlenip boşanmış kadınlara bakış açısı verilmektedir. Programda konuk tarafından kullanılan “başı bozuldu” tümcesi bunun açık bir göstergesidir. Burada psikoloğun yorumlarına ve tavsiyelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Programda amaç gerçekten rating değil de izleyicileri bilinçlendirmek ise, konuk ve sunucu tarafından konunun ortaya konuluş aşamasında ortaya çıkan ve toplumu ilgilendiren bazı noktalara uzman tarafından açıklık getirilmesi ve bilgilendirmesi gerekmektedir.

Sunucu:-Şimdi Selma hanım siz kızınıza ben bu çocuğa bakamam al bu çocuğunu götür babasına ver dediniz mi demediniz mi?

Selma hanım:-Serap hanım, bu şimdi boşandığında bana dedi ki, bu şimdi kız çocuğu ya dedi, baba tarafına velayetini verdiler dedi. Beni öyle kandırdı.

Sunucu:-Yanlış. Normalde isteseydi anneye verilir.

Burada dikkati çeken ilk nokta, sunucunun konuğun verdiği bilgilere inanmaması ve onu sürekli sorgulamasıdır. Programda bu durumun ortaya çıkmaması için, o gün konu edilecek durum ve konuk hakkında detaylı bir ön araştırma mutlaka yapılmalıdır. Ayrıca yine Avukatın bilgisine ihtiyaç duyulan ve hem konuğa hem de izleyiciye bilgi verilmesi gereken kısımlarda bu eksiklikten dolayı sunucu yorum yapmakta ve bilgi vermektedir.

Sunucu:-Halasının oğluna söylediği laf çok önemli. Annem beni hasret etti evladına, kendisi de bana hasret kalsın, evlat hasreti ne demek anlasın demiş. Yani sen mi zorladın kızını peki?

Selma Hanım:- Serap hanım beyimin pek işi yoktu. Nişanlı kızım vardı o bakıyordu onun çocuğuna o bakmıyordu hiç. Çocuğuyla ilgilenmiyordu. Bir süre kalsın dedim, kızımız nişanlı dedim, şu düğünümüz bir olsun, sıkıntılıyız dedim hani.

Sunucu:-O zaman Selma hanım şöyle demeyin, eski kocası aldı götürdü ve geri getirmedi. O yüzden kızımın psikolojisi bozuldu. Demek ki öyle değil. Siz dediniz götür bunu biraz orda kalsın diye.

Selma Hanım:- Tehdit ediyordu ama bizi telefonlarda. Sevda'yı çarşıda görmeyim. Kafasını kurşunla dolduracağım, sevda seni öldüreceğim, eve geliyordu, cama geliyordu ben de korktum yolladım çocuğu Serap hanım.

Sunucu:-Tekrar Sevda'yı mı istiyordu? Geri mi istiyordu?

Selma hanım:-Evet, çok birleşmek istiyordu ama benim istemiyordu, boşanmıştı işte.

Konu hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olmadan sunucu yorum yapmamalıdır. Sonuçta sunucu, programa konuk olan kişinin yaşam şartlarını ve koşullarını hiç bilmemektedir. Eğer yorum yapılacaksa bile durum tek yönlü bir şekilde değerlendirilmemeli, kişinin, kadının içinde bulunmuş olduğu koşullarda göz önüne alınarak bir değerlendirmeye gidilmelidir.

Sevda'nın eski kayınpederi telefonla yayına katılır:

Sunucu:-Abdullah bey şu çocuk meselesini bir de sizden dinleyelim.

Alt yazı olarak da şu tümce verilmektedir: “Sevda'yı çocuğundan annesi mi ayırdı?”

Konuk durumu aktarmış olmasına rağmen sunucu, kadın konuğun verdiği bilgilere güvenmemekte, bunu bir erkek olan kayınpedere doğrulatmak istemektedir. Bunun yanı sıra verilen alt yazı ile de Sevda'yı çocuğundan ayıran kişinin annesi olduğu imâ edilmektedir.

Sunucu:-Şimdi bakın Selma hanım, kızınızın hala oğluna söylediği şeye ben takıldım bir kere. Neden kızınız halasının oğluna böyle bir şey söyledi. “Beni evladıma hasret etti kendi de evlat hasreti yaşasın”. Neden böyle bir şey söyledi? Demek ki bir şey var yani. Siz bu çocuğu bakamıyoruz, yuvaya verelim falan bir şey dediniz mi?

Selma hanım:- Serap hanım, hayatta yuva lafı yok, yemin ederim.

Sunucu tarafından daha önce sorulmuş olan soru birkaç kez yinelenerek izleyicide “annenin hatası yüzünden Sevda'nın evden gittiği” izlenimi uyandırılmaktadır.

Sunucu:-Abdullah bey 6 sene Sevda sizin geliniz oldu, nasıl bir kızdır, huyu husu nasıldır?

Burada eski kayınpedere gelini hakkında ne düşündüğü sorularak konu ile alâkasız, gereksiz ve mevcut sorun için çözüm üretecek nitelikte olmayan bir soru sorulmakla

birlikte, kayınpederin yani bir erkeğin sevda hakkındaki düşünceleri de öğrenilmek istenmektedir.

Stüdyodaki bir seyirci, psikolog edasıyla yorum yapmakta ve konuğun sürekli şiddet gördüğünü ifade ettiği kızını neden evine almadığını sorgular. Ayrıca “Siz kendi elinizle itmişsiniz sokaklara” diyerek anneyi yargılamaktadır. Yine aynı seyirci “hanımefendi size söylüyorum iki dakika dinleyin” diyerek konuğa bağırma cesaretini de kendinde bulmakta ve bu durum karşısında sunucudan herhangi bir uyarı gelmemektedir.

Sunucu:- Madem kızınız kocasından dayaklar yemiş, psikolojisi bozulmuş, insan bir doktora götürmez mi?

Selma hanım:-Götürdüm Serap hanım, yemin ederim.

Sunucu:- Bir kere mi götürdünüz?

Selma hanım:-Kaç kere götürdüm, sağlık karnesi var, gittiği doktorlar belli.

Yukarıdaki diyalogda sunucunun sürekli annenin bir açığını aradığı dikkati çekmektedir. Sunucu burada konuya daha farklı bir açıdan yaklaşarak konuk olan annenin(bir kadının) açığını bulmaya çalışmakta, fakat amacına ulaşamadığını anlayınca da konuğu ifade ettiği durumu kanıtlamaya zorlamaktadır.

Sunucu:- O arada hem psikolojisi bozuk, hem çocuğundan ayrı, hem geçmişteki evliliğinde çok ağır şeyler yaşamış, bu arada nerden gidip de nerden nişanlanıyor, nerden buluyor nişanlıyı ya?

Burada sunucu durumu tanımlayarak başladığı sorusuyla, aslında biraz da boşanmış bir kadın olan Sevda'nın ahlâk anlayışını sorgulamaktadır. Sunucuda bir kadın olmasına rağmen Sevda'nın durumunu erkek egemen bakış açısı içerisinde değerlendirmektedir. Söylemleriyle her fırsatta onun boşanmış bir kadın olduğunu vurgulamaktadır.

Sevda'nın nişanlısı telefonla yayına bağlanır:

Sunucu:Şimdi siz evlenip boşanmış bir hanımla evlilik hazırlığı yapıyorsunuz, bu kadının bir çocuğu var, böyle bir soru böyle bir konuşma aranızda geçmemiş olması çok enteresan. Çünkü siz onunla hayatı paylaşacaksınız, çocuğuyla kabul etmişsiniz.

Sevda'nın nişanlısı:-Çocuğuma bakamam diye babasına verdiğini söyledi, bir de çok rahatsız ediyormuş eski kocası onu o yüzden.

Yine yukarıda da vurgulandığı gibi her fırsatta Sevda'nın boşanmış bir kadın olduğunun programda altı çizilmektedir.

Selma hanım:-Telefonda, bekâr bir çocukla tanışıyor.

Sunucu:-Hayır, duyduğuma göre bekâr bir çocukla tanışmıyor, duyduğuma göre evli bir adamla ilişkiye giriyor.

Konuk anne kızı Sevda'nın bekâr bir erkekle tanıştığını söylemesine rağmen sunucu sert bir tavırla "Hayır, duyduğuma göre bekâr bir çocukla tanışmıyor, duyduğuma göre evli bir adamla ilişkiye giriyor" demektedir. Burada sunucu bir kadının ifadelerine inanmak yerine, duyduklarını savunmayı tercih etmektedir.

3.3.3.3. "Serap Ezgü İle Biz Bize" Adlı Programın 03. 03. 2008 Tarihli Yayını

Stüdyoda 8 aydır göremedikleri ve kaçırıldığını düşündükleri, 17 yaşındaki kızları Ayşe'yi aramak için gelen Hasan ve Hatice Türken ailesi konuk olarak bulunmaktadır. Stüdyoda yine hiçbir uzman yer almamaktadır.

Sunucu:-İddiaya göre vermedikleri kızı karşı taraf kaçırdı, sonra bulundu ve Savcılık dedi ki ne olur ne olmaz bu kızın can güvenliği yok, ama bunu savcılık eminim kendi başına karar vermedi. Kızınız ben evime gidersem can güvenliğim yok. Babamdan ya da kardeşlerimden korkuyorum demiş olması lazım ki, kızınızı yurda verdiler.

Hasan bey:-Evet öyle söyledi.

Sunucu konuyu özetlemeye çalışmakta ve bir avukat tarafından açıklık getirilmesi gereken bilgiler ve yorumlar sunucu tarafından konuklara ve izleyicilere aktarılmaktadır. Ancak bilgilerin bir uzman tarafından verilmiş olması izleyicilerde daha fazla bir etki bırakmakta ve dikkate alınırılığı artmaktadır. Bu nedenle sadece sunucu tarafından verilmesi programın bırakacağı etki açısından yeterli değildir.

Sunucu:-Şimdi yurda teslim edildikten bir süre Düzce'de ki yurttaki kaldı. Sonra Bolu'daki yurda.

Hasan bey:-Evet 1 ay kaldı Bolu'da.

Sunucu:-Bolu'da 1 ay kaldı. Yalnız Bolu'daki yurttaki galiba gün içinde dışarı çıkma hakkı varmış. Her gün oradaki çocuklar 12. 00 ile 14. 00 arası dışarı çıkabiliyorlarmış.

Sunucu:-Hasan bey, ben kızınızın zorla kaçırıldığına çok inanmıyorum biliyor musunuz?

Hasan bey:-Kandırılıp kaçırıldı çocuk ya işte.

Sunucu:-Neden biliyor musunuz? Bu çocuk yurttan kalıyor. Neden yurttan kalıyor? Size dönmek istemiyor.

Hasan bey:-İşte öyle söyledirdiler.

Sunucu:-Yok öyle söyledirilmez canım, kızınızda 16 artık 17 yaşında olmuş. Ben ailemi istiyorum dese savcılıkta, en güvenli yerde ben ailemin yanına dönmek istiyorum dese kimse onu zorla yurda koyabilir mi?

Burada sunucu tarafından şu an ne durumda olduğu ve nasıl kaçırıldığı tam olarak bilinmeyen bir kız hakkında, olayın içinde olmamasına rağmen, kendince bir takım suçlayıcı yorumlar yapmaktadır. Burada ne durumda oldukları bilinmeyen kişiler hakkında yargı içeren cümleler kullanılmış ve suçlayıcı yorumlar yapılmıştır.

Sunucu:-Bolu’da böyle bir şey olur mu, düşünebiliyor musunuz? Siz çocuğunuzu emanet ediyorsunuz oraya, çünkü kaçırılmış daha önce, iddialarınıza göre ve öyle bir yere gidiyor ki kızınız öğlen 12. 00 ile 14. 00 arası serbest, çıkıp dolaşabilir, isterse kaçabilir, isterse de kaçırılabilir. Bu kız eğer ki kaçırılmaktan korkuyorsa 12. 00 ile 14. 00 arası yurtdan dışına çıkmaz. Öyle mi hanımlar? Kaçırılmaktan korkuyorsa öğlen tamam serbest olabilir ama zorla da gideceksin demiyor yurttakiler. İstersen çıkabilirsin, istemiyorsan çıkmazsın. Bu kız da eğer korkuyor olsaydı dışarıya çıkmazdı. Dışarıya çıktı, kaçırıldı, ama 8 aydır ailesi sesini duymuyor.

Sunucu ailenin 8 aydır göremediği kızları hakkında bir takım yorumlar yapmaktadır. “Bu kız eğer ki kaçırılmaktan korkuyorsa 12. 00 ile 14. 00 arası yurtdan dışına çıkmaz. Öyle mi hanımlar?” diyerek de yaptığı yorumlar için stüdyodaki seyirciden destek ve alkış beklemektedir. Kısacası bu davranış ile stüdyodaki seyircinin de onayı alınmak istemekte ve buradaki herkes de benim gibi düşünüyor izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır. Zaten bu tür programların asıl amaçlarından biri de, olayı sansasyonelleştirerek seyircilerden alkış almak ve izlenme oranlarını arttırmaktır.

Sunucu:-Hasan bey polis eve girdi, kızını çatı arasına sakladılar, kızını aramak için girdiler polisler, kız oradan bir imdat diye bağırırsa polis demez mi burada birisi imdat diye bağırıyor açın bakayım şurayı. Demek ki kızınız böyle bir şey yapmıyor.

Burada yine ne durumda oldukları bilinmeyen kişiler hakkında yargı içeren cümleler kullanılmış ve suçlayıcı yorumlar yapılmıştır.

Sunucu:-8 aydır, artık 17 yaşına gelmiş yapacak bir şey yok, izin verersen nikâh yapacak. 8 aydır belikli biriyle orada yaşıyor, ne yapacaksın bu kızı geri alıp?

Hatice hanım:-Geri değil, ben kızımın sesini duyayım. Devlet bana teslim ederse ben kızıma sahibim, ama devlet ne karar verirse ben o karara razıyım, yeter ki sağ olduğunu bileyim.

Sunucu:-İşte burada bunu konuşalım. 8 ay sonra sen kızını almak için mi geldin buraya yoksa ben 8 aydır kızımın sesini duymuyorum, hayatından endişe ediyorum, sesini duyursunlar, kızıyla konuşayım, kızım beni ikna etsin, ben burada rahatım, huzurluyum, evlenmek istiyorum desin, imzayı veririm onları evlendiririm mi diyorsun?

Hatice hanım:-İmzayı asla vermem Serap hanım. Çünkü bana çok iftira attılar.

Hasan bey:-Yaşı dolmadan vermem.

Sunucu:-Şimdi bu kız benim can güvenliğim yok diye devlete teslim olmak istiyor, sonra her gün 12. 00 ile 14. 00 arası can güvenliğinin olmadığını iddia eden kız dışarı çıkıp elini kolunu sallayarak geziyor. Hani senin can güvenliğin yoktu? O zaman seni dışarıda baban, ağabeyin birisi kıstırıp vurursa ne olacak? Demek ki öyle bir korkusu aslında yok.

Hasan bey:-Yok. Cahillik işte.

Yukarıdaki diyalogda da görüldüğü üzere sunucu yanlış yönlendirmeler yapmaktadır. “8 aydır belikli biriyle orada yaşıyor, ne yapacaksın bu kızı geri alıp?” diyerek aileyi çözümsüzlüğe itmektedir. Ailenin amacı kızlarını aramak, bulmak ve gerekirse de geri almaktır. Önemli olan da ailenin ne yapmak istediğidir. Ancak geri almayı düşünüyorlarsa bile “ne yapacaksınız bundan sonra geri alıp?”diyerek aileyi orada bulunma yani bu programa çıkma amaçlarından vazgeçirmeye çalışmaktadır. Programın amacı konukları oraya çıkış amaçlarından vazgeçirmek değil bu amaçlara, söz konusu sorunlara çözüm bulmak olmalıdır.

3.4. Kamusal Alan ve Kadın Programlarının Aile Mahremiyetini İhlâli

Televizyon programları ile birlikte, gündelik hayatın en önemli alanlarından biri olan mahremiyet kavramı da giderek esnekleşmeye başlamıştır. Bireye ait olanlarla topluma

ait olanlar yavaş yavaş birbirine karışmakta ve arasındaki sınır giderek ortadan kalkmakta, böylelikle de tüm toplum, aynı özel yaşamın özneleri haline gelmekte ve aynı mahremiyeti paylaşmaktadır (RTÜK, 2006;40). Bireylerin kamuya mal olmayı tercih etmeleri durumunda, özel yaşam haklarından vazgeçtikleri düşünülmektedir (Çaplı, 2002;108).

Kadın programlarının hemen her türünde, insanların özel hayatlarının ve mahrem ilişkilerinin açıkça sergilenmesi, bu insanlar ve yakınları için gurur kırıcı ve incitici olmaktadır. Programda konuklar tarafından, bu durumdan kimlerin, hangi yakınlarının zarar göreceğini düşünmeden aktarılan özel hayat, sadece kişinin kendisini ilgilendirmemekte, yakınları da teşhir edilmiş olmaktadır. Son aylarda, sırf bu nedenle aile içi cinayetler işlenmiş ve hatta konunu ciddi boyutu nedeniyle bazı programlar, televizyon yönetimleri tarafından acilen yayından kaldırılmıştır.

Şahin'in atını çizdiği "mahremiyet işportacılığı" kavramı ise, programlarda mahremiyetin açığa vurularak şiddeti doğurması ve beslemesi anlamına gelmektedir (Şahin, 2004;89). "Her şey kâr ve para için insanın mahremiyetini, ahlâkını hiçe sayan kapitalistin pazar ekonomisine uygun olmalı, hatta kadın pazarı peşinden sürüklemelidir. Yayınlarda buna uygundur"(Akdoğan, 2004;110).

Medya' da kamusalılık 80'li yıllarla beraber artık özel sorunların teşhir edildiği bir alan olarak yaşanmaya başlamıştır. Kamusal olan artık teşhire çıkmak, hislerin herkesin önünde ortaya konması, merak uyandıran her şeyin ortaya çıkarılması halini almaya başlamıştır. Kadın programlarındaki özel hayat ise bu nedenle siyasi alanın tartışma işlemleriyle kamusallaşmış ve böylece özel itiraflar artık kamusal tartışmaların yerini almıştır (Kotaman, Meral, 2006;338). Özellikle kadın programlarında yapılan itiraflarla bir yandan insanların özel hayatlarına tanıklık ederken, bir taraftan da mahremiyet alanımızın ne kadar genişlediği ortaya çıkmaktadır.

Kadının Sesi türündeki gündüz kuşağı kadın programları; her türlü garipliğin teşhir edildiği itiraf programları, çok sayıda kişinin özel hayatını sergileyen bu programlar gün geçtikçe halkın ahlaki ve sosyo- ekonomik değerlerini erozyona uğratmakta, buna karşın amaçladıklarını söyledikleri etkiler ortaya çıkarılamamaktadır(Kurşun, 2005;31). Bu süreçte kendini medyaya teslim eden kitle seviye kaybına uğramaktadır. Bu programlar insanların her şeyi tekdüze ve basit görmesi gibi toplumsal tehlikelere neden

olmaktadır. Bu nedenle izleyicilerin programın kendisini tatmin edip etmemesine değil, kendisinde kaliteli bir tatmin yaratmasına bakmalıdır.

“Kalite tartışmaları, yayıncılık alanının giderek liberalleşmesi ve bunun sonucunda serbest piyasa kurallarının egemen olmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni düzenin, ne isteniyorsa onu verelim söylemi etrafında odaklanmaktadır” (Çaplı, 2002;121). Bu noktada “halk böyle istiyor” savunmasının arkasına sığınan kişilerin, aslında insanların ekran karşısında mahremiyetlerini anlatmalarını sağlarken düşündükleri şey ertesi günkü rating raporları olmaktadır.

Geleneklerin baskıcı yüzünün ağır bastığı, hâlâ kan davalarının, töre ve namus cinayetlerinin yaşandığı bir toplumda bu programları yayınlamak çok büyük bir sorumluluğu almayı da beraberinde getirmektedir. Bazen çok özel ailevi sorunların tartışıldığı gündüz programlarının yayınlanması tüm toplumu ilgilendiren sonuçlar içermektedir. Felsefeci Hodges, hem toplum hem birey için mahremiyetin çok önemli olduğunu, belli bir derecede mahremiyet olmadan toplumsal hayatın mümkün olamayacağını belirtmektedir. Ayrıca bazı konuları “mahrem” olarak tutmanın, hem toplumun hem bireylerin sorumluluğu olduğunu, bireylerin kendileri ve yakınlarının insanlık onuru için nelerini toplumun bilgisi ve bakışına açacakları konusunda, toplumun da “nelere gözünü dikip bakacağı ile neleri görmezden gelip gözlerini kapatacağı” konusunda dikkatli olmaları gerektiğinin altını çizmektedir (Kotaman, Meral, 2006;337). Buradan da anlaşılacağı gibi söz konusu televizyon programlarının kişilerin özel yaşamı konusuna daha dikkatli ve daha büyük bir ciddiyetle yaklaşması gerekmekte ve bu hassas konuları ele alıp topluma sunarken kişilerin zarar görmemesi için sınırları aşmamalıdır.

3. 5. Gündüz Kuşağı Kadın Programlarıyla İlgili Ortaya Çıkan Genel Sorunlar ve Çözüm Yolları

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun kadın izleyicilerin televizyon izleme eğilimlerini belirlemeye yönelik olarak, örnekleme Türkiye genelini kapsayan kamuoyu araştırmasının sonuçlarına baktığımız zaman, söz konusu olan programların etkilerinin de hangi boyutlarda seyredeceği ve nedenli ciddi olacağı ortaya çıkacaktır.

21 ilde, 18 ve daha yukarı yaştaki toplam 4086 kadının katılımıyla gerçekleşen araştırma, kadınların televizyon izleme süreleri, en çok izledikleri kanallar, en beğendikleri program türleri, televizyon programlarıyla ilgili kanaatleri, reklamlardan ne kadar etkilendikleri ve programlarla ilgili istek ve beklentileri gibi bir çok konuya açıklık getirmiştir (RTÜK, 2006;11-21). Bu araştırmanın sonuçlarına göre;

Kadınlar günde ortalama 4. 5 saat olmak üzere yaklaşık % 20’lik bir kitle 6 saat veya daha fazla televizyon izlemektedir. Yine bu araştırmaya göre, evliler kadınlar bekarlardan, ilkokul mezunu kadınlar yüksek eğitimlilerden, işsiz kadınlar çalışanlardan, kentte yaşayan kadınlar kırsal kesimde yaşayanlardan, emekliler ve ev hanımları ise çalışan kadınlardan daha çok televizyon izlemektedir.

Kadınların neredeyse yarısı sabah ve gündüz kuşağındaki kadın programlarını izlemektedir. Araştırma sonucunda, en çok dul ve boşanmış, daha sonra ise evli kadınların bu programları daha çok izlediği, en az izleyenlerin ise bekar kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu araştırma sonucunda eğitim düzeyi arttıkça kadın programlarının izlenme oranının da azaldığı görülmektedir. Söz konusu araştırmada kadın programlarının beğenilmeyen yanları ise, şiddetli kavgalar ve tartışmalar, özel hayatın deşifre edilmesi ve aile içi kavga konuları/aile içi şiddet ve aile sırlarının açıklanması olarak belirlenmiştir.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği tarafından bu programların olumsuz etkileri ve bu olumsuz etkilerden dolayı programın yayınlanmasıyla ortaya çıkacak sorunlar şöyle belirlenmiştir:

- Toplumun yoksulluk durumunun ve duygularının kötüye kullanıldığı,
- Aile içi olumsuz ilişkilerin teşhir edildiği, böylece çocukların ve gençlerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği; ayrıca, programa katılan bireylerin aile mahremiyetlerinin de ortada kaldırıldığı,
- Bu tür programların çocuk ve gençlerde, “aile kurumuna” ilişkin olumsuz bir tutumun gelişmesine yol açabileceği,
- “Kadın sorunlarının dile getirilmesi” adına kadının küçük düşürüldüğü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin körüklendiği, programa çıkan kadınlar

aracılığıyla kız çocuklarının sağlıklı cinsel kimlik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği, bunun yanı sıra kız çocuklarında, karşı cinse ilişkin olumsuz bir tutumun gelişebileceği, bu tutumun gençlerin gelecekte kuracakları aile ilişkilerini de olumsuz etkileyebileceği,

- Kötü muameleye maruz kalmış kadınların yaşantılarının çıkar amaçlı kullanıldığı, özel hayatın açıkça ortaya konulduğu ve bunun sonucu olarak aile mahremiyetinin ortadan kaldırılmasının aile üyeleri arasında yeni çatışmalara zemin oluşturabileceği,
- Aile içi olumsuzlukların açıkça ortaya konulması sonucunda, çocuk ve gençlerin, kendi öz anne- babalarına olan temel güven duygularının sarsılabileceği değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Bunlar dışında kadın programlarıyla ilgili ortaya çıkan bazı olumsuzluklar ve sorunlar ise şöyle belirlenebilir:

Bu programların izlenmesi sonucunda kadınlara karşı olumsuz davranışlar sergileme durumu ortaya çıkmış ve hatta bazı erkekler şiddet uygulamaya kadar giden çeşitli olumsuz tepkiler göstermeye başlamışlardır.

Bu tür programlar, kadınları gerçek dünyadan soyutlayabilmektedir. Ev kadınlarının yoğun bir biçimde yaşadıkları kapatılmışlık duygusunu, o kapatılan alana renk ve ses getirerek gizler. Ayrıca bir yandan aynı tür üretimi sürdürürken, öte yandan da bu ürünler üzerine negatif hatta aşağılayıcı stereotipler üretmeye katkıda bulunarak, o ürünleri seven ve tüketenleri açmaza ve özgüven kaybına sürükler (Tanrıöver, 2003;72). Örneğin televizyon kadın programlarını yoğun bir biçimde üretirken, diğer taraftan da bu programların kötü, niteliksiz ve bunları sevenlerin düzeysiz olduğu fikrini bir arada yayar. Bu programları izleyip izlememek değil, önemli olan bilinçli bir şekilde izleyebilmektir. Bu tip programlar sosyal yaşama katılması için çaba gösterilen kadını eve kapatmakta ve kadın haklarını savunur gibi görünüp, insanların bu programları izleyerek oyalanması sağlanmaktadır.

Evinde bu programları seyreden kadın kendini televizyonda konuk olan ve çözüm arayışı içerisindeki kadınla özdeşleştirmektedir. Bu nedenle izleyici de böyle bir sorunu olduğu zaman bu tür bir programa katılarak bu sorununu çözebileceğini düşünmeye başlamaktadır.

Söz konusu olan bütün bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için, gerekirse gerçek mağdurları ekrana çıkarmayıp, canlandırma yöntemi kullanılması gerekmektedir.

Bu programların amacı sosyal sorunları dile getirip bunlara çözümler üretmekse konukların isim ve görüntüleri verilmemelidir. Çünkü üzerinde durulması gereken o insanlar değil, yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara getirilecek çözüm yollarıdır.

Bilindiği gibi bu programlarda programın yapısının olduğu kadar, sunucuların her sorusu, her önerisi, ataerkil ideolojiyi yeniden üretmektedir. Bu nedenle özellikle ev sahibi kimliğindeki sunucu, kadınların kadın değerleri içerisinde kalmasını önermekten vazgeçmeli ve konuşmalarını gerçekten kadın haklarının savunulması ve korunması amacına hizmet edecek şekilde biçimlendirmelidir. Gerekirse bu konuda sunuculara eğitim verilmelidir.

Ayrıca yayınlanan bu türde kadın programlarındaki ön araştırma eksikliği giderilerek, o gün programa konu olacak konu ve konuk hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılmalıdır.

Demokratik bir toplumun bireyleri olarak medya araçlarının mesajları aracılığı ile neye maruz kaldığımızı, yoğun enformasyon/ bilgi akışı karşısında eleştirel bakış açısı ile neleri filtreleyip, neyi özümseyip, neyi ret edeceğimizi topladığımız enformasyon/bilgi sonucu hangi çıkarımları yapacağımızı bilmek izleyicinin sorumluluğundadır. Toplumun gelişimi ve demokrasinin işlemesi için medyanın, çarpıtılmış ve yönlendirilmiş tartışmaların aracı olmaması için, birey ve toplum olarak net bir biçimde beklentilerimizi ortaya koymalı, kendimiz ve toplum için en iyisini talep etmeliyiz (Kotaman, Meral, 2006;337). Buradan da anlaşılacağı gibi her şeyden önce izleyiciye büyük sorumluluklar düşmektedir. Bilinçli bir izleyici kitlesi yaratılırsa yukarıda sözü edildiği gibi neleri filtreleyip, neleri özümseyip, neleri ret edeceğimize ve topladığımız bilgiler içerisinden neleri alımlayacağımıza kendimiz karar verebiliriz. Bu da ancak bilinçli bir izleyici kitlesi yaratmakla mümkün olacaktır. Çünkü eğitilmiş ve medya konusunda bilinçli bir izleyici programlara daha eleştirel bir gözle yaklaşabilecektir. RTÜK bu konuda çalışmalar yapmakta, hatta bu amaca yönelik olarak, bazı okullardaki ilköğretim öğrencilerine Medya okur yazarlığı dersi verilmektedir. Bu durumun zamanla yaygınlaştırılması plânlanmaktadır.

SONUÇ

Televizyon gündelik yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İzleyici ve televizyon arasında yaratılan zihinsel süreç yaşamı anlamlandırmada duygu ve düşüncelerin, önceliklerin, yaşam tarzını biçimlenmesinde insanlara yol gösterici mesajlar göndermektedir. Buna bağlı olarak gelişen televizyon programları söylemsel olarak geleneksel cinsiyetçi kalıpları yansıtmaktadır.

Kadın ve medya ilişkisi de bu çerçevede ele alınmıştır. Yani, ticari kapitalizmin tecimsel kaygısı bağlamında kadını ve kadın programlarını ele almak gerekmektedir. Kapitalist sistemin bir türevi olan KİA modern yaşamın çeşitli boyutlarını da ve değişik rollerde yer alan kadını öncelikli konuları ve hedefleri arasına koymaktadır. Öyle ki günümüzde ticari kazancı hemen hemen tek kaygı olarak gören televizyon program yapımcılarının bu kaygıya yönelik üretim ortamının merkezine kadını koymasıda yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Kadının çeşitli programlarda (reklamlar, diziler, haberler, talk showlar, filmler, yarışma programları vb.) sunuluşu kadın kimliği üzerinden tüketim olgusunun hangi boyutlara geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Kadının gerçek dünyada içinde yer aldığı ilişkiler, elde etmek istediği kazançlar, karşı karşıya kaldığı mağduriyetler, kısacası kadının gerçek yaşamdaki dünyası medyada etkin bir şekilde temsil bulmaktadır.

Ortaya konan bu çerçeveden yola çıkarak değerlendirme yapacak olursak; Türk kadınının geçmişten günümüze yansıyan ikincil konumu televizyon program yapımcısına önemli bir malzeme niteliğinde bulunmaktadır. Türkiye’de kadın halen tam anlamıyla ekonomik özgürlüğünü ele alamamış, kamusal alanda etkin bir şekilde üst düzey rollere soyunamamıştır. En önemli görevinin ev işleri ve çocuk bakımı olduğu düşünöldüğünde Türk kadının ataerkil aile yapısı içinde konumlandırılmasını anlamak da zor olmamaktadır.

1990 yılında ilk özel televizyon yayınıyla illegal bir şekilde tanışan Türkiye tek kanallı (TRT Dönemi) televizyon yayıcılığı anlayışından, çok sesliliği getiren daha demokratik bir yayıncılık anlayışına geçmiştir. Bu süreç içerisinde Türk insanı yaşamın her anını özel yayıncılık sayesinde izleyebilme şansına sahip olmuş ve sesini daha çok duyurmaya başlamıştır. Kadın özel televizyonların yayın hayatına başlamasıyla,

dünyadaki diğer benzerleriyle aynı şekilde bir tüketim öncüsü olarak yayına malzeme olmuştur. Zaten toplumsal yaşamda sürekli olarak çeşitli vesilelerle (Üniversitelerde türbanlı kadınların eğitim görmesi, töre cinayetleri vb.) gündemde olan kadın, çok sesliliğin ortaya çıkışının özel televizyonlar sayesinde sağlanmasıyla daha çok gündeme gelmiştir.

1990'lı yılların ortalarından itibaren bütün televizyon kanallarının özellikle gündüz yayın kuşağında kadınların toplumsal sorunlarına yönelik program yaptığı dikkat çekmektedir. Kanımızca ortaya çıkan programların tamamı doğrudan kadınların sorunlarını çözmeye yönelik yayınlar değildir. Özellikle Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinde yaşayan kadınların geleneksel yapıdan kaynaklanan mahrem sorunları gündeme taşınarak kadın izler kitlenin dikkati çekilmeye çalışılmış ve bunun üzerinden reyting kaygısı güdülmüştür. Buna program yapımcısının sorumsuzluğunu da eklediğimizde, program süresince ve program bitiminde yaşanan olumsuz olayların Türkiye gündemine geldiği gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır.

Tez'in uygulama kısmında da görüleceği üzere takip edilen programlarda kadının erkek egemen bir söylem üzerinden sorunlarına çözüm getirilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Programlarda ortaya çıkan kadın sorunlarına erkek uzmanların çözüm önermesi bu durumu gerçeklemektedir. Ayrıca, erkek egemen söylemler bu programlarla yeniden üretilmektedir. Kadının yaşadığı baskı ve maruz kaldığı olumsuz davranışlara çözüm bulmak yerine, sorunların daha da karmaşık hale gelmesi bu programların ortak bir yanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İzlenen program örneklerine dayanarak, bu programların kadın sorunlarına farklı boyutlar katarak çözümsüzleştirmeye yönelttiği kanaatine varılmıştır.

Gündüz kuşağı kadın programlarında, katılımcılar hakkında bir ön araştırma yapılmaması da önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda tartışılan sorunlara yönelik doğru tespitlerin yapılamaması sonucu doğmaktadır (Örneğin; sorununu anlatan bireyin ya da bireylerin yaşadıklarını doğru olarak aktarmaması ve toplumsal baskıyı göz önünde tutarak yalan ifadeler vermesi). Böylece, sorunun özüne inmeyen yaklaşımlarla programlar çoğu zaman amacına hizmet etmeden tamamlanmaktadır.

Bu programlarda kadının kendi sorunlarını ortaya koyduğu yaklaşımı ön plana çıkmasına rağmen, olaylara yine erkek egemen bir söylemle çözüm aranmaktadır.

Ataerkil yapı içerisinde kadının ev içindeki sorumluluklarını yerine getirmemesi onun erkeklerle olan ilişkilerinin bozulmasını meşrulaştıran unsurlar olarak sunulmaktadır. Hatta programların kadın sunucularının bile bu söylemi onaylayan ifadeleri de kadını erkek karşısında ikinci plana itmektedir (Örneğin, kadının akşam yemek yapmaması eşi tarafından kınanmakta ve program içinde sunucu tarafından da bu durum desteklenmektedir). Yine ortaya çıkan bir diğer olumsuzluk ise programda sorunlarını tartışan çiftler arasında yaşanan olumsuz diyalogların çözümsüzlüğü desteklemesidir. Programda eşiyle barışamayacağını anlayan diğer eş, aile içi özel sorunları kameralar önünde hoş olmayan ifadelerle aktarmaktadır. Adeta bir intikam alma yarışına dönen bu bölümlerde bütün mahrem ilişkiler gözler önüne serilerek, karşılıklı olarak suçlamalar ön plana çıkmaktadır. Bu durum programı amacından saptırsa da yapımcı için önemli bir reyting unsuru olduğu için çok fazla engellenmemektedir.

Bugün halen tartışılmakta olan imam nikâhı ve kız kaçırma olayları bu programlar aracılığı ile sıkça gündeme gelmektedir. Bu durum bu problemlere çözüm üretme adına öğretici bir sonuç doğururken, aynı zaman da bu konuları meşru zemine de taşımaktadırlar. Kanunen imam nikâhı geçersiz olmasına rağmen, bu durumun kadın programlarında sıkça işlenmesi izler kitlenin gözünde konuyu meşrulaştırma sorununu da beraberinde getirmektedir. Kanımızca, Tez çalışması süresince izlenen programlarda bu durumların sıkça konu edilmesi kanun dışı olan bu olayları meşrulaştırmaktadır.

Sonuç olarak gündüz kuşağı kadın programları, tezde ele alınan varsayımlar çerçevesinde incelendiğinde, amaca hizmet etmekten uzak bir görüntü çizmişlerdir. Bu programlar kadın sorunlarına çözüm bulmaktan ziyade, açtıkları sosyal yaralarla tartışılır hale gelmişlerdir. Öyle ki televizyon kanalları kendi öz denetim mekanizmalarını harekete geçirmek zorunda kalmışlar ve toplumdan gelebilecek olası tepkileri göz önüne alarak, bazı kadın programlarını yayından kaldırma yoluna gitmişlerdir (Örneğin Yasemin Bozkurt'un, Ayşe Özgün'ün ve Ayşenur Yazıcının hazırladığı kadın programı). Tezde bahsedilen bu sorunlar daha gerçekçi çözüm önerileriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece kadın programları yapımcılarına ve alanda çalışan kişilere yol göstermesi hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- 1) Ağduk, G., Meltem, “ Eğitim: Kadınlarla Birlikte Kadınlar İçin”, 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı: Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem, Strateji ve Politikalar, Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Ege Kadın Araştırmaları Derneği Yayını, İzmir, 1998.
- 2) Akdoğan, Hatice, Medyada Kadın, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2004.
- 3) Alkan, Türker, Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- 4) Almanak, “Ölüm Mektubunda Serap Ezgü Adı”, Hürriyet Almanak 2005, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A. Ş., 2006.
- 5) Altındal, Aytunç, Türkiye’de Kadın, Anahtar Yayınları, İstanbul, 1991.
- 6) Arat, Yeşim, “ 1980’ ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı ”, Toplum ve Bilim, 53, Bahar, İstanbul, 1991.
- 7) Arat, Necla, Feminizmin ABC’si, İstanbul, Simavi Yayınları, 1991.
- 8) Arat, Yeşim, The Patriarchal Paradox-Women Politicians, Associated University Press, Londra-Toronto, 1989.
- 9) Armağan, S., En Son Değişiklikleriyle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Eski Anayasalarımız, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2000.
- 10) Aziz, Aysel, “Kadın Ve Yabancılaşma”, Türkiye’de Kadın Olgusu, Say Yayınları, İstanbul, 1992.
- 11) Aziz, Aysel, “TRT Televizyon Programlarına Bakış”, Devlet Medya İlişkileri, Hürriyet Ofset A. Ş., İstanbul, 1988.
- 12) Aziz, Aysel, Radyo ve Televizyona Giriş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- 13) Aziz, Aysel, Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1982.
- 14) Barret, Michele, “ Women’s Oppressing Today”, Women’s Studies, The University Press, Cambridge, 1993.

- 15) Barret, Michele, Women's Opression Today, London, Verso, 1980.
- 16) Bebel, August, Kadın ve Sosyalizm, Çev: Sabiha Zekeriya Sertel, Toplum yayınevi, Ankara, 1976.
- 17) Bek, Mine Gencel, "Medyada Cinsiyetçilik ve İletişim Politikası", Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001
- 18) Bener, Özgür " Kadın Eğitiminin Gerekliliği ", 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı: Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem, Strateji ve Politikalar, Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Ege Kadın Araştırmaları Derneği Yayını, İzmir, 1998.
- 19) Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
- 20) Berktaş, Fatmagül, "Türkiye'de Kadın Hareketi", Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Riskler, Metis Yayınları, İstanbul, 1994.
- 21) Berktaş, Fatmagül, Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak, Pencere Yayınları, İstanbul, 1995.
- 22) Berktaş, Fatmagül, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- 23) Binark, F. Mutlu, İletişim Araştırmalarında Kadın Müdahalesi, A. Ü İletişim Fakültesi Yıllık 1992-1993, Ankara.
- 24) Bora, A., Sayılan, F., "Resmi İdeolojide Kadın Hakları Söylemi", Birikim, İstanbul, Ocak-Şubat, 1998.
- 25) Bora, Aksu, Kadınların Sınıfı-Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- 26) Bourdieu, Pierre, Televizyon Üzerine, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- 27) Connell, R. W, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

- 28) Çağatay, Nilüfer, Soysal, N., Yasemin “Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı düşünceler”, Kadın Bakış açısından 1980’ ler Türkiye’ sinde Kadınlar, Der:Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- 29) Çankaya, Özden, “Türkiye’ de Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Yasal Gelişimi”, 2000’ li Yıllara Doğru Türkiye’ de Televizyon, Der: Emir Turam, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.
- 30) Çankaya, Özden, Türk Televizyonunun Program Yapısı (1968-1985), Mozaik Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- 31) Çaplı, B., DüNDAR, C., “80’ den 2000’ lere Televizyon”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 15, 1996.
- 32) Çaplı, Bülent, Medya ve Etik, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- 33) Çiftçi, Oya, Genelden Özele Kadın Sorunu, Bilim ve Sanat 17, Ankara, 1982.
- 34) Çilingiroğlu, Nesrin E., “Türkiye’ de Değişimin Kadın Üzerine Olan Bazı Etkileri”, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye’ de Kadının Durumu, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.
- 35) Çitçi, Oya, Kadın Sorunu ve Türkiye’ de Kamu Görevlisi Kadınlar, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982.
- 36) Demren, Çağdaş, “Erkeklik, Ataerkillik Ve İktidar İlişkileri”, Toplumsal Cinsiyet, Sağlık Ve Kadın, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003.
- 37) Dinçer, Evinç, Türk Toplumunda Kadın Sorunu, Toplum Yayınları, Ankara, 1966.
- 38) Direk, Zeynep “ Bir Kadın Felsefecinin Portresi: Bedia akarsu”, Tarih ve Toplum, C. XXXVII, Sayı: 219, Mart 2002.
- 39) Doğramacı, Emel, Atatürk’ ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.
- 40) Doltaş, Dilek, “Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi”, Türkiye’ de Kadın Olgusu, Der: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1992.

- 41) Donovan, Josephine, Feminist Teori, Çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.
- 42) Durakbaşı, Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, Tarih ve Toplum, Sayı:51, Mart, 1988.
- 43) Engels, Fredrick, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Ankara, Sol Yayınları, 1967.
- 44) Ercan, Fuat, Toplumlar ve Ekonomiler, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001.
- 45) Erefe, İnci, “Türkiye’de Kadının Konumu ve Sorunların Çözümü”, 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı: Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem, Strateji ve Politikalar, Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Ege Kadın Araştırmaları Derneği Yayını, İzmir, 1998.
- 46) Evertsz, Saskia, “Engendering Develogment” İntegrating Gender in Technological Develogment, Zed Books, London, 1998.
- 47) Firestone, Shulamith, Cinselliğin Diyalektiği, Çev: Yurdanur Salman, İstanbul, Payel Yayınları, 1993.
- 48) Freire, P., Ezilenlerin Pedagojisi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- 49) Game, Ann Toplumsalın Sökümü, Çev: Mehmet Küçük, Dost Kitapevi, Ankara, 1998.
- 50) Gelişim Hachette, “Feminizm”, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 4, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- 51) Gödelek, Kamuran, “Güç, İktidar İlişkisi Bağlamında Şiddet”, 1. Kadın Kurultayı, Eğitim Sen, Ankara, 2004.
- 52) Gök, Fatma, “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar, Der: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- 53) Göle, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- 54) Güzel, Şehmus, Kadın, Aşk ve İktidar, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- 55) Güzey, Cemil, “Pamuk Prenses Ve Yedi Cüceler”, Felsefe Logos, C. III, Sayı 15, Bulut Yayınları, İstanbul, 2001.

- 56) Hall, Stuart, “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, Medya, İktidar, İdeoloji, Der: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1994.
- 57) Hancıoğlu, A., Koç, İ., Dayıoğlu M., Türkiye’de Çocukların ve Kadınların Durumu- ÇHS ve CEDAW Bağlamında Perspektifler, UNICEF, Türkiye, Haziran, 2000.
- 58) Hobson, Dorothy, “Ev Kadınları ve Medya”, Kadın ve Popüler Kültür, Der: Süleyman İrvan, Mutlu Binark, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- 59) Işın, Ekrem, “Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”, Tarih ve Toplum, Cilt:9, Sayı:51, Mart, 1988.
- 60) İlal, K., Günsel, “Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psikososyal Kimliği”, Türkiye’de Kadın Olgusu, Der: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1992.
- 61) İlkaracan, Pınar, “Doğu Anadolu’da kadın ve Aile”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- 62) İmançer, Dilek, “Feminizm ve Yeni Yönelimler ”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, s. 19, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara, 2002/3
- 63) İnan, Afet, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, MEB Basımevi, İstanbul, 1975.
- 64) Kağıtçıbaşı, Çiğdem, “Türkiye’de Kadının Statüsü: Kültürler Arası Perspektifler, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- 65) Kandiyoti, D., “Ataerkil Örüntüler, Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, Der: Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- 66) Kandiyoti, D., Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler Ve Toplumsal Dönüşümler, Çev:Aksu Bora ve Diğerleri, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.
- 67) Kayış N., Sedat, Tanrım Reytingimi Korum, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- 68) Kejanlıoğlu, Beybin, D., “Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı”, Birikim, Sayı:68-69, 1994.
- 69) Keskin E., “Zerrin, Gündüz Kuşağı Talk Showlarında Kültürel Kimliklerin Temsiliyeti: Ayşe Özgün Talk Show”, Yıllık 2001, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001.
- 70) Kılıç, Zülal, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- 71) Kızılkaya, Hüseyin, Anasoyluluktan Günümüze Kadın, İlya Yayınevi, İzmir, 2004.
- 72) Koçak, Mine, “80’ li Yıllar Kadın Hareketi”, Şubat, 2007. <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=216>
- 73) Koray, Meryem, “Türkiye Kadın Hareketinin Soru Ve Sorunları”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- 74) Kotaman, Aslı, Meral S., Pınar, “Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarının Eleştirisi”, Medyada Olmayanlar, Der: Can Bilgili, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.
- 75) Kural A., Sevdâ, “Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili”, Toplum ve Bilim, Sayı: 67, Güz 1995.
- 76) Kurşun, A. Kadri, “O Yalan, Bu Yalan; Al Birazda Sen Oyalan”, Akademi İletişim, Sayı:1, Der yayınları, İstanbul, 2005.
- 77) Lenin, Toplumda Kadının Rolü Üzerine, Ürün Yayınları, İstanbul, 1978.
- 78) Marshall, Barbara L., Engendering Modernity: Feminism Social Theory and Social Change, Polity Press, Great Britain, 1994.
- 79) Marx, Karl; Engels, Friedrich, “Kadın Ve Marksizm”, Çev: Ö. Ufuk, Öncü Kitabevi, 1975, İstanbul.
- 80) McLaren, P., Life in Schools, An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education, New York, 1989.

- 81) Mengü, S. Çakar, Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- 82) Millet, Kate, Sexual Politics, New York, Simon & Schuster, 1990.
- 83) Mitchell, J., Oakley, A., Kadın ve Eşitlik, Çev: Fatmagül Berktaş, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984
- 84) Moen, Phyllis, Women's Two Roles, Auburn House, USA, 1992.
- 85) Morley, D., Robins, K., Kimlik Mekanları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar, Çev:E. Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- 86) Öncü, Ayşe, Weyland, Petra, Space, Culture and Power: New Identities in Globalizing Cities, Zed Books, London, 1997.
- 87) Özman, Melek, “ Modernizmin Safsatası ya da Erkek Akıl ”, Radikal, 20 Ocak 2002.
- 88) Philips, Anne, Demokrasinin Cinsiyeti, Çev: Alev Türker, İstanbul, Metis Yayınları, 1995.
- 89) Reich, Wilhelm, Cinsel devrim, Çev: Bertan Onaran, İstanbul, Payel Yayınları, 1980.
- 90) Rothman, Barbara Katz, “ Beyond Mother and Fathers: Ideology in a Patriarchal Society ”, Mothering: Ideology, Experience and Agency, London, Routledge, 1994.
- 91) RTÜK, Kuşak Programları Araştırması, GfK, 28 Kasım 2006.
- 92) RTÜK, Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması, Radyo Televizyon Üst Kurulu, 2006.
- 93) RTÜK, Televizyon Programlarında Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayını, Ankara, 2006.
- 94) Saktanber, Ayşe, “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar, Der:Şirin Tekeli, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

- 95) Serim, Ömer, “Kadın Programında Cinayet Olayı”, Türk Televizyon Tarihi 1952-2006, Epilson Yayınları, İstanbul, 2007.
- 96) Skevington, Susan, Baker, Deborah, Social Identitiy of Women, Sage Publications, London, 1989.
- 97) Swingewood, Alan, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev: Aykut Kansu, Sanat Yayınları, Ankara, 1996.
- 98) Şahin, Haluk, İletişimde Karavanadan Kafeteryaya, Dünya Kitapları Yayınları, 2004.
- 99) Tanrıöver U., Hülya, “Türkiye’de Televizyon Kültürü ve Kadınlar”, Kadın Yaşantıları, Der: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.
- 100) Taşkiran, Tezer, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, 1973.
- 101) Tekeli, Şirin, Kadınlar için, Alan Yayınları, İstanbul, 1988
- 102) Tekeli, Şirin, “Türkiye Aydınlanması Kadınlara Nasıl Baktı?”, Türkiye’ de Aydınlanma Hareketi, Dünü, Bugünü, Sorunları, Server Tanilli’ ye Saygı Sempozyumu, 25/26 Nisan 1997, Adam Yayınları, İstanbul.
- 103) Tekeli, Şirin, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’ sinde Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- 104) Tekeli, Şirin, Kadınlar ve Siyonal / Toplumsal Hayat, Birikim, 1982.
- 105) Timisi, Nilüfer, Medyada Cinsiyetçilik, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.
- 106) Turan, Ümit, “Kadına Yönelik Şiddet”, 4. Ulusal Kadın Çalışmaları Toplantısı-Kadın Sorunlarının Çözümüne Doğru Yöntem, Strateji Ve Politikalar, Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezi Ve Ege Kadın Araştırmaları Derneği Yayını, İzmir, 1998.
- 107) Tüm İktisatçılar Birliği Araştırması, Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu, Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, Ankara, 1975.
- 108) TÜSİAD, Kadın- Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği Yayını, İstanbul, 2000.

- 109) Ulus, Selma, “Türkiye’de Cinsiyet Eşitsizliğinin Feodal Örneği Olarak Güldünya Tören ve Kadriye Demirel Töre Cinayeti Haberlerine Eleştirel Bir Bakış”, Medya Eleştirileri(Toplumsal Etkiler), Der.: Can Bilgili, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
- 110) Unat, Nermin A., “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Küreselleşme”, Aydınlanmanın Kadınları, Der:Necla Arat, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- 111) Unat, Nermin Abadan, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimleri Derneği Yayınları, Ankara, 1979.
- 112) Unat, Nermin Abadan, “Söylemden Protestoya: Türkiye’ de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- 113) Uslu, K., Zeynep, Televizyon ve Kadın, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- 114) Üşür, Serpil, “ İslamcı Kadınların Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik mi?”, Türkiye’de Kadın Olgusu, Ed: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul 1992.
- 115) Van Dijk, Teun, “ Söylem ve İdeoloji- Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, Söylem ve İdeoloji, Su Yayınevi, İstanbul, 2003.
- 116) Van Zoonen, Liesbet, “Medyada Feminist Yaklaşımlar”, Der. Süleyman İrvan, Medya, Kültür, Siyaset, Ankara, Alp Yayınevi, 2002.
- 117) Yaraman, Ayşegül, Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
- 118) Yavuz, M. Halime, “Kadın Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı”, Cumhuriyet (02. 12. 2003)
- 119) Yılmaz, Ayfer, 80. Yılda Cumhuriyet Kadını Kendini Sorguluyor, Panel, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi ve ETV İşbirliği, 03 Mart, 2004.
- 120) http://www.haber7.com/haber.php?haber_id=123704, Erişim:Eylül 2007.
- 121) <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>

ÖZGEÇMİŞ

07. 07. 1982 tarihinde Kayseri’de doğdu. İlkokulu Mithat paşa İlkokulu’nda, orta okul ve liseyi ise Kocasinan Atatürk Lisesi’nde okudu. 2000 yılında başladığı Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümünü birincilikle bitirdi. Ayrıca öğrencilik dönemi içerisinde iki belgesel bir reklam filmi hazırladı (Kaybolan Medeniyet: İncesu, Kaybolan Yaşamlar, Atlas Halı reklam filmi) ve bir yıl boyunca Erciyes Üniversitesi Televizyonu’nda haber bölümünde çalıştı. 2004 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Sinema-TV Anabilim Dalında başladığı yüksekisans öğrenimini hala sürdürmektedir, şu an hala tez döneminde olup “Televizyon Kadın Programlarında Kadının Konumlandırılışı” başlıklı konu üzerinde çalışmaktadır.

İletişim Bilgileri

Adres: Mithat paşa Mah. Ziraat Cad. Bozalan Sok. No: 14 Kocasinan/ KAYSERİ

Tel: 0352 351 31 04

Cep: 0544 665 43 54

Email: emelkiraz@mynet. com